

СПИСАНИЕ ЗА БИБЛИОТЕЧНИ И ИНФОРМАЦИОННИ НАУКИ,
КНИГОЗНАНИЕ И ЛИТЕРАТУРНА ИСТОРИЯ

БИБЛИОТЕКА

JOURNAL OF LIBRARY AND INFORMATION SCIENCES,
BIBLIOGRAPHY AND LITERARY HISTORY

LIBRARY

ISSN 0861-847X (Print) • ISSN 2738-845X (Online)
година XXXII (LXXI)

3•2025

ГЛ. РЕДАКТОР д-р ИВЕТА РАШЕВА
КОРИЦА БОРИСЛАВА ГЕОРГИЕВА
ПРЕДПЕЧАТ И ДИЗАЙН БОРИСЛАВА ГЕОРГИЕВА
ПЕЧАТНИ КОЛИ 7.5 ФОРМАТ 70/100/16. ТИРАЖ 200
НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“. 1037 СОФИЯ,
БУЛ. „ВАСИЛ ЛЕВСКИ“ 88
ТЕЛЕФОНИ НА РЕДАКЦИЯТА: 9183 220, абонамент и продажби 9183 136
E-mail: sp.biblioteka@nationallibrary.bg; ivkira_2001@yahoo.fr
ПЕЧАТНИЦА НА НБКМ. СОФИЯ, 2025
РЪКОПИСИ НЕ СЕ ВРЪЩАТ

Превод и редакция на текстовете на англ. ез. Деница Спасова

Главен редактор:

д-р Ивета Рашева

Editor-in-Chief:

Iveta Rasheva, PhD

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ

проф. дин Вера Бонева, днк
доц. д-р Васил Загоров
доц. д-р Калина Иванова
доц. д-р Красимира Александрова
доц. д-р Радослав Спасов
доц. д-р Светла Атанасова
доц. д-р Християн Атанасов
д-р Бояна Минчева
д-р Ваня Аврамова
д-р Ивайла Богданова
д-р Мария Бранкова
д-р Силвия Найденова

EDITORIAL BOARD:

Prof. Vera Boneva, DSc
Assoc. Prof. Vasil Zagorov
Assoc. Prof. Kalina Ivanova
Assoc. Prof. Krasimira Aleksandrova
Assoc. Prof. Radoslav Spasov
Assoc. Prof. Svetla Atanasova
Assoc. Prof. Hristiyan Atanasov
Boyana Mincheva, PhD
d-r Vanya Avramova, PhD
d-r Ivayla Bogdanova, PhD
d-r Maria Brankova, PhD
d-r Silvia Naydenova, PhD

проф. Майкъл Бук (САЩ)
доц. д-р Ангелики Деликари (Гърция)
доц. д-р Лале Сахин (Турция)
доц. д-р Умида Тешабаева (Узбекистан)
доц. д-р Ян Страдомски (Полша)
д-р Елизабета Георгиев, (Сърбия)

Prof. Michael Boock
Assoc. Prof. Angeliki Delikari
Assoc. Prof. Lale Sahin
Assoc. Prof. Umida Teshabayeva
Assoc. Prof. Yan Stradomski
d-r Elizabeta Georgiev, PhD

Авторите на статиите носят пълна отговорност за тяхната обоснованост, достоверност и оригиналност. Всеки автор получава по 1 брой от списание „Библиотека“, в който е поместен негов текст.

Списание „Библиотека“ се издава от Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. Марката „Библиотека“ е регистрирана и има рег. № 99063 от 05.09.2017 г.

Съдържание

Библиотечни практики 5-6	<i>Даниела Василева</i> COBISS дни в България
7-8	<i>Теодора Пенчева - Дянкова</i> Регионална библиотека „Любен Каравелов“ – Русе – си има Рицар на книгата
9-12	<i>Мария Стефанова</i> XVIII Международна конференция „Централна Азия – 2025: Информация и библиотечни ресурси в науката, образованието, културата и бизнеса“
13-24	<i>Гергана Янчева, Светослава Димитрова</i> Отвъд границите: Как дигиталните проекти на библиоте- ките пренаписват глобалния достъп до култура и знание
Библиотеките по света и у нас 25-35	<i>Владислава Ивкович-Маркович</i> Културната мисия на Белградската градска библиотека
36-49	<i>Савина Цонева</i> Регионална библиотека „Априлов – Палаузов“ – Габрово (1861 - 2025)
Книгознание и литературна история 50-51	<i>Адриана Гайдарова</i> Да (пре) откриеш Екзюпери
52-59	<i>Анна Футлева, Даяна Димитрова, Диана Стаменова, Мария Къчева, Мария Николова, Николета Топчийска</i> Паметта за просветното дело на йеромонах Неофит Рилски в края на първата четвърт на XXI в.
Културен календар Събития 60-62	<i>Ивета Рашева</i> Ателиетата „Аз пиша на глаголица“ – 2025: в Националната библиотека „Св.св. Кирил и Методий“

63-69	<i>Бояна Минчева</i> Изложба „Светите братя Кирил и Методий – памет и прослава през вековете“
70-72	<i>Зорница Желева</i> 24 май – Ден на светите братя Кирил и Методий, на българската азбука, просвета и култура и на славянската книжовност в Националната библиотека
73-75	<i>Мария Бранкова</i> Опазване на културната памет: виртуалният музей на Борис Христов
76-79	<i>Емилия Боянова</i> Хор „ Морфова - Проконова“ – гласът на традицията в сърцето на Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“
80-83	<i>Добринa Матова</i> 135 години от рождението на Чудомир Чудомирови празници в Казанлък
Минало. Исторически ракурс 84-98	<i>Димитър Лилев</i> Документи за самоличност в Османската империя – тезкирета от края на XIX и началото на XX в.
Дебюти 99-110	<i>Кристина Тотева</i> Гайдарят (разказ)
Библиографски справки. Рецензии 111-118	<i>Росица Тонева</i> Автопортрет (Ерудиция и нравственост) Рецензия

COBISS дни в България

*ДАНИЕЛА ВАСИЛЕВА
НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА „Св. св. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“*

Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, съвместно с IZUM (Институт за информационни науки, Марибор, Словения), организира Дни на COBISS в България, които се проведоха на 5 юни т.г. в зала „История на книгата“ в Националната библиотека, като основният акцент на събитието беше популяризирането на системата COBISS в България.

Теми по време на семинара бяха предимствата на мрежата COBISS.Net и ролята, която тя има във връзка с международното сътрудничество за развитие на националните библиотечно-информационни системи на страните членки в нея. Фокусът на професионалните дискусии, в които участваха библиотечни експерти от научни, университетски, регионални и читалищни библиотеки, бе върху използването на системата COBISS (Кооперирана онлайн библиографска система и услуги) – четвърто поколение софтуер за библиотечна автоматизация и достъп до различни бази данни, разработен и поддържан от IZUM.

Снимка: Стефан Рангелов

Събитието беше открито от доц. д-р Калина Иванова, директор на Националната библиотека, която поздрави участниците от България и представителите на Института за информационни технологии IZUM в Словения и подчерта важността на семинара като постави акцент върху споделената каталогизация и използването на кооперираните онлайн библиографски системи за развитието на библиотечните дейности.

След нея приветствие към всички гости отпрати директорът на IZUM, д-р Алеш Бошняк, а словенските експерти Давор Брачко и Весна Гашпарич представиха функциите и предимствата на кооперирана онлайн библиографска система и услуги COBISS, като обърнаха специално внимание на подобренията и планираните проекти за надграждане на софтуера и съответно на мрежата COBISS.Net.

Българските експерти Даниела Василева и Анелия Иванова от Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ предоставиха детайлна информация за процеса на присъединяване към системата COBISS, както и някои специфики в библиографията на НБКМ и развитието на нормативния контрол в България. Анета Райкова от Научно-техническата и педагогическа библиотека към НАЦИД се спря подробно на постигнатите резултати към настоящия момент и перспективите за развитие, а библиотекарят Снежана Коларова от библиотеката при Народно читалище „Възраждане 1928“ с радост сподели успешната си работа в системата COBISS, както и процесите, които са извършени за внедряването на софтуера в тяхната библиотека.

Последвалата дискусия задоволи професионалния интерес на участниците и отговори на въпроси за начините на присъединяване към националната библиотечно-информационна система със споделена каталогизация COBISS, нейните предимства и значението ѝ за развитието на българските библиотеки.

Регионална библиотека „Любен Каравелов“ – Русе – си има Рицар на книгата

ТЕОДОРА ПЕНЧЕВА - ДЯНКОВА
РБ „ЛЮБЕН КАРАВЕЛОВ“ – РУСЕ

Детският отдел на Регионална библиотека „Любен Каравелов“ – Русе – „Библиотечко“ е **Рицар на книгата** за 2024 г. в категория „Библиотека/библиотекар“. Нашите колеги Ива Цветкова, Грета Цуфелде и Младен Минев получиха наградата на официалната церемония на Асоциация „Българска книга“ в Литературен клуб „Перото“ в София, на 23 април 2025 г. Призът беше връчен именно в Световния ден на книгата и авторското право.

Рицар на книгата е заслужено отличие за ежедневния всеотдаен труд, креативност, обич към децата и отдаденост на професията на колегите, работещи в „Библиотечко“, в който са още Бояна Костадинова, Анна Гръцманова, Анна Павлова и доброволците Лили, Таня, Еми и Николаета. Чрез разнообразни инициативи и творчески занимания библиотекарите неуморно поощряват любовта към книгите и насърчават детското въображение и любознателност. Тази награда е признание за ролята им в изграждането на едно по-четящо и мечтаещо поколение.

Рицар на книгата е награда, която се връчва на журналисти и други изявени личности, отдали своя принос към книгоиздаването и популяризирането на книгите в България. Наградата е учредена от издателство „Сиела“ през 2004 г., като от 2008 г. се връчва от Асоциация „Българска книга“.

Снимка: Т. Пенчева – Дянкова

За 2024 г. награди получиха още: редакторката на детска литература Албена Раленкова (посмъртно) и преподавателят и изследовател на читателските практики у нас Светлозар Желев, като общественик с изключителен принос към българската книга и култура. В категорията „Журналист или медия“ бяха отличени предаването „България сутрин“, създателят на подкаста „Бележка под линия“ Стефан Русинов. Една от наградите в категорията „Учител или училище“ грабна Националното училище по изкуствата „Проф. Веселин Стоянов“ в Русе. По време на официалната церемония бяха отличени и участниците в кампанията „Походът на книгите“, организирана от Асоциация „Българска книга“.

XVIII Международна конференция „Централна Азия – 2025: Информация и библиотечни ресурси в науката, образованието, културата и бизнеса“

МАРИЯ СТЕФАНОВА
НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА „Св.св. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“

Ферганската долина е в сърцето на Централна Азия, там където се е намирало Коканското ханство – на един от основните търговски пътища към Китай. Днешният град Фергана, наречен на долината, е част от източен Узбекистан, а Коканското ханство отдавна е разделено между Таджикистан, Киргизстан и Узбекистан. Съвсем неслучайно град Фергана беше домакин на XVIII-та Международна конференция „Централна Азия – 2025: Информация и библиотечни ресурси в науката, образованието, културата и бизнеса“. Форумът се провежда от 1999 г. и е признат като една от най-големите професионални трибуни в информационно-библиотечната сфера в Централна Азия. Организатори на конференцията бяха Агенцията за информация и масови комуникации при администрацията на президента на Република Узбекистан, Националната библиотека на Узбекистан „Алишер Навои“, областната управа на Фергана и Информационно-библиотечният център на областта „Ахмад Ал-Фаргани“.

Конференцията беше открита с тържествена сесия, която се състоя в университета на град Фергана. Събитието е утвърдено с указ на президента на Узбекистан от септември 2023 г. и се провежда в контекста на одобрената национална стратегия „Узбекистан – 2030“ с цел развитие на библиотечно-информационното обслужване на населението, популяризация на четенето и реализация на общонационалната идея Узбекистан – „Четяща нация“. Всичко това предизвиква възхищение заради целеустремеността и подкрепата, която държавата и институциите оказват на отделните региони в Узбекистан и, разбира се, заради, достойния начин, по който заслужилите библиотекари и специалисти и техният упорит и дългогодишен труд бе оценен на официална церемония. Още в първия ден на XVIII-та Международна конференция „Централна Азия – 2025“ станахме свидетели на награждаването с медал и почетна грамота за принос в библиотечното дело на Узбекистан „Ахборот-кутубхона аълочиси“ или „За заслуги в информационно-библиотечните услуги“. Бяха отличени онези библиотекари, които успяват да докажат, че узбеките са четяща нация. Най-възрастният, удостоен с грамота и почетен плакет, бе 90-годишен мъж, който е създал библиотека в своето село. Събрал книги, подредил ги и днес продължава да дарява, а библиотеката е винаги с отворени врати за търсещите знание читатели.

Снимка: М. Стефанова

В първия конферентен ден беше поднесен пленарен доклад от д-р Ивета Рашева от Националната българска библиотека, редактор на списание „Библиотека“: „Библиотечните списания – ретроградност и бъдеще“. Всъщност докладът беше между отпечатаните предварително такива в луксозен сборник от събитието и авторката получи екземпляр от него. Темата за миналото и очакванията за бъдещето пред списание, което е орган на национална библиотека, се оказа доста интересна. Ето защо и д-р Рашева беше поканена да коментира някои нейни аспекти пред местната Ферганска телевизия и пред Националната телевизия на Узбекистан. Публиката, състояща се от повече от 700 човека, аплодира момента, в който д-р Рашева обяви, че доц. д-р Умида Тешабаева, директор на Националната библиотека на Узбекистан, е член на Редколегията на списанието. Развълнувана, доц. Тешабаева се качи на сцената, за да получи първите два броя на списанието за 2025 г, както и подаръци от НБКМ. В резултат на представянето на нашето списание „Библиотека“, последваха заявки за статии от различни държави и бъдещи партньори, което отваря врати за добро сътрудничество и с държави от Азия, освен тези, които вече са утвърдени с Европа.

Във втория ден на конференцията НБКМ участва с още един доклад – „Публичният образ на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ и нейната роля в съхраняването на българската самобитност“, представен от Мария Стефанова („Връзки с обществеността“).

Докладът беше интерактивна презентация и разговор за светите братя Кирил и Методий, за създаването на глаголицата и кирилицата, за предимствата, които има Националната библиотека на България при представянето на нейната мисия в медийното пространство. Бяха проследени пет последователни години от 2020

Снимка: И. Рашева

до 2025 г. със специалните изложби и чествания, които са част от мисията на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. Тя заема особено място в живота на българския народ, като осигурява съхраняването не само на писменото наследство, но и на културната идентичност в условията на глобализация и бърз технологичен напредък. Докладът разгледа как публичният образ на Националната библиотека е свързан със съхраняването на българската самобитност и до каква степен тя изпълнява своята мисия в наши дни. След презентацията бе представен филм за НБКМ.

В XVIII-та Международна конференция „Централна Азия – 2025: Информация и библиотечни ресурси в науката, образованието, културата и бизнеса“ участваха представители от 11 азиатски и европейски държави, сред които Франция, Германия, Великобритания, Малайзия, Оман. Опитът на азиатските колеги е изключително интересен и се отличава от общоприетите европейски библиотечни практики. На азиатския континент ролята на библиотеките, като съвременни центрове на четене и общуване, е от изключително значение и белег за духовния напредък на нацията.

Доказателство за това получихме още с пристигането във Фергана. Всички участници в конференцията бяхме официално поканени от Агенцията за информация и масови комуникации при администрацията на президента на Република Узбекистан, Националната библиотека на Узбекистан и кмета на град Фергана на откриването на Панаира на книгата. Събитието предшестваше откриването на XVIII-та Международна конференция „Централна Азия – 2025“ и бе посветено на четенето и просветата, във връзка с призива област Фергана да се превърне в най-четящия регион в Република Узбекистан. Панаирът на книгата се проведе на открито, в централния парк на града, на площ от близо 5000 кв. м., където бяха разположени кътове на различни узбекски и други азиатски издателства.

При откриването, в речите на министъра на информацията, кмета и директорката на Националната библиотека на Узбекистан, бяха приветствани всички участници, като специално внимание беше отделено на чуждестранните делегации от единайсетте азиатски и европейски страни, в това число и България, с благодарност за участието в събитията по време на XVIII-та Международна конференция „Централна Азия – 2025: Информация и библиотечни ресурси в науката, образованието, културата и бизнеса“. Така четенето в долината на Фергана се превърна в празник на духа.

Снимка: М. Стефанова

Отвъд границите: Как дигиталните проекти на библиотеките пренаписват глобалния достъп до култура и знание

ГЕРГАНА ЯНЧЕВА, СВЕТОСЛАВА ДИМИТРОВА

Резюме: Настоящата статия представя ключови дигитални проекти на библиотеки, изследвайки как институциите в Европа, Азия, Африка, Австралия, Северна и Южна Америка дигитализират, съхраняват и предоставят достъп до културното и научно наследство. Чрез подобрани примери изследването подчертава споделени цели като достъпност, опазване и образование, като същевременно разкрива регионалните различия в обхвата, съдържанието и сътрудничеството. Проучването подчертава глобалната роля на библиотеките за оформянето на отворено знание и културна памет.

Ключови думи: дигитални проекти, библиотеки, Европа, Азия, Африка, Австралия, Северна и Южна Америка

В дигиталната ера библиотеките са се развили далеч отвъд традиционните си физически граници, очертавайки се като динамични платформи за съхраняване и разпространение на знания. Инициативите за дигиталните проекти на библиотеки по света изиграват решаваща роля в демократизирането на достъпа до културни, исторически и научни ресурси. От глобални сътрудничества като *Europeana* и *Digital Public Library of America (DPLA)* до национални и регионално фокусирани платформи като *Canadiana*, *Memòria Digital de Catalunya* и *Gallica*, тези проекти отразяват разнообразни стратегии, оформени от местните нужди, технологичния капацитет и културните приоритети. Настоящото проучване предоставя сравнителен пейзаж от дигитални проекти на библиотеки на различни континенти. Чрез изследване на техните мисии, цели, фокус върху съдържанието и институционално сътрудничество, имаме за цел да подчертаем как цифровите библиотеки функционират не само като хранилища на паметта, но и като инструменти за образование, идентичност и иновации в един глобално свързан свят.

Trove е дигитален проект, ръководен от **Националната библиотека на Австралия**, който служи като централна онлайн платформа, обединяваща съдържание от библиотеки, музеи, архиви и други културни институции в Австралия. Стартиран през 2009 г., **Trove** осигурява достъп до милиарди предмети на културното наследство, произхождащи от около 900 австралийски колекционерски институции.

Основни характеристики на Trove:

- Дигитализирани вестници: Една от най-популярните характеристики на **Trove** е огромната му колекция от дигитализирани вестници, датиращи от XIX в. Потребителите могат да търсят и прегледат милиони страници безплатно;

- Книги, карти, изображения и др.: **Trove** включва книги, снимки, карти, музика, дневници, правителствени записи и много други – дигитализирани и с възможност за търсене;
- Потребителски принос: **Trove** насърчава обществеността да коригира OCR (оптично разпознаване на знаци) грешки в дигитализиран вестникарски текст и да добавя тагове или бележки, което го прави платформа за интензивно сътрудничество;
- Местно съдържание: **Trove** включва ресурси, свързани с историята и културата на първите нации, с акцент върху достъпността и уважителното представяне;
- API и отворени данни: **Trove** предоставя API за разработчици и изследователи за достъп и анализ на данни от своите колекции, поддържайки цифрови хуманитарни науки и академични изследвания.

Цели на Trove:

- Улесняване достъпа на потребителите, за да се ангажират със съдържание.

Цел 1.1 Намаляване на бариерите – Намаляването на бариерите за достъпност гарантира, че повече хора могат да се възползват напълно от ресурсите на **Trove**. Подобряването на лекотата на четене, навигацията и достъпността на редица устройства са инициативи, които биха направили **Trove** по-приветлив за повече австралийци.

Цел 1.2 По-лесно откриване чрез хора и технологии – Използването на технологии за автоматизиране и обогатяване на данни помага на хората да намерят това, което търсят, с по-голяма точност. Проектът използва технологията по ориентиран към човека начин, за да балансира иновативни, прозрачни и надеждни пътища към откриването.

- Увеличаване наличните колекции, за да отразяват по-добре многообразието на Австралия.
- *Цел 2.1 Развитие на партньорската общност* – Участието на широк кръг партньори подобрява колекциите в платформата. Много видове организации събират и се грижат за културното наследство. Това включва национални емблематични институции, местни обществени организации и частни и обществени организации от всякакъв размер. Чрез програмата **Trove Content Contributor** партньорите на **Trove** са представителни в различните сектори и се различават по размер на организацията, географско местоположение, култура и теми за събиране.
- *Цел 2.2 Развиване на колекциите* – Разрастването на колекциите в **Trove**, както в обем, така и в разнообразие, отразява по-добре широчината на австралийските истории. Същето на проекта е неговата колекция от австралийски вестници. Въпреки че много партньори споделят описателно съдържание в **Trove**, дигиталното съдържание е това, което има най-голяма ангажираност и доставя най-голяма стойност за тези, които го използват.
- Изграждане на връзки със съществуващи и потенциални аудитории на **Trove**.
- *Цел 3.1 Взаимодействие с общността* – Повече взаимодействие и ангажи-

раност с общности, които използват **Trove**, спомага да се поддържа връзка с желанията и нуждите им. **Trove** използва редовни проучвания и казуси, за да се свърже със съществуващи фенове и тези, които преди това може да не са били ангажирани с **Trove**.

- *Цел 3.2 Използване на данни за идентифициране на потенциални пропуски* – Наблюдението на различни източници на данни помага да се идентифицират колекции, които да бъдат дигитализирани и споделени в **Trove**. **Trove** има подобрен капацитет за измерване на активността. Това е необходимо за цялостно идентифициране на препятствия, пропуски и други проблеми с използваемостта в една толкова добре употребявана и сложна услуга като **Trove**.
- Предоставяне на свързани, ефективни и качествени услуги на партньорите на **Trove**.

Цел 4.1 Осигуряване на висококачествени услуги на библиотеките – **Trove Collaborative Services** е в основата на сътрудничеството между австралийските библиотеки. Партньорите на проекта използват национална инфраструктура за споделяне на ресурси и каталогизиране, на базата на възстановяване на разходите за ефективно управление на своите колекции.

Цел 4.2 Подкрепа и обучение – **Trove Partners** е в основата на национална общност от практики за културни институции. От екипа високо ценят показателите и ресурсите за обучение, достъпни чрез услугата. Секторните уебинари, които се занимават с предизвикателства и подчертават нови практики за професионалисти, са все по-добре посещавани.

Цел 4.3 Стандартизиране и рационализиране – Осигуряването на ефективни, установени системни връзки към **Trove** за партньори прави приноса по-лесен и гарантира рентабилни операции. Използването на ясни стандарти за метаданни, системи и съдържание позволява добро потребителско изживяване и ефективни операции.

- Подновяване инфраструктурата на **Trove**.

Цел 5.1 Осигуряване на стабилна платформа – Подобряването на инфраструктурата на **Trove** сега означава, че фокусът може да се премести към други инициативи с висока стойност. Много от системите на **Trove** са в/или близо до края на своя използваем живот.

Цел 5.2 Активите на системата Trove се управляват като жизнен цикъл – Проектирането на инфраструктурата на **Trove** с непрекъснати подобрения и разработки означава по-стабилна платформа, която може да се развива в продължение на десетилетия. Технологиите непрекъснато се променят. Продуктите редовно циклично се създават, използват и затварят.

Цел 5.3 Разрешаване на иновациите – Иновациите позволяват на **Trove** да достигне до нови аудитории, да им предостави разнообразно съдържание и да осигури богата и ангажираща програма, която отговаря на променящите се очаквания. Избраните системи и продукти осигуряват платформа, способна да използва нови технологии, докато услугата **Trove** се развива.

Има два типа индивидуални потребители на **Trove**:

- Потребители (**consumers**), които изследват, ангажират и подобряват съдържанието в **Trove**, за да информират себе си и да подобрят своята работа;
- Създатели (**creators**), които обогатяват цялата колекция, като създават ново и привлекателно съдържание, въз основа на вече съществуващо съдържание в **Trove**.

Trove предоставя достъпа до австралийската история и култура, особено за селските общности, преподаватели и независими изследователи. Също така представлява успешен пример за сътрудничество в национален мащаб в цифровото библиотечно дело¹.

Националната цифрова библиотека на Индия (NDLI) е инициатива на Министерството на образованието, разработена от Индийския технологичен институт (ИТ) Kharagpur. Стартиран като част от Националната мисия за образование чрез ИКТ, той има за цел да осигури достъп на един прозорец до широк набор от образователни ресурси. Целта е да се изгради дигитално хранилище на учебни ресурси с възможност за търсене в един прозорец, което да отговаря на разнообразните нужди на учащите в цялата страна. Разработването на портал за цифрова библиотека е инициатирано като пилотен проект (NDLI Ph-I) през април 2015 г. NDLI Ph-I продължава до 30 септември 2017 г. Той предоставя услуги, специфични за група потребители, като подготовка за изпити за ученици и студенти в колежи и кандидати за работа. Предлагат се услуги за изследователи и учащи. NDLI е проектиран да поддържа съдържание на всеки език и осигурява поддръжка на интерфейс за 10 най-широко използвани индийски езика. Създаден е да предоставя услуги за всички академични нива, включително изследователи и учащи се през целия живот, всички дисциплини, всички популярни форми на устройства за достъп и учащи с различни способности. Той е предназначен да даде възможност на хората да се учат и да се подготвят от най-добрите практики от цял свят и да улесни изследователите да извършват взаимосвързани изследвания от множество източници.

Основни характеристики на NDLI:

- Масивно цифрово хранилище – Над 80 милиона цифрови ресурси. Включва книги, статии, тезиси, видеоклипове, аудиокниги, симулации и бележки от лекции;
- Многоезичен и приобщаващ – Съдържание, достъпно на множество индийски езици (напр. хинди, бенгалски, тамилски и др.). Проектиран да поддържа потребители от различни езикови и образователни среди;
- Образователно покритие – Ресурси за всички нива: училищно, бакалавърско, следдипломно и изследователско. Също така включва съдържание за състезателни изпити като JEE, NEET, UPSC;
- Лесен достъп – Достъпно чрез уебсайт и мобилно приложение (Android). Предлага офлайн достъп и е оптимизиран за области с ниска честотна лента;
- Персонализирано търсене – Интелигентно търсене с филтри по предмет, език, тип съдържание и академично ниво. Потребителите могат да създават лични библиотеки и отметки;

- Платформа за сътрудничество – Обединява съдържание от институции като IITs, NPTEL, NCERT и глобални отворени ресурси. Построен и поддържан от ИТ Kharagpur.

Мисията на NDLI е:

- Демократизиране на образованието чрез премахване на географски, езикови и финансови бариери;
- Подпомагане ученето през целия живот и развитието на умения за студенти, учители и професионалисти;
- Насърчаване на свободния достъп до научно и образователно съдържание;
- Преодоляване на цифровото разделение в Индия, особено за селските и недостатъчно обслужваните общности.

Целите на NDLI включват:

- Универсален достъп до знания: Осигуряване безплатен, лесен и справедлив достъп до цифрови образователни ресурси за всички граждани на Индия, независимо от местоположението, езика или произхода.
- Подкрепа на многоезичното и мултидисциплинарно обучение: Предложение на ресурси на множество индийски езици и в широк набор от предмети и образователни нива – от начално училище до научни изследвания.
- Насърчаване на ученето през целия живот, в това число непрекъснатото учене за студенти, преподаватели, изследователи, професионалисти и широката общественост.
- Преодоляване на цифровото разделение: Гарантира, че учащите в отдалечени, селски или недостатъчно обслужвани райони имат достъп до качествено образователно съдържание чрез мобилни решения и решения с ниска честотна лента.
- Персонализирано и адаптивно обучение: Осигуряване инструменти за потребителите, за да персонализират своето обучение, включително филтри за търсене, лични библиотеки и препоръки за съдържание.
- Обединяване и интегриране на съдържание: Събиране и организиране на съдържание от различни източници (национални институции, глобални хранилища, отворени образователни ресурси).
- Улесняване на подготовката за изпити и изграждането на кариера: Подкрепа за учащите да се подготвят за състезателни изпити и напредък в кариерата с подобрени учебни материали и тестови ресурси.
- Насърчавайте свободния достъп и сътрудничеството: Насърчаване култура на отворени образователни ресурси (OER), като се стимулира споделянето и повторната употреба на академични и учебни материали.

NDLI демократизира образованието в страна с огромно езиково и географско разнообразие. Подобно на **Trove** в Австралия, той действа като централизирана, приобщаваща платформа за достъп до знания, но с ясен фокус върху равенството в образованието и многоезиковото обучение².

Националната библиотека на Южна Африка (NLSA) ръководи няколко инициативи за дигитализация за запазване на документалното наследство на Южна Африка и насърчаване на достъпа до знания. Усилията включват дигитализира-

не на редки книги, вестници, литература на местни езици и исторически правителствени документи. Освен това платформи като Sabinet African Journals, DISA (Digital Innovation South Africa) и регионални хранилища допринасят за нарастваща екосистема от цифрово знание в Африка³. *DISA (Дигитални иновации в Южна Африка)* е пионерски проект на Университета на Квазулу-Натал за дигитализиране на материали, свързани с борбата срещу апартейда и историята на Южна Африка от ХХ в. Фокусът е върху публикации срещу апартейда, политически ефимери и обществени бюлетини. Достъпът е безплатен и отворен за обществеността⁴. *Африкански списания на Sabinet* – Най-голямото хранилище на публикувани в Африка научни списания. Включва съдържание с отворен достъп, което е базирано на абонамент в различни дисциплини. Използва се от изследователи, академици и институции от целия континент⁵.

Библиотека на Африка и африканската диаспора (LOATAD), Гана – Въпреки че е физическа библиотека, LOATAD работи за дигитализиране на африканската литература. Съсредоточава се върху запазването на африканското авторство, устните традиции и литературните архиви. Включва нарастваща дигитална колекция, особено на редки и изчерпани произведения на Африка⁶.

Споделени цели на проекти за африканска цифрова библиотека:

- Съхраняване на африканското наследство – дигитализиране и опазване на редки ръкописи, устни традиции, вестници и литература на местни езици;
- Демократизиране на достъпа до знания – преодоляване на образователни и технологични пропуски чрез цифрови платформи с отворен достъп;
- Подкрепа за изследванията и образованието – осигуряване на учени, студенти и преподаватели, първични и вторични източници, вкоренени в африканския контекст;
- Насърчаване на местните езици и системи от знания – дигитализиране на съдържание на местните езици, за да се поддържа културното и езиково многообразие на Африка;
- Насърчаване на сътрудничеството и свободния достъп – партньорство с библиотеки, университети и неправителствени организации за изграждане на устойчива панафриканска дигитална инфраструктура.

Biblioteca Digital del Patrimonio Iberoamericano – (BDPI) – (Иbero-американска цифрова библиотека за наследство) е съвместна дигитална инициатива, включваща национални библиотеки от **Латинска Америка, Испания и Португалия**. Проектът обединява културни и исторически документи от иbero-американските страни в една платформа с възможност за търсене. Участващите страни от Южна Америка включват Аржентина, Бразилия, Чили, Колумбия, Еквадор, Перу и др.

Основни характеристики:

- Многонационален цифров портал: Достъп до дигитализирани книги, карти, ръкописи, вестници, снимки и звукозаписи от национални библиотеки в Южна Америка и извън нея;
- Испански и португалски интерфейс: Съдържанието е представено на родните езици, с многоезични метаданни за по-широк достъп;
- Търсене в различни библиотеки: Потребителите могат да търсят в колек-

ции от различни национални библиотеки чрез една платформа;

- Фокус върху културното наследство: Набляга на опазването и разпространението на споделеното историческо, литературно и документално наследство на иберо-американския свят.

Стратегически цели на ВДPI:

- Опазване на културното наследство: Дигитализиране и опазване на редки, и исторически значими материали от библиотеки в Латинска Америка, Испания и Португалия. Осигуряване дългосрочно съхранение чрез стандартизирани цифрови формати и протоколи.
- Универсален достъп и отворено знание: Осигуряване безплатен и отворен онлайн достъп за обществеността, изследователите, преподавателите и културните институции. Преодоляване на географските и икономически бариери пред културните ресурси.
- Интегриране на ресурсите на националната библиотека: Служи като унифицирана точка за достъп за цифровите колекции на националните библиотеки в иберо-американските страни. Хармонизиране на метаданните, стандартите за каталогизиране и инструментите за търсене в институциите.
- Насърчаване на иберо-американската идентичност и сътрудничество: Отразяване на споделените исторически, езикови и културни корени на иберо-американския свят. Укрепване на връзките между страните членки чрез културен обмен и сътрудничество.
- Насърчаване на многоезично и мултикултурно съдържание: Маркиране на произведения на испански, португалски и местните езици на Латинска Америка. Подкрепа на езиковото разнообразие и представянето на маргинализирани гласове.
- Насърчаване на научна и образователна употреба: Служи като изследователска платформа за историци, преподаватели, студенти и художници. Разрешаване на повторното използване на цифрови материали за академични, творчески и образователни цели.
- Технологично ориентирана иновация: Възприемане на развиващи се технологии за цифрови библиотеки, включително стандарти за оперативна съвместимост като OAI-PMH и IIIF. Разглеждане на бъдещата интеграция с инструменти за цифрови изложби и виртуално обучение.

Примери за принос:

- Аржентина – Biblioteca Nacional Mariano Moreno
 - Първи издания на произведения на основополагащи писатели като Хорхе Луис Борхес, Доминго Фаустино Сармиенто и Леополдо Лугонес;
 - Исторически вестници като La Prensa и La Nación от XIX и началото на XX в.;
 - Политически памфлети и манифести от ключови периоди като Майската революция (1810 г.) и перонистката епоха;

- Колекции от ноти, свързани с танго и аржентинска популярна музика.
- Бразилия – Fundação Biblioteca Nacional:
 - Имперски карти и атласи, включително колониална картография от португалските проучвания;
 - Редки книги и ръкописи от Бразилската империя и португалския кралски двор (който е пренесен в Бразилия през 1800 г.);
 - Периодични издания от XIX в., включително аболиционистки вестници и ранни научни списания;
 - Фотографски колекции, изобразяващи градската трансформация в Рио де Жанейро и Сао Пауло.
- Чили – Biblioteca Nacional de Chile:
 - Ръкописи и писма от лидери на независимостта, като Бернардо О’Хигинс и Хосе Мигел Карера;
 - Публикации на местни езици, особено мапудунгун (мапуче).
 - Научни експедиции и доклади за проучване, включително ранни проучвания на Патагония и Великденския остров;
 - Списания от началото на XX в., показващи изкуство, политика и феминизъм в Чили.
- Колумбия – Biblioteca Nacional de Colombia:
 - Хроника от колониалната епоха, включително произведения на испански мисионери и изследователи;
 - Документи, свързани със Симон Боливар и борбата за независимост;
 - Ранни колумбийски романи и поезия, дигитализирани от първите издания;
 - Културни списания от XIX и XX в., като El Papel Periódico Ilustrado.
- Перу – Biblioteca Nacional del Perú:
 - Колониални ръкописи, свързани с инките, като правни спорове и поземлени записи;
 - Дигитализирани текстове на езика кечуа, особено религиозни и образователни материали от колониалния период;
 - Документи от перуанската война за независимост и републиканска консолидация;
 - Редки книги и научни трактати от ранните перуански университети.
- Еквадор – Biblioteca Nacional Eugenio Espejo:
 - Ранни еквадорски конституции и правни кодекси;

- Писания на Елой Алфаро, ключова фигура в либералната революция в Еквадор;
 - Колониални карти на Кито и Audiencia на Кито;
 - Исторически проповеди и църковни документи от испанския период.
- Уругвай – Biblioteca Nacional de Uruguay:
 - Първите уругвайски вестници, като El Telegrafo Mercantil;
 - Учредителни документи от образуването на страната;
 - Поезия и литература от модернисткото движение от XIX в.;
 - Списания за изкуство и култура, отразяващи литературния бум на Уругвай.

По същество BDPI е водеща инициатива за изграждане на споделена цифрова памет на Иберо-Америка, съчетаваща опазване на културата, технологична интеграция и принципи на отворен достъп⁷.

Цифрова колекция на Канада: **Canadiana** / Héritage е една от най-всеобхватните инициативи на Канада за цифрово наследство. Управлява се от Canadiana.org, подразделение на организацията с нестопанска цел Canadian Research Knowledge Network (CRKN). Canadiana работи в сътрудничество с библиотеки, архиви и музеи в цяла Канада, за да запази и предостави достъп до исторически документи. Основна част от тази инициатива е проектът Héritage, който се фокусира върху дигитализиране на микрофилми от Канадската библиотека и архиви (LAC).

Основни характеристики на Canadiana:

- Милиони страници дигитализирани първични източници: правителствени документи, лични документи, организационни записи и публикувани произведения;
- Материали на английски и френски език, отразяващи двуезичното наследство на Канада;
- Съсредоточаване върху колониалната, местната, военната и имигрантската история;
- Безплатен обществен достъп до много колекции с разширени инструменти за изследователи.

Мисия и цели на Canadiana:

- Съхраняване на канадското наследство: Дигитализиране и защита на ключови исторически документи от унищожаване;
- Демократизиране на достъпа: Осигуряване на отворен, двуезичен достъп до национална и регионална история за всички канадци и международни изследователи;
- Насърчаване на местни и маргинализирани истории: Уверяване, че гласовете на коренното население, жените, работниците и имигрантските общности са запазени и достъпни;
- Подкрепа на изследванията и образованието: Осигуряване на научна

инфраструктура за историци, преподаватели и генеалози;

- Активиране на съвместната цифровизация: Обединяване на институциите за памет.

Примерни колекции:

- Архив на компанията на залива Хъдсън: Търговски, изследователски и колониални записи;
- Лоялистки петиции (XVIII век): Лоялистки призови след Американската революция;
- Договори и преговори между метисите и първите нации;
- Парламентарни дебати и правни записи от XIX в.;
- Канадски женски организации: кореспонденция, публикации и активност.

Партньорите на Canadiana включват:

- Библиотека и архиви на Канада (LAC);
- Bibliothèque et Archives nationales du Québec (BAnQ);
- Университетски библиотеки (напр. University of Toronto, McGill, UBC).

Canadiana/Héritage играе ключова роля в запазването и споделянето на плуралистичната и многоезична история на Канада, което я прави важен партньор на инициативи като DPLA (САЩ) и BDPI (Латинска Америка)⁸.

Memòria Digital de Catalunya (MDC) е инициатива за цифрова библиотека, ръководена от Консорциума на университетските услуги на Каталуния (CSUC). Предоставя достъп до дигиталните колекции на каталунски университети, културни институции и изследователски центрове. MDC се фокусира върху запазването и споделянето на документалното наследство на Каталуния.

Основни характеристики на MDC:

- Съдържа над 10 милиона дигитализирани документа, включително книги, ръкописи, снимки, карти, академични списания и др.;
- Материали, предоставени от каталунски университети, обществени библиотеки и институции за наследство;
- Предлага тематични портали по теми като каталунска преса, фолклор, наука и исторически личности;
- Напълно отворен достъп с многоезични метаданни (главно каталунски, испански и английски);
- Проектиран да подкрепя академичните изследвания, образованието и опазването на културата.

Мисия и цели на Canadiana:

- Съхраняване на каталонското документално наследство – Дигитално зачитаване на крехки и редки материали от влошаване или загуба;
- Улесняване на достъпа за всички – Осигуряване на широката обществена, изследователите и студентите свободен достъп до културни и академични ресурси;
- Подпомагане на изследванията и висшето образование – Обогащане академичната среда на Каталуния с подобрени дигитални първични източници;
- Популяризиране на каталунския език и култура – Подчертаване регионалната идентичност чрез отворено културно съдържание и исторически архиви;

- Насърчаване на междуинституционалното сътрудничество – Активиране споделена инфраструктура и знания в институциите за памет на Каталуния.

Примери за колекции:

- Исторически каталонски вестници (напр. *La Veude Catalunya*, *El Diluvio*);
- Плакати и ефимери от Гражданската война в Испания;
- Медицински дисертации от началото на ХХ в. от университета в Барселона;
- Редки музикални ръкописи и композиции от каталонски композитори;
- Фотографски архиви на индустриална и селска Каталуния.

MDC е водещ пример за регионална дигитална библиотека, която свързва местната културна идентичност с глобалния цифров достъп – демонстрирайки как регионалните проекти допринасят богато за по-широкия пейзаж на цифровото наследство на Европа⁹.

Дигиталните проекти на библиотеките и библиотечните консорциуми по света демонстрират споделен ангажимент за опазване на културното наследство и разширяване на достъпа до знания. Докато всяка инициатива отразява своя уникален регионален контекст, заедно те образуват глобална мрежа, която подкрепя образованието, научните изследвания и културната приемственост. С развитието на технологиите, непрекъснатото сътрудничество и иновациите ще бъдат от съществено значение, за да се гарантира, че тези цифрови библиотеки ще останат приобщаващи, устойчиви и отзивчиви към бъдещите информационни нужди.

Спонсориране на научното изследване

Публикацията се реализира по научноизследователски проект „Модел на „Национална (единна) географска информационна система за дигитални библиотечни проекти“ с Договор № КП-06-M75/1 от 07.12.2023 г., финансиран от Фонд „Научни изследвания“ към МОН, с ръководител гл. ас. д-р Гергана Янчева.

Бележки:

¹ *Trove*. Онлайн ресурс. Достъпен на: <https://trove.nla.gov.au/about/what-trove>.

[прегледан 2025-04-28]

² *National Digital Library of India (NDLI)*. Онлайн ресурс. Достъпен на: <https://ndl.iitkgp.ac.in/>. [прегледан 01.05.2025]

³ *National Library of South Africa (NLSA)*. Онлайн ресурс. Достъпен на: <https://www.nlsa.ac.za/>. [прегледан 11.05.2025]

⁴ *Digital Innovation South Africa*. Онлайн ресурс. Достъпен на: <http://disa.ukzn.ac.za>. [прегледан 05.05.2025]

⁵ *Sabinet African Journals*. Онлайн ресурс. Достъпен на: <https://journals.co.za>. [прегледан 05.05.2025]

⁶ *Library Of Africa and The African Diaspora*. Онлайн ресурс. Достъпен на: <https://loatad.org>. [прегледан 01.05.2025]

⁷ *Biblioteca Digital del Patrimonio Iberoamericano (BDPI)*. Онлайн ресурс. Достъпен на: <http://bdpi.culturaydeporte.gob.es>. [прегледан 05.05.2025]

⁸ *Canadiana*. Онлайн ресурс. Достъпен на: <https://www.canadiana.ca>. [прегледан 28.04.2025]

⁹ *MemòriaDigitaldeCatalunya*. Онлайн ресурс. Достъпен на: <https://mdc.csuc.cat>. [прегледан 11.05.2025]

Beyond Borders: How Digital Library Projects Are Rewriting Global Access to Culture and Knowledge

Abstract: *This article presents key digital library projects, exploring how institutions in Europe, Asia, Africa, Australia, and the Americas digitize, preserve, and provide access to cultural and scholarly heritage. Through selected examples, the study highlights shared goals such as accessibility, preservation, and education, while also revealing regional differences in scope, content, and collaboration. The study highlights the global role of libraries in shaping open knowledge and cultural memory*

Keywords: *digital projects, libraries, Europe, Asia, Africa, Australia, Americas*

GERGANA YANCHEVA, SVETOSLAVA DIMITROVA
UNIVERSITY OF LIBRARY STUDIES AND INFORMATION TECHNOLOGIES
119, TSARIGRADSKO SHOSE
SOFIA, BULGARIA
E-MAIL: G.YANCHEVA@UNIBIT.BG

Културната мисия на Белградската градска библиотека

ВЛАДИСЛАВА ИВКОВИЧ-МАРКОВИЧ
ГРАДСКА БИБЛИОТЕКА В БЕЛГРАД, СЪРБИЯ

Резюме: Белградската градска библиотека е една от най-важните културни институции в Сърбия, посветена на насърчаването и популяризирането на словото, образованието и културното развитие на обществото. Освен че е най-голямата обществена библиотека в страната, тя е и център на множество културни събития, лекции, литературни вечери, изложби и образователни програми, които събират различни поколения любители на книгата и изкуството. В съвременната дигитална ера, когато методите за комуникация и информация се променят бързо, маркетинговите дейности играят ключова роля в популяризирането на библиотеката и културното съдържание, което предлага. Използването на различни маркетингови стратегии, от традиционни рекламни методи до дигитален маркетинг и присъствие в социалните медии, допринася за по-голяма видимост и достъпност на библиотечните услуги за по-широка аудитория. Тази статия ще анализира дейностите на Белградската градска библиотека, нейните културни програми и проекти, както и други дейности, които библиотеката предприема, за да обслужва своите граждани, с цел да бъде място за срещи в общността.

Ключови думи: Белградската градска библиотека, културни програми, проекти, изложби, литературни награди

Въведение

Белградската градска библиотека, като част от европейското семейство на най-модерните библиотеки, е една от водещите културни институции в Сърбия. Тя е активен и динамичен културен център, който обединява любителите на литературата, изкуството и науката. Под мотото „Библиотека – културното сърце на града“ тази институция непрекъснато работи за подобряване на своите услуги, предоставяйки на гражданите достъп до най-новите източници на знания, както в печатен, така и в цифров формат. С повече от два милиона библиотечни единици, Белградската градска библиотека предоставя на своите потребители разнообразно съдържание, от класически и съвременни литературни произведения до научна литература, периодични издания и мултимедийни източници. Освен традиционните услуги, библиотеката активно организира литературни вечери, лекции, изложби, работилници и програми за всички възрасти, като броят на тези програми достига до три хиляди програми годишно¹. Благодарение на висококачественото

си предложение, което отговаря на образователните, информационните и развлекателните нужди на всички категории население, Белградската градска библиотека непрекъснато разширява кръга на своите потребители, изграждайки образа на символ на културния живот на Белград и институция, която свързва миналото, настоящето и бъдещето чрез знание, изкуство и иновации.

Снимка: Е. Георгиев

Кратка история на градската библиотека в Белград

Въз основа на Закона за общините през 1928 г., град Белград взема решение за създаване на Градска библиотека и музей в Белград², а през следващата година е назначен първият библиотекар – Мария Илич Агапова. Отначало сама, а по-късно с малка група служители, Илич Агапова събира, подрежда, систематизира и обработва материали за библиотечните фондове и разработва Програма и Правилник за дейността³. Тържественото откриване на Градската библиотека и музей е на 11 януари 1931 г., като тази дата се счита за официално начало на работата на библиотеката.

След Втората световна война се създават окръжни, а по-късно и общински библиотеки. Приема се нова организация на работа, формират се специални отдели и се създава експертен център за библиотеките в Белградския окръг с цел създаване на уникална мрежа от популярни библиотеки.

Съгласно Закона за библиотеките, от 1961 г. Белградската градска библиотека е определена за регионална библиотека за района на града. През октомври 1986 г. Библиотеката се премества в сградата на бившия хотел „Сръбска корона“ („Српска круна“), на улица „Кнез Михайлова“ № 56, където централната сграда на библиотеката се намира и до днес.

Днес Белградската градска библиотека (БГБ) е най-голямата публична заемна библиотека в страната. Включва тринадесет общински библиотеки от територията на град Белград. Разполага с над 2 милиона единици, разположени в 70 сгради с обща площ от 13 000 m².⁴ Изключителното местоположение на библиотеката, в самия край на централната градска алея, граничеща с входа на най-красивия и известен парк в Белград, Калемегдан, съчетано с разнообразие от културно и литературно съдържание, превръща библиотеката в културен център на града, с право работещ под мотото „Библиотека – културното сърце на града“.

Забележителни проекти на Градската библиотека в Белград

Модерната обществена библиотека днес има статут на обществена сграда и е отворена за всички възрасти. Библиотеките поемат първенството на единствените некомерсиални обществени места. Те се превръщат в нова форма на агора или форум от миналото, ново пространство за укрепване на взаимодействието в общността и рамка за дискусия и координация⁵. В съответствие с тези идеи, стремейки се да бъде място за среща, Белградската градска библиотека, през последните две десетилетия, реализира няколко специални, разпознаваеми и силно медийно рекламирани проекта, които бяха изключително приети от настоящите и потенциални потребители, както и от местната общност като цяло.

През 2005 г. е реализиран проектът „Библиотека на плажа“ (2005). Проектът се реализира през летните месеци юли и август на най-големият място за къпане в града – Ада Циганлия. Проектът включваше:

- създаване на библиотека на Ада Циганлия и предлагане на членски материали с 50% лятна отстъпка и подаръци: книги и списания (осигурени в сътрудничество с издателите), шапки и тениски, сокове (в сътрудничество с Coca-Cola);
- организиране на културни програми за деца и възрастни в сътрудничество с актьори, музиканти, писатели (работилници, представления, концерти, викторини и състезания...);
- организиране на мини панаир на книгата в сътрудничество с издателя „Народна книга“ и още десет издателства;

• Основните цели на проекта бяха: създаване на нов образ на БГБ като „отворена библиотека“, популяризиране на БГБ като активен участник в летните културни събития в столицата и увеличаване на броя на новите членове на Библиотеката.

„Трамвайът, наречен книга“ (2005/6/7). Проектът се състоеше в адаптиране на трамвай в библиотека-книжарница на колела, с музикални инсталации и програмни дейности в него. С адекватен дизайн, трамвайът е брандиран отвътре и отвън. На седалките и парапетите са прикрепени списания за литература и изкуство, както и каталози на издателства. Така всеки пътник може да ги разглежда по време на пътуването. Също така поетични и литературни аудиозаписи, взети от архивите на Радио Белград, се пускаха през цялото време от озвучителната система на трамвая. В специални кутии имаше талони за записване в библиотеката с 50% отстъпка. Шофьорите бяха с тениски и шапки на библиотеката. В трамвая се проведеха няколко детски работилници, джаз импровизации и публични чете-

ния. Проектът се реализира в продължение на три години по време на Панаира на книгата. Целите бяха: популяризиране на библиотеката като една от най-важните институции, свързани с книгите, популяризиране на книгите като цяло – „съживяване“ на литературата чрез внедряването ѝ в ежедневието (пътуване с трамвай). Постерното представяне на проекта беше отличено с 1-ва награда на 73-тия конгрес на IFLA по библиотечни и информационни науки в Дърбан, 2007 г.

„**Наистина чета – не играя**“ (2007). Кампанията за популяризиране на книгите, четенето и библиотеките се състоеше от поредица от различни плакати със снимка на актьор, който чете книга, с виден лозунг „Наистина чета – не играя“. В проекта участваха четирима известни сръбски актьори: Петър Крал, Светлана Бойкович, Гордан Кичич и Бояна Стефанович. Плакатите бяха поставени под формата на билбордове в целия град, брандирайки интериора на библиотеката, няколко белградски училища, както и щанда на библиотеката на Белградския панаир на книгата. Постерната презентация на този проект беше представена на Конгреса по библиотечни и информационни науки на IFLA, проведен в Квебек (Канада) през 2009 г. Чрез действието, ангажираността на известни актьори, чрез ефекта на остроумието се насочва вниманието към четенето като утвърждаващ и искрен акт. С наемането на известни актьори, които са социални идоли, четенето се популяризира допълнително.

Програмата „**Всички сме в библиотеката**“ с голям успех се реализира от 2008 г. и до днес се ползва с репутацията на много популярна, изключително медийно отразена и атрактивна кампания, която се провежда всяка година на 23 април, по повод Световния ден на книгата. На този ден популярни личности като актьори, музиканти, политици, писатели, спортисти и др. влизат в ролята на библиотекарите, работят с потребители, издават и препоръчват книги за четене. Целите на акцията са: повишаване на видимостта на библиотеката сред обществото, насърчаване на културата на четене в местната общност, популяризиране на значението на библиотеката и библиотекарите и увеличаване броя на потребителите на БГБ. Постигането на поставените цели се осъществява чрез ангажиране на изключително известни личности, силна медийна анимация, отстъпки за членски внос и организиране на съпътстващи програми като рок концерти, изложби, монодрами и спектакли.

„**Съкровищата на Белградската градска библиотека в YouTube**“⁶⁶ стартира с намерението да доближи библиотечните ресурси до съществуващата и потенциална библиотечна аудитория по модерен и атрактивен начин. Създадена е поредица от разговори с библиотекарите, в които те откриват богатствата и съкровищата на библиотеките, в които работят, независимо дали са специални колекции, нови пространства, стари и редки издания или нещо съвсем различно. От есента на 2020 г. беше създадена своеобразна виртуална разходка из библиотеките, а библиотечните съкровища, представени от библиотекарите, бяха записани в кратък формат и публикувани в YouTube канала. Със сигурност това беше чудесна маркетингова възможност да се представят фондовете на библиотеките и дейностите, които те извършват, пред широка публика по модерен и ефективен начин.

„*Рожденият ден на библиотеката*“ се отбелязва всяка година на 11 януари и този празник е в известен смисъл мощен маркетингов инструмент и уникална възможност да се напомни на обществото за важноста на библиотеката и да се повиши интересът към нейните услуги. Рожденият ден, включващ богата културно-художествена програма, е не само ретроспекция на постиженията, но и стратегически ход за повишаване на видимостта и дългосрочното влияние на библиотеката в обществото. Медийното отразяване на събитието – чрез социални мрежи, местни портали и традиционни медии – допълнително укрепва имиджа му и напомня на обществеността за важноста на четенето и образованието.

Библиотеката във функцията на ученето през целия живот

Обществените библиотеки вдъхновяват ученето и дават възможност на хората от всички възрасти, като осигуряват равен достъп до знания и информация и предоставят значително гражданско пространство за напредък на демокрацията и общото благо. Библиотеките, като двигатели на развитието в техните общности, играят водеща роля в подпомагането на индивидите и общностите да се адаптират към променящия се свят⁷. В съответствие с тези усилия, за да разшири репертоара от услуги, предназначени за най-възрастните граждани, Белградската градска библиотека през 2010 г. стартира проекта „65+“, който беше инициран с подписването на протокол за сътрудничество със Секретариата по социални въпроси на град Белград в областта на грижата за образователните и културни нужди на хората над 65-годишна възраст. Като част от този проект, който интензивно живее петнадесет години, хората на възраст над 65 години имат възможност да получат безплатно доживотно членство и да използват всички библиотеки в мрежата на Градската библиотека в Белград. Определен брой дневни центрове за възрастни хора бяха оборудвани с мини-библиотеки и компютри, а в електронната читалня на библиотеката започна прилагането на безплатна програма за информационна грамотност за възрастни граждани. Обучението се провежда в групи от 14 участници, продължава един месец и се провежда два пъти седмично, като интересът към курсовете продължава с неотслабваща сила. Програмата за обучение включва основни познания, необходими за работа с компютър и ежедневна електронна комуникация. Най-възрастните участници са над 90 години. Те демонстрират изключителна упоритост и въпреки обективните утежняващи обстоятелства, успяват да усвоят планираната програма. Библиотеката печели нови потребители, които освен традиционните, вече ползват и електронни услуги⁸. Овластяването на възрастните граждани да направят по-лесна стъпка в новата ера е най-големият успех на този проект. Чрез проекта библиотеката със сигурност се определя като институция, която е социално отговорна, която функционира като институция за учене през целия живот, която е в услуга и с готовност отговаря на различните нужди на местната общност.

Промоция на библиотеката на Панаира на книгата

Панаирът на книгата е едно от най-важните събития в културния живот на всяко общество, не само като място, където се представят нови заглавия и автори, но и като платформа за популяризиране на литературни и културни институции, сред които се открояват библиотеките. На Панаира на книгата библиотеките имат уникалната възможност да покажат своите услуги, програми и дейности пред широката публика, но и да засилят ролята си в образованието и културното развитие на общността. Популяризирането на една библиотека на Панаира на книгата е не само въпрос за представяне и демонстриране на услугите, които библиотеката предлага, но и въпрос за изграждане на връзки с четящата и по-широка социална общност.

Белградският международен панаир на книгата, който се провежда в средата на октомври в продължение на една седмица, е едно от най-важните културни събития в региона, което ако се опише в цифри, би звучало така: над хиляда участници, около петстотин директни изложители, сто от които са от чужбина, на площ от над 27 000 квадратни метра, стотици хиляди посетители, огромен брой лекции, панели, форуми, дебати, работилници и други събития.

Белградската градска библиотека е един от редовните участници в панаира, като щандът ѝ е в непосредствена близост до множество щандове на библиотеки от Сърбия. В топла и приятелска атмосфера щандът на библиотеката е пространство за културен и литературен обмен с многобройни приятели, съмишленици, писатели, потребители, колеги и всички гости на панаира, които търсят стойностни и нови литературни заглавия или културни програми. Панаирното време е и време за множество маркетингови кампании. Някои от стандартните оферти включват възможност посетителите на панаира да се присъединят към щанда на библиотеката с отстъпка спрямо редовната цена на индивидуално членство за възрастни и деца, както и да закупят някои от реномираните издания от издателската продукция на библиотеката със значителни отстъпки. Посетителите на панаира имат възможност да закупят и „Културен пакет“, т.е. с членска карта за библиотеката, да закупят билети за театър на по-ниска цена и да се насладят на представления в столичните театри. От 2005 г. Панаирът на книгата учреди Училищен ден, ден за организирани посещения на ученици, студенти, преподаватели и училищни библиотекари. Тази възможност се използва, за да могат повече деца да дойдат в най-близката библиотека чрез атрактивни литературни програми и занимания, често с помощта на гости, известни детски писатели.

Литературните награди като форма на литературна реклама

Литературни награди са учредени и присъдени от библиотеките, тъй като помагат за изграждането на литературна култура, която не се ограничава само до търговски успех, но и до образование, естетически и социални ценности. Историята на библиотеките показва, че традицията на библиотечарската професия е неразривно свързана с множество писатели и учени⁹. Затова не е изненадващо

учредяването на множество награди и признания от библиотеките, които изтъкват лидери от света на библиотечното дело, както и от света на книгоиздаването, книготърговията и книговезката дейност и утвърждават различни видове литературно и литературно-теоретично творчество.

Белградската градска библиотека зае своето място на културната карта на Сърбия, благодарение на многобройните награди и признания, които присъжда от десетилетия. Една от наградите, които се дават всяка година на 11 януари, на церемонията по отбелязване на Деня на библиотеката, е наградата „Глигория Возарович“, която от 1997 г. насам се присъжда на най-добрия книжар, издател и книговезец. Наградата се дава в чест на Глигория Возарович, първи издател и книжар в съвременна Сърбия.

През 2001 г. е учредена наградата „Мария Илич Агапова“, която се присъжда на най-добрия белградски библиотекар или библиотекарка, и се връчва в Деня на библиотеката. Наградата носи името на първия директор на Градската библиотека в Белград, Мария Илич Агапова, адвокат, преводач и библиотекар, която управлява библиотеката от 1932 до 1947 г. Наградата, която връчва директорът на Белградската градска библиотека, се състои от плакет с образа на Мария Илич Агапова и парична сума.

От 2018 г. на тържеството за Деня на библиотеката се връчва и *Харта за изключителен принос в медийното популяризиране на библиотеката*. Експертната комисия разглежда всички медийни сътрудници и техния принос за популяризирането на книгите, четенето и дейността на Градската библиотека в Белград, въз основа на което предлага кандидат за тази *Харта*. Чрез подчертаване на лице или институция, които активно са популяризирали всички дейности на Белградската градска библиотека през предходната година, се обръща внимание на значението на представянето на Библиотеката в медийното пространство, тъй като по този начин гражданите са допълнително информирани за всички услуги и възможности, които тя предлага.

Наградата за най-четена книга от чужд автор е учредена през 2001 г. и се присъжда на издателството, публикувало най-четения роман от чуждестранен автор в мрежата на Белградската градска библиотека. Тази награда се оказва от голямо значение за наблюдение на читателския интерес към чуждестранната литература и е отличен параметър за анализ на влиянието на известни световни награди върху читателската аудитория на даден писател или жанр.

Наградата „Читател на годината“, която се присъжда в категорията за деца до 14 години, привлича особеното внимание както на читателите, така и на медиите, с намерението да открие най-ревностния читател, който през изминалата година е заел и прочел най-много книги. Наградата, която се състои от набор от книги, осигурени от Белградската градска библиотека, и калиграфска харта, насърчава книгите и четенето сред най-младите чрез обществено признание на техните усилия за четене.

От 1967 г. на всеки 27 октомври, на рождения ден на писателя Джордже Йованович се присъжда наградата „Джордже Йованович“ за най-добра книга с есета или литературна критика, публикувана между два международни панаира на

книгата в Белград. Наградата „*Мома Димич*“, учредена от Белградската градска библиотека и Градската община Сопот, всяка година на 12 юли, Петровден, се присъжда за прозаично произведение, което установява връзки с други култури по художествено значим начин. Всяко прозаично произведение, независимо от жанра (пътепис, есе, роман), написано на сръбски и публикувано в Сърбия през последните две години, може да се състезава за наградата, която носи името на известния сръбски писател и преводач Момо Димич (1944–2008). Литературната награда „*Душан Радович*“ е учредена през 2021 г. и се присъжда за най-доброто произведение на литературата за деца и младежи във всички жанрове, публикувано през предходната година. Наградата носи името на известния сръбски писател, журналист, афорист и телевизионен редактор Душан Радович. Наградата се връчва от Белградската градска библиотека, а учредител и патрон на наградата е град Белград. Наградата се състои от статуетка (произведение на скулптора Зоран Кузманович), парична сума и грамота. Литературната награда „*Белградски победител*“ е учредена през 2021 г. и се присъжда в началото на годината за най-добър роман, написан и публикуван на сръбски език през предходната година. Наградата се връчва от Белградската градска библиотека, а учредител и патрон на наградата е град Белград. Наградата се състои от статуетка „Белградски победител“ (художествена творба на скулптора Зоран Кузманович), калиграфска харта и парична награда от 10 000 евро в динарски еквивалент.

Културна мисия чрез документални изложби

Белградската градска библиотека организира авторски изследователски изложби, посветени на най-известните сръбски писатели и литературни феномени, които са от изключително значение за опазването на културното наследство, образованието на обществеността и популяризирането на литературата. Те представляват мост между традицията и модерната епоха, позволявайки на посетителите да се запознаят със значими писатели, литературни движения и културни феномени. Изложбите са експертно замислени, атрактивно проектирани и отпечатани на големи плакати или билбордове, с обширни съпътстващи каталози. Градската библиотека на Белград печели добра репутация със своите добре посещавани изложби, посветени на великите на сръбската литература: Слободан Селенич, Йован Йованович Змай, Данило Киш, Владан Десница, Йован Стерия Попович, Борисав Станкович, Борислав Пекич, Бранко Милькович, Исидора Секулич, Душан Душко Радович, Десанка Максимович... Организирант се кръгли маси и се издават сборници с произведения, посветени на известни сръбски (и белградски) писатели: Драгослав Михайлович, Бранко Милькович, Светлана Велмар Янкович, Давид Албахари, Бранко Чопич, Данило Николич, Душко Радович, Иво Андрич, Душан Ковачевич, Милош Църнянски, Милорад Павич, Борислав Пекич...

Една от най-важните функции на тези изложби е тяхната образователна стойност. Те дават възможност на посетителите, особено на учениците и студентите, да се запознаят с творчеството и биографиите на писателите, с историческия контекст, в който са творили, както и със социалните обстоятелства, оформили

изкуството им. Това съдържание често насърчава допълнителни изследвания и задълбочаване на интереса към литературата. Експертно замислени и визуално привлекателни, изложбите са предназначени да привлекат вниманието на различни категории посетители. Отпечатани на големи плакати или билбордове, те предлагат ясно и информативно представяне на темите, а придружаващите каталози позволяват на посетителите да вземат част от изложеното съдържание със себе си. Една от специалните ценности на тези изложби е тяхната мобилност. Посещавайки почти всички градове в Сърбия и по света, те позволяват културните съкровища да не се съхраняват в рамките на една институция, а да достигнат до най-широката аудитория. Този тип културен обмен стимулира интереса към националната литература в чужбина, като допринася за по-доброто разбиране на сръбската литературна традиция и междукултурния обмен.

Документалните изложби на библиотеките представляват важна форма на културна мисия, съчетаваща история, образование и изкуство в едно цяло. Те не само съхраняват и насърчават наследството, но и вдъхновяват новите поколения да изследват, четат и разбират стойността на литературата. В този смисъл тяхната роля е безценна за разпространението на културното съзнание и култивирането на навици за четене.

Заклучение

Белградската градска библиотека има ясна мисия и визия винаги да служи на културния живот на общността и цялостното развитие на всеки индивид. Чрез внимателно планирани и проектирани дейности, непрекъснато разширявайки своите ресурси, съдържание и услуги, библиотеката се стреми да служи като център за информация, обучение и култура. Като жив културен организъм, който непрекъснато расте, развива се и се адаптира към нуждите на съвременното общество, библиотеката се стреми дейността ѝ да се характеризира с иновативност и дълбока социална ангажираност, което се проявява чрез разнообразни програми, разпознаваеми проекти, рекламни дейности и принос към ученето през целия живот. Чрез внимателно разработени маркетингови стратегии и ефективна комуникация с обществеността, библиотеката успява да увеличи своята видимост във времето, когато културните ценности често се борят за внимание. Присъствието ѝ на Панаира на книгата, присъждането на литературни награди, широката ѝ издателска дейност и ангажираността ѝ за опазване на културното наследство чрез изложби, я правят незаменим фактор в културния и образователен живот на Белград и Сърбия. Инвестирайки в програми за всички поколения и използвайки съвременни средства за комуникация, Градската библиотека на Белград потвърждава ролята си на „културно сърце на града“, пулсиращо в ритъма на знанието, изкуството и общността.

Бележки:

- ¹ Библиотека града Београда. Акти. Онлайн ресурс. Достъпен на: <https://bgb.rs/o-nama/>. [прегледан 2025 -03 - 01]
- ² ДРАГОСАВАЦ, Бранка. *Дечја одељења Библиотке града Београда*. Београд: Библиотека града Београда, 2018.
- ³ ДУРКОВИЋ-ЈАКШИЋ, Љубомир. *Библиотека града Београда: 1928–1945*. Београд: Библиотека града Београда; БИГЗ, 1995.
- ⁴ Библиотека града Београда. Акти. Онлайн ресурс. Достъпен на: <https://bgb.rs/o-nama/>. [прегледан 2025 -03 - 01]
- ⁵ NINKOV, Jasmina. *Od kolekcije do konekcije, od konekcije do kreacije. Limes plus.*
- ⁶ Драгоцености Библиотеке града Београда. Онлайн ресурс. Достъпен на: <https://www.youtube.com/playlist?list=PLo0yQoHjra59chTFv3b-m2aK9GorbUMsH>.
- ⁷ NINKOV, Jasmina. *Od kolekcije do konekcije, od konekcije do kreacije. Limes plus.*
- ⁸ ЂУКИЋ, Предраг. Информациона писменост трећег доба: курсеви 65+ у Библиотеци града Београда. В: *Читалиште* бр. 24, 2014, с. 65.
- ⁹ ИЛИЋ, Павле и др. *Читањем ка стварању – стварањем ка читању*. Нови Сад: Градска библиотека, 2013.

Литература

1. Библиотека града Београда. Акти. Онлайн ресурс. Достъпен на: <https://bgb.rs/o-nama/>. [прегледан 2025 -03 - 01]
2. ДРАГОСАВАЦ, Бранка. *Дечја одељења Библиотке града Београда*. Београд: Библиотека града Београда, 2018.
3. ДУРКОВИЋ-ЈАКШИЋ, Љубомир. *Библиотека града Београда: 1928–1995*. Београд: Библиотека града Београда; БИГЗ, 1995.
4. ИЛИЋ, Павле и др. *Читањем ка стварању – стварањем ка читању*. Нови Сад: Градска библиотека, 2013.
5. NINKOV, Jasmina. *Od kolekcije do konekcije, od konekcije do kreacije. Limes plus.*
6. НИНКОВ, Јасмина. *Нова библиотека*. Љиг; Сомбор: Интернет клуб; Педагошки факултет, 2024.
7. ЂУКИЋ, Предраг. Информациона писменост трећег доба: курсеви 65+ у Библиотеци града Београда. В: *Читалиште* бр. 24, 2014, с. 65.
8. Драгоцености Библиотеке града Београда. Онлайн ресурс. Достъпен на: <https://www.youtube.com/playlist?list=PLo0yQoHjra59chTFv3b-m2aK9GorbUMsH>.

References

1. Biblioteka grada Beograda. Akti. Onlayn resurs. Dostapen na: <https://bgb.rs/o-nama/>.
2. DRAGOSAVATS, Branka. *Dechja одељења Bibliotke grada Beograda*. Beograd: Biblioteka grada Beograda, 2018.
3. DURKOVIЋ-JAKSHIЋ, Љubomir. *Biblioteka grada Beograda: 1928–1945*. Beograd: Biblioteka grada Beograda; BIGZ, 1995.

4. ILIЋ, Pavle i dr. Читањем ка стварању – стварањем ка читању. Novi Sad: Gradska biblioteka, 2013.
5. NINKOV, Jasmina. Od kolekcije do konekcije, od konekcije do kreacije. Limes plus.
6. NINKOV, Jasmina. Nova biblioteka. Љиг; Sombor: Internet klub; Pedagogshki fakultet, 2024.
7. ЂUKIЋ, Predrag. Informatsiona pismenost treheg doba: kursevi 65+ u Bibliotetsi grada Beograda. V: *Chitalishte* br. 24, 2014, s. 65.
8. Dragotsenosti Biblioteke grada Beograda. Onlayn resurs. Dostapen na: <https://www.youtube.com/playlist?list=PLo0yQoHjra59chTFv3b-m2aK9GorbUMsH>.

THE CULTURAL MISSION OF THE BELGRADE CITY LIBRARY

Summary: The Belgrade City Library is one of the most important cultural institutions in Serbia, dedicated to the promotion and popularization of speech, education and cultural development of society. In addition to being the largest public library in the country, it is also the center of numerous cultural events, lectures, literary evenings, exhibitions and educational programs that bring together different generations of book and art lovers. In the modern digital era, when communication and information methods are changing rapidly, marketing activities play a key role in promoting the library and the cultural content it offers. The use of various marketing strategies, from traditional advertising methods to digital marketing and social media presence, contributes to greater visibility and accessibility of library services to a wider audience. This article will analyze the activities of the Belgrade City Library, its cultural programs and projects, as well as other activities that the library undertakes to serve its citizens, with the aim of being a meeting place for the community.

Keywords: Belgrade City Library, cultural programs, projects, exhibitions, literary awards

VLADISLAVA IVKOVIC-MARKOVIC
CITY LIBRARY
KNEZA MIHAILA 56
BELGRADE, SERBIA
E-MAIL: SARAIKOVIC1967@GMAIL.COM

Регионална библиотека „Априлов - Палаузов“ – Габрово (1861 - 2025)

САВИНА ЦОНЕВА
РБ „АПРИЛОВ-ПАЛАУЗОВ“ – ГАБРОВО

Регионална библиотека „Априлов-Палаузов“ – Габрово е най-голямата общо-достъпна и богата като фонд библиотека в общината и областта, една от първите през Възраждането. Тя е духовен правопреемник на първата българска обществена библиотека, създадена при Априловото училище през 1840 г., като част от нейния фонд и от личната библиотека на Васил Априлов полагат основите на градската читалищна библиотека през далечната 1861 г.

Под различни имена – читалищна библиотека, Библиотека на странните ученици, Габровски клон на приятелската дружина, Народна библиотека „Априлов – Палаузов“, и днес библиотеката осъществява основната си цел, записана в първия устав: *„Да доставя на читалищната публика средства за прочитане, да подпомага българската книжнина, да улеснява сиромашките ученици и въобще да разпространява образование между народа в областта...“*

През август 1893 г. библиотеката е наречена „Априлов – Палаузов“ в *„чест на най-заслужилите дотогава на града и на България габровци“* – Васил Априлов и Николай Палаузов.

През дългогодишното ѝ съществуване дарители на библиотеката са над 250 личности, между които Васил Априлов, Николай Палаузов, дядо Миню Попа, Тотьо Антипов, Цанко Хаджистойчев, Иван Пецов, Йосиф Цанков, Иван Паяков, митрополит Гервасий Сливенски, Паскал Паскалев, Пенчо Семов, Иван Калпазанов, Иван Хаджиберов, д-р Петър Цончев, Христо Р. Бобчев, Христо Манафов, Велика Пецова, наследниците на Христо Марокинджиев и много други родолюбиви габровци. Спомоществатели в миналото и днес са и различни организации и институции.

От 1924 до 1945 г. библиотеката издава безплатен седмичен вестник „Известия на Габровската народна библиотека „Априлов-Палаузов“. Вестникът отразява културния живот в Габрово, помества статии с краеведска насоченост, по проблеми на библиотеките у нас и в чужбина, рецензии и съобщения за нови книги. Ежегодно публикува годишните отчети на настоятелството със статистически данни за дейността на библиотеката. Във вестника са публикувани статии на проф. Асен Златаров, Антон Страшимиров, Михаил Арнаудов, Стилиян Чилингиров, Недко Стойков, Александър Мартинов, д-р Петър Цончев, Станимир Станимиров и др.

Още през 1926 г. е поставено началото на събирателска дейност за създаване на краеведски архив на Габрово *„С този брой на в. Известия (24 април) открихме отдел, който ще носи името „Архив на Габрово“ – да се събере и запази за бъдещето една съкровищница, от която поколенията, които идат след нас ще се възхищават...“*

Първоначално библиотеката се помещава в одаята на църквата „Света Троица“, след което е премествана в къщата на Тишко Проданов, във взаимното училище, в Умниковото училище и в частни домове (в къщите на Георги Гатев, Дюстабанов и Сава Сирманов) до завършването на читалищната сграда през 1922 г., чийто основен камък е положен още през 1908 г. На 15 април 1925 г. библиотеката е официално открита в новата сграда. Разработени са правилници за библиотеката и читалнята. Издаден е сборник със спомени на читалищни деятели „Сборник на Габровската народна библиотека „Априлов – Палаузов“ (1925). Библиотечният фонд достига 12 500 тома. На 20 ноември 1932 г. е уредена изложба на старопечатни книги. В края на 1933 г. е открита детска читалня „с цел младите четци да опознаят книгите, да ги обикнат и да обикнат да четат...“. През 1936 г., в навечерието на Димитровден, е отпечатан специален брой на в. „Известия“, посветен на 75-годишния юбилей на библиотеката. През 1937 г. е обособен специален отдел „Старопечатни книги“, включващ 6 ръкописа и 300 заглавия от периода 1806 - 1875 г. През 1939 г. фондът на библиотеката е вече 20 800 тома, а през 1944 – 21 000 тома. В периода 1946 – 1960 г. са разкрити четири библиотечни филиала – в кв. Падало, Лъката, Борово и на ул. „Николаевска“ (пл. Лиляна). От 1954 до 1958 г. габровската библиотека е Околийска методическа библиотека и до 1959 г. остава в структурата на читалището. От 1959 г. е преобразувана в Окръжна методическа библиотека и се отделя като самостоятелна институция с директор Димитрина Генева. Книжният фонд е 55 000 тома. По проект на арх. Карл Кандулков и с финансовата помощ на общината е надстроена читалищната сграда. Разкрити са отделите „Работа с възрастни читатели“, Детски отдел, Справочно – библиографски и информационен отдел, „Комплектуване, обработка и каталози“, Методичен отдел и две читални – обща и техническа. През 1965 г. е поставено началото на библиотечното краезнание с обособяване на краеведски фонд и започва аналитичното проучване на източниците на краеведски публикации. Библиотечният фонд е над 65 000 тома. Част от фонда е разкрит на свободен достъп. Национално съвещание по професионално майсторство на библиотекаря е проведено в Габрово през юни 1968 г. Фондът вече е 165 000 тома, регистрирани са 9800 читатели, 100 000 посещения и 200 000 тома раздадена литература. През 1973 г. е открита патентна библиотека като филиал на окръжната библиотека. През 1974 г. е разкрит отдел по изкуствата. Проведен е национален семинар по координиране на комплектуването. Фондът е 240 000 тома, читателите над – 11 000; 108 000 посещения и 220 000 тома раздадена литература. Създадена е Централизирана библиотечна система. Поставено е началото на сътрудничество с библиотеката в Могилъв, Беларус. През 1982 г. е разкрита Окръжна дирекция „Библиотеки“ с три направления – ведомствени, училищни и читалищни библиотеки, както и клуб „Млади приятели на книгата“, клуб „Знаме на мира“ към Детския отдел. Започва преустройство и ремонт на предоставената през 70-те години сграда на Старата поща. От 1985 г. за директор е назначен Иван Чомаков. Започва прекласиране на фондовете по новата УДК. Закрит е депозитариумът в с. Костенковци и около 50 000 тома са пренесени в Старата поща. През 1987 г. библиотеката получава статут на Универсална научна библиотека, от 2000 г. е със статут на общински кул-

турен институт, но продължава да изпълнява частично регионални функции, а от 2006 г. е отново Регионална библиотека с методически функции за библиотечното дело в област Габрово и център на библиотечното краезнание. Извършва координационна, експертно – консултантска и квалификационна дейност за библиотеки в региона. Габровската библиотека е част от Краеведско обединение „Мизия“ (Габрово, В. Търново, Плевен и Ловеч) за кооперирано проучване на източниците по краезнание за регион Централна Северна България.

Основната сграда на библиотеката е построена като телеграфопощенска палата в периода 1930 – 1935 г., по проект на арх. Христо Атанасов, и е паметник на културата с местно значение. През 1993 г. отдел „Заемна за дома за възрастни читатели“, читалня „Д-р П. Цончев“ (Обществени и филологически науки), читалня „Природо-математически и приложни науки“ с Интернет център, „Краезнание“, „Комплектуване, обработка и каталози“ се преместват в сградата на Старата поща, а Детският отдел и отдел „Изкуство“ се помещават в южното крило на читалищната сграда. Назначен е първият програмист на библиотеката и е изработен проект за автоматизация на библиотечните процеси. Благодарение на фондация „Отворено общество“ през 1994 г. е изградена локална компютърна мрежа с 9 работни места. Разкрита е читалня към отдел „Краезнание“. Към 1995 г. библиотечният фонд е 367 000 тома, регистрирани са 5368 читатели, 51891 посещения и са раздадени 124 847 т. книги. Поради реституционни претенции са закрити три от филиалите – в кв. Борово, Падало и Лъката. През 1999 г. е осигурен достъп до външни бази данни чрез Интернет. Библиотеката е включена в проекта „eFL Direct (EBSKO) – електронен достъп до бази данни на периодични издания“ и в проект „Пушкинска библиотека“. През 2003 г. участва в проект „Помощ за библиотеки“ на Национален фонд „Култура“ за обогатяване на фондовете, през 2006 г. е закупен специализиран софтуер за незрящи по „Достъп до електронна информация за хора с увреждания в българските библиотеки“. През 2008 г. е открит информационен център с 8 читателски места. От 2008 г. Регионална библиотека „Априлов – Палаузов“ е съорганизатор на Априловската награда за литературно творчество, като всяка година, в навечерието на 1 ноември, отличава книга в областта на местната история и краезнанието.

Започва най-мощният проект – „Глоб@лни библиотеки – България“ – „Българските библиотеки – място за достъп до информация и комуникация за всеки“ (2009 – 2013). На 24.01.2011 г. с водосвет тържествено е открита обновената по проект „Красива България“ библиотечна сграда, както и обучителен център, оборудван по програма „Глоб@лни библиотеки – България“. Първа в страната РБ „Априлов – Палаузов“ – Габрово предлага на своите потребители възможност за електронно преброяване по инициатива на областния управител Мариан Костадинов и Териториалното статистическо бюро. Екипът изпълнява проект „Българските библиотеки – място за достъп до информация и комуникация за всеки“ и програма „Българските библиотеки – съвременни центрове за четене и информираност“. През октомври е проведен първият безплатен курс за граждани за придобиване на начални компютърни умения.

На 26, 27 и 28 октомври 2011 г. тържествено е отбелязан 150-годишният юби-

лей на Габровската библиотека с Национална кръгла маса „Съвременната библиотека между традиционните ценности и предизвикателствата на бъдещето“, XIII семинар на фирма „Софтлиб“ – „Електронната библиотека в услуга на читателя“, летописно издание „Чети, брате, чети“ и документална изложба в художествена галерия „Христо Цоков“. През ноември 2011 г., в Европейската седмица на доброволчеството, в библиотеките към РБ „Априлов – Палаузов“ е учреден Клуб на доброволците. По идея на кмета на Община Габрово, г-жа Таня Христова, коледният прием започва с дарения на книги за РБ „Априлов – Палаузов“ и в резултат на инициативата „Речено – сторено“ са събрани 180 заглавия.

През 2012 г. е подготвено и отпечатано първото помагало по компютърна и информационна грамотност „Лесни стъпки в света на компютрите“ и са проведени десет обучения. За първи път „отваря врати“ Лятната читалня в парка зад библиотеката. В основната сграда е реализиран проектът „Книгата като сетивен лабиринт“ на регионален център за култура „Фабриката“ и издателство „Екс-Прес“. По проект „American Shelf“ („Американски кът“) на Посолството на САЩ в България е закупено компютърно оборудване и книги на обща стойност 6 000 \$. По повод 135 години от Шипченската епопея, съвместно с Регионален исторически музей и Държавен архив се експонира изложбата „Габровският Девически манастир „Свето Благовещение“ по време на Руско – турската война от 1877 г.“. По пилотен проект „Книги на английски език за българските библиотеки“ е получено дарение на 2000 тома от Фондация „Америка за България“. Създадена е страница РБ „Априлов – Палаузов“ във Facebook и група „Приятелите на РБ „Априлов – Палаузов“. Със собствени средства е изградена и оборудвана зала за събития и е закупен първият скенер за дигитализация.

През следващата 2013 г. изцяло е обновен сайтът на библиотеката по проект „Нови възможности за достъп до информационни услуги и е-образование чрез вебсайта на РБ – Габрово и мобилната му версия“ и са създадени подсайтове „За децата“, „Е-образование“, „Регион Габрово“. Така РБ „Априлов – Палаузов“ става първата от публичните библиотеки в страната с мобилна версия на сайта си. Чрез партньорски проект „Дигитална библиотека на ценни информационни ресурси с местен характер за области Велико Търново и Габрово“, с РБ „П.Р. Славейков“ – Велико Търново, е започната дигитализация на местния печат и редките и ценни издания. По програма „Глоб@лни библиотеки – България“ са проведени 26 обучения на библиотекари от целевите библиотеки. Започва и проект за професионално обучение по професия „Библиотекар“, специалност „Библиотекознание“, по схема „Аз мога повече“ на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“, съвместно с Асоциация „Съвременни читалища“, който продължава до юни 2014-та г. Проведени са три курса за начална компютърна грамотност за читатели. РБ „Априлов – Палаузов“ е отличена от НАРД и ИМКА – Габрово с грамота за активна доброволческа група към библиотеката.

През 2014 г. по проект „Разработване и внедряване на информационен онлайн портал „Дигитална библиотека „Габровски периодичен печат“ и отпечатване на справочно-библиографско издание „Габровски периодичен печат 1872 – 2014“, съфинансиран по програма „Култура“ на Община Габрово, е създадена Дигитална

библиотека „Габровски периодичен печат“, която само в периода октомври – декември има 10 955 посещения и е отпечатано справочно - библиографското издание. Закупени са нови издания по програма „Българските библиотеки – съвременни центрове за четене и информираност“. Издадено е ръководство по базови компютърни умения. Работното време на филиала е увеличено от два на пет дни седмично. Сканирани са всички пощенски картички, съхранявани в отдел „Краезнание“. Екипът на библиотеката, заедно с доброволци, е включен в традиционния габровски карнавал с картината „Книгите правят света по-...“. Единадесет библиотекари са обучени чрез Центъра за продължаващо образование към ББИА – „Финансиране, разработване и управление на проекти в областта на културата“ с лектор Анна Лалковска. Въведена е нова система за обслужване и статистика „E-Lib“ от фирма „Софтлиб“.

През 2015 г. успешно е реализиран проект „Познатото и непознато Габрово: на фокус“, съфинансиран по програма „Култура“ на Община Габрово, който има за цел популяризиране на културно-историческото наследство на Габрово чрез създаване на електронен масив от снимков и фактографски материал, включен във виртуален албум (на сайта на библиотеката и на е-носител). Фондът е обогатен с нови издания по програма „Българските библиотеки – съвременни центрове за четене и информираност“. Библиотеката участва в изложба в БАН „Съхранени реликви за Габрово“, посветена на 155-годишнината от обявяването на Габрово за град с ръкописа „Кодекс на село Габрово“. Обособена е нова зала за събития в Детския отдел, изрисувана с приказни герои. Отворен е за читатели преместеният в основната сграда отдел „Изкуство“. Проведена е първата церемония за обявяване на „Читател на годината“.

В края на 2016 г. библиотечният фонд е 251 382 библиотечни единици. Регистрирани са 2849 читатели и 65 190 посещения. По проект „Съвременни подходи за проучване, представяне и достъп до книжовното културно-историческо наследство на област Габрово“, финансиран по програма BG-08 „Културно наследство и съвременни изкуства“ е оборудван Дигиталният център с бук-скенер и е създаден електронен своден каталог на ръкописи, старопечатни книги, редки и ценни издания, притежавани от РБ „Априлов – Палаузов“ и Регионален исторически музей – Габрово. Проектът е на обща стойност 199 884 евро. Габровската библиотека е една от десетте в България, на които са дарени роботи „Финч“ и е обучен персонал за провеждане на безплатни уроци чрез Посолството на САЩ в България и Фондация „Глоб@лни библиотеки – България“. Създаден е нов сайт „Зелена библиотека“ по проект „Библиотеката – вдъхновение за зелени идеи“, финансиран от Фондация „Глоб@лни библиотеки – България“. Успешно осъществен проект, съфинансиран от Община Габрово по програма „Култура 2016“, е „Бяла, спретната къщурка... с книги най-отпред“, за изграждане на седем дървени къщички за книги в публични пространства в кварталите на Габрово. Екипът на библиотеката обменя опит и добри практики с колегията на РБ „Христо Смирненски“ – Плевен. Във връзка със 155-годишнината от създаването на габровската библиотека е отпечатана библиография „155 години габровска библиотека“ за периода от 1861 до 2016 г. Организирана е Национална кръгла маса „Достъп до кни-

жовното културно – историческо наследство чрез библиотеките“. По повод своята 155-годишнина библиотеката получава грамота на Министерството на културата на Република България за принос в развитието на библиотечното дело.

През 2017 г. библиотеката е отличена с престижната Национална награда „Христо Г. Данов“ за принос в българската книжовна култура в раздел „Библиотеки и библиотечно дело“.

Регистрирани са 3752 читатели, 65 900 посещения и 114 295 заети материали. Започва инициативата „Зимни четения в библиотеката“. Организиран е първият флашмоб „Как докато четем, растем“, част от маратона на четенето. Направена е превантивна анонсия на ръкописите и старопечатния фонд чрез иновативен метод за съхранение и обеззаразяване, а ръкописите са поставени в т.нар. „капсула на времето“. Дигитализирани са всички юбилейни вестници и списания до 1944 г. от фонда на отдел „Краезнание“. Проведени са три групови обучения на възрастни граждани и четиринадесет за обучения на деца и ученици с работи „Финч“. Издадени са две помагала: „Ръководство за начални компютърни умения“ и „В помощ на библиотекаря: За библиотечни специалисти, работещи в общински и читалищни библиотеки“. По повод 150-годишнината от рождението на историографа на Габрово д-р Петър Цончев, съвместно с Регионалния исторически музей, са отпечатани фототипни издания на „Из стопанското минало на Габрово“ и „Из общественото и културно минало на Габрово“. Започва изпълнението на проект „Интеграционни мерки за повишаване на училищната готовност на децата в община Габрово“, в който библиотеката е партньор. Библиотеката участва в пилотния проект на Фондация „Глобални библиотеки – България“ и Посолството на САЩ за предоставяне на безплатна правна помощ „Правна информация в библиотеката“. Местоположението на библиотеката е обозначено с указателни табели по проект на фондация „Глобални библиотеки – България“. Осем библиотечни специалисти участват в изнесено обучение на ББИА „Специални колекции – ръкописи, старопечатни книги, редки и ценни издания“ с Елена Узунова и Бояна Минчева. Екипът на библиотеката посещава РБ „Захарий Княжески“ в Стара Загора за обмяна на идеи, опит и добри практики.

През 2018 г. е закупен, инсталиран и въведен модул „i-Lib My Prima Upgradeq Google Interface“ и „i-Lib MyLibrary“ – система за съвременни онлайн услуги за читателите, включваща достъп до личен читателски картон с информация за заета литература и текущо състояние на заявки, възможност за онлайн запазване на литература и онлайн презаписване на заета литература. Библиотечният фонд е 253 797 б.е., читателите са 3236, посещенията – 133 481, заетите библиотечни материали – 128 397. В Детския отдел е осигурен безплатен за потребителите достъп до иновативната платформа „Уча.се“. Фондът е обогатен с нови издания по програма „Българските библиотеки – съвременни центрове за четене и информираност“. Продължава ретроконверсията на фишовата краеведска картотека. Проектът „Информационно-комуникационна и финансова грамотност в съвременната библиотека“, финансиран чрез Фондация „Глобални библиотеки – България“ включва обучения на библиотекари и граждани по финансова и дигитална грамотност. Поредният проект по програма „Култура“ на Община Габрово е „Под стряхата

край Янтра“. Дейностите включват издаване на литературна антология „Стряха над Янтра“, познавателна игра с доброволци „Творчеството е пътят“, срещи и литературно четене. Продължава изпълнението на проект „Интеграционни мерки за повишаване на училищната готовност на децата в община Габрово“, в който библиотеката е партньор. Проведени са 10 обучения по информационна и комуникационна грамотност и работа със смартфони и планшети за възрастни, както и 15 обучения на деца и ученици „Първи стъпки в програмирането с роботи Finch“. Благодарение на фондация „Глоб@лни библиотеки – България“ и Министерство на културата са проведени три обучения – надграждащо ИКТ, „Презентации и презентационни умения“ и „Медии и медийна грамотност“. Организирано е обучение „Екип и екипно взаимодействие“, в което са взели участие 23 библиотечни специалисти. Отпечатани са две помагала: „Ръководство за начални компютърни умения“ и „В помощ на библиотекаря: За библиотечни специалисти, работещи в общински и читалищни библиотеки“. Проведен е тридневен обучителен курс за повишаване на квалификацията с 12 новоназначени и работещи в читалищни библиотеки в област Габрово. Библиотеката е отличена с грамота „Библиотека на иновациите“ от образователната платформа „Уча.се“.

Проектите, които изпълнява библиотеката през 2019 са: „Генерация код“ на Фондация „Глоб@лни библиотеки – България“ за обучение по програмиране със Скрач и роботи „Финч“ в Градска библиотека – Севлиево. По проекта са получени като дарение и 6 програмируеми играчки „Bee Bot“. Реализиран е проект по програма „Българските библиотеки – съвременни центрове за четене и информираност“ към Министерство на културата за обновяване на библиотечните фондове и колекции на обща стойност 22 000 лв. Третият проект е „Повишаване на професионалните знания и умения на библиотекарите от обществените библиотеки на територията на Габровска област“, финансиран от Министерството на културата. Разработена е нова програма за обучение на потребители и са обучени 273 читатели. Издадено е преработеното и допълнено помагало: „В помощ на библиотекаря“. По повод международния ден на Земята (22 април) е отпечатана информационна брошура „Твоята библиотека те призовава: „Живей зелено!““. Организиран са 21 представяния на книги и творчески срещи с писатели, десет литературни четения, един регионален фотоконкурс „Книгата, библиотеката и аз“, флашмоб. Нарастват виртуалните посещения. Регистрираните читатели са 3434, посещенията 58 255, а заетите библиотечни материали – 137 562. Директорът Савина Цонева получава престижното персонално отличие на Министерството на културата: почетен знак „Златен век – печат на цар Симеон Велики“ – златен. През 2019 г. Регионална библиотека „Априлов – Палаузов“ е номинирана за Събитие на Габрово в областта на културата за 2018 г. за проекта „Под стряхата край Янтра“, съфинансиран по програма „Култура“.

С приза „Млад библиотекар на годината 2019“ на Българската библиотечно – информационна асоциация е отличена Ина Божкова от отдел „Креативност“. Успешно реализираните проекти през 2020 г. са: проект „Българските библиотеки – съвременни центрове за четене и информираност“ на обща стойност 25 000 лв. и проект „Повишаване на професионалната компетентност и мерки за квалифика-

ция на библиотекарите от обществените библиотеки на територията на Габровска област“, на обща стойност 3513 лв., финансирани от Министерството на културата. Във връзка с пандемията от COVID-19 от 13 март до 13 май 2020 г. в страната е обявено извънредно положение и библиотеката е затворена за читатели. След извънредното положение и по време на извънредната епидемична обстановка читателите се обслужват на едно гише, като заемането на литература става чрез предварителни заявки. Създаден е канал в YouTube на библиотеката, в който са публикувани 21 клипа. По време на ограничения достъп на читатели е извършена пълна инвентаризация на подръчния фонд в заемната за възрастни чрез талониране на 59 000 тома. Закупена е машина за почистване и дезинфекция на книги с UV лъчи. Подготвено и отпечатано е юбилейното издание „55 години Краеведско обединение „Мизия“. Библиотеката участва онлайн в Националния маратон на четенето, в Националната библиотечна седмица, в Националните дни за учене през целия живот, Европейската седмица на програмирането и др. При пълно спазване на протиепидемичните мерки в периода юли – септември 2020 г. в Регионална библиотека „Априлов – Палаузов“ е проведено практическото обучение по част от професия „Библиотекар“ чрез програма „Просперитет“ на Агенцията по заетостта, насочено към безработни хора. В рамките на 300 учебни часа 15 участници в обучението изучават дисциплини, свързани с библиотечната професия. Проведено е обучение „Онлайн маркетинг на библиотечни услуги“ с Наталия Георгиева. Съвместно с Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ е представено фототипното издание на „Заветът...“ на Васил Априлов. Библиотеката е представена в три филма: „160 г.+ Габрово град“, „Виртуална панорама на габровските училища и институции“ по повод 24 май и в продукцията на БНТ „Джинс“, посветен на братя Априлови. Вестник „100 вести“ публикува поредица интервюта с част от библиотечния екип, представящи различните отдели на библиотеката. Въпреки предизвикателствата, екипът се справя успешно като предлага онлайн услуги, подготвя публикации в социалните мрежи, представя автори и книги, изготвя виртуални изложби и витрини, осигурява достъп до дигитални колекции, провежда онлайн четения, с което не прекъсва връзка със своите читатели.

Заради продължаващата пандемия от COVID-19 е удължена извънредната епидемична обстановка и през 2021 г. През март библиотеката е затворена за читатели, а до края на април работното време е намалено. Обслужването на читателите се извършва в съответствие с протиепидемичните мерки – ограничение на времетраенето на посещението и броя лица. Персоналът работи 50% присъствено и 50% надомно. Проектът „От хартията до книгата ...и след това“, съфинансиран по Програма „Култура“ на Община Габрово, разкрива по атрактивен начин ролята на книгата и четенето в човешката история, запознава децата и младежите с нетрадиционни варианти за употреба на хартия и хартиени отпадъци и с дейности, превръщащи старите книги в произведения на изкуството чрез ателието „Да дадем нов живот на старите книги“. С демонстрация на печатната преса на Гутенберг от Диян Павлов – Джими от творителница „О писменех“, литературно четене, ателиета за ръчно изработване на хартия, книги – уникални и художествени предмети от хартия с техники декупаж, оригами, квилинг и ориноко участници-

те проявяват своето отношение към книгата и четенето, надграждат своя опит и обогатяват свободното си време. Всички събития са проведени при спазване на установените противоепидемични мерки и са заснети, а видеоматериалите – споделени в YouTube канала на библиотеката. Успешно приключва и проектът по програма „Българските библиотеки – съвременни центрове за четене и информираност“ към Министерство на културата за обновяване на библиотечните фондове и колекции на обща стойност 15 500 лв., както и проект „РБ „Априлов–Палаузов“ – обучителен център за библиотекарите от обществените библиотеки на територията на Габровска област“, финансиран от Министерството на културата.

Във връзка със 160-годишнината от създаването на библиотеката е подготвено и отпечатано юбилейно летописно издание „Регионална библиотека „Априлов – Палаузов“ 2011-2021“ и проведен регионален конкурс за есе на тема: „Няма по-верен приятел от книгата“. Организиран са общо 21 онлайн четения. Подготвен е клип, представящ обслужването на читателите в условията на пандемия, споделен в YouTube канала на библиотеката и ББИА. Проведено е обучение на 5 човека от Дневния център за пълнолетни лица с увреждания за програмиране с BeeBot, в партньорство с Габровската търговско – промишлена палата и „Европа директно“ е проведено обучение на граждани за придобиване на начални компютърни умения, а през август – обучение по програма „Интернет за всички 55+“ на А1. Продължава ретроконверсията на фишовата краеведска картотека. Извършено е енергийно обследване на сградата, подготвен е проект за газификация и е получена точка за присъединяване. В условията на пандемия са увеличени виртуалните посещения на сайта, ползването на платформата „My Library“ и дигиталните колекции. Библиотеката осъществява онлайн литературни четения и срещи, представя автори, книги и събития.

През септември 2022 г. за първи път е организирана „Алея на книгата“, съвместно с Община Габрово и Асоциация „Българска книга“ пред библиотеката. Реализиран е проект „Книжно лято – букви, думи и знаци“, чиято цел е запознаване на деца и младежи с атрактивни начини за изписване на букви, знаци и думи чрез различни събития – арт-ателиета, игри с думи, литературно четене, демонстрация на калиграфия, които проследяват появата на нашата писменост, развитието на буквите и писмената реч, усъвършенстването на писмената култура на българите и знаковите исторически моменти в този процес. Проектът е съфинансиран по програма „Култура“ на обща стойност 4290 лв., от които 1300 лв. собствен принос. Изпълнен е и проект „Регионална библиотека „Априлов - Палаузов“ център за повишаване на професионалната компетентност на библиотечните специалисти от Габровска област“, финансиран от Министерството на културата на обща стойност 8784 лв. Дейностите по проекта включват издаване на помагало „В помощ на читалищния библиотекар“, провеждане на обучителни семинари за повишаване на квалификацията, практикуми, пилотно обучение за работещите с деца в библиотеките от региона, обмяна на опит и добри практики в краеведската и методическата дейност, обогатяване на библиотековедския фонд. За първи път в страната е проведено пилотно обучение за работещите с деца библиотекари „Настолните игри ХАБА – иновативен метод за приобщаване, социализация и

разпознаване на емоции при децата от 5 до 10 години“. Издаден е библиографски указател „Акад. Никола Михов“, съвместно с Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, посветен на 145-годишнината от рождението на първия български библиограф. За поредна година е реализиран проект по програма „Българските библиотеки – съвременни центрове за четене и информираност“ за 2022 г. към Министерство на културата – закупени са 1023 заглавия в 1197 тома на обща стойност 16750 лв. Библиотеката участва в проект по програма „Наследство.бг“ за издаване на антология „Сцена за деца“ в сътрудничество с издателски център „Боян Пенев“ на Института за литература при БАН. Отпечатана е книжка за оцветяване „Красотата на българските букви“ по проект „Книжно лято – букви, думи и знаци“. Организиран са 36 онлайн четения – „Зимни четения в библиотеката“, „Седмица на поезията“, маратон на четенето, 52 презентации на автори и книги, две библиотечни екскурзии, 38 викторини, образователни игри и ателиета. На 16.02.2022 г. е проведен конкурс за длъжността „Директор“ на Регионална библиотека „Априлов-Палаузов“ – Габрово, спечелен от **Савина Цонева**. На 25 август 2022 г. е проведено обучение по английски език за библиотекари, а през септември е реализирана обмяна на опит и добри практики в РБ „Пејо Яворов“ – Бургас. Изградена е газопреносната линия и отоплителната система е въведена в експлоатация. През 2022 г. Регионална библиотека „Априлов – Палаузов“ е номинирана за националната награда „Рицар на книгата“ на Асоциация „Българска книга“.

В края на 2023 година библиотечният фонд на РБ „Априлов – Палаузов“ е 265 216 библиотечни единици. Старопечатният книжен фонд „Редки и ценни издания“ включва 1564 тома на различни езици. Библиотеката притежава и няколко ръкописа. Новите постъпления са 3596 б.е. Регистрирани са 2946 читатели, от тях на възраст до 14 години са 916 деца и младежи. Физическите и виртуални посещения в библиотеката са 420 882, а заетите библиотечни материали – 96 700. Онлайн присъствието на библиотеката е устойчиво, като нараства ползването на електронните ресурси. Ежемесечно на сайта www.lin\bgabrovo.com се публикува бюлетин „Нови книги“. Изготвя се месечна класация за най-четените книги в заемната за възрастни и в детския отдел. Продължава безплатния достъп до образователната платформа „Уча.се“. Проведени са 48 представления на автори и книги, 21 срещи с писатели, 68 викторини, образователни игри и ателиета. В лятната читалня са взели участие 254 деца и ученици, а в летните занимания в отдела 203 деца. В празника на словото в м. Градище, в срещите по време на Алята на книгата през юни, в първия ден на четенето в България на 17 ноември – общо 170 деца и възрастни. През годината са изпълнени следните проекти: Проект „Регионална библиотека „Априлов - Палаузов“ – център за краезнание, експертно – консултантска помощ и повишаване на квалификацията“, финансиран от Министерството на културата на обща стойност 6106 лв. Дейностите включват посещения на място, провеждане на обучителни семинари за повишаване на квалификацията, работни срещи, практикуми, обмяна на опит и добри практики в краеведската и методическата дейност, пътуващ семинар за споделяне на добри практики с колегията на РБ „Георги Раковски“ Ямбол. Издаден е библиографски указател „Ран Босилек“, посветен на 65-годишнината от смъртта му (Генчо Станчев Не-

генцов – Ран Босилек: Биобиблиографски указател / Състав. Нина Иванова, Пенка Андреева; Ред. Савина Цонева. - Габрово: Екс-Прес, 2023-252 с.). Отпечатана е антологията „Сцена за деца“ / Състав. Александра Антонова, Росица Чернокожева, Савина Цонева.- София: Акад. изд. Проф. Марин Дринов, 2023.- 494 с., в електронен вариант на <https://ilitizda.com/books/801-2023-04-17>. Библиотеката е партньор в проекта на Националния музей на образованието „230 години Неофит Рилски“, съфинансиран по програма „Култура“ на Община Габрово. Проектът по програма „Българските библиотеки – съвременни центрове за четене и информираност“ за 2023 г. към Министерство на културата за обновяване на библиотечните фондове и колекции е на обща стойност 12 500 лв. и е изпълнен през 2024 г. – закупени са 799 заглавия в 943 тома. Организирано са обучение „Дигитализация на комуникациите: Онлайн маркетинг на библиотечни услуги“ с Наталия Георгиева и обучение „Изграждане на умения за общуване и работа в екип“ със Светла Савчева. Със средства от бюджета е извършен ремонт на източната фасада, с което завършва цялостното обновяване на фасадите на основната сграда.

Нина Иванова е номинирана за „Библиотекар на годината 2023“ в конкурса за годишните награди на ББИА. Библиотечният фонд през 2024 г. достига 263 354 б.е. – закупени 3503 б.е., получени като дарение 1279 заглавия от над 155 личности и организации. Обслужването на читателите в РБ „Априлов – Палаузов“ – Габрово се извършва в следните сектори и отдели: Регистрация, Детски отдел, Заемна за възрастни, читални, отдел „Краезнание“, отдел „Изкуство“, филиал в кв. Радичевец, Информационен и интернет център (обучителен център по програма „Глоб@лни библиотеки“), Дигитален център. Регистрирани са 3128 читатели: 2131 жени и 997 мъже, а от тях на възраст до 14 години са 1023. Посещенията в библиотеката са общо 534 727 (физически 67 687 и виртуални 477 049), а заетите библиотечни документи са 96 700. Организирано са „Зимни четения в библиотеката“, „Седмица на поезията“, 39 представяния на автори и книги, 6 библиотечни екскурзии, 20 срещи с писатели, 62 викторини, образователни игри и ателиета. Библиотеката участва в националния маратон на четенето, в Националната библиотечна седмица, Нощта на литературата, читателска щафета „Бисерче вълшебно“, деня на книгите за Хари Потър, в националната кампания „Зелено четене“, проведена за първи път в Габрово, Националната седмица на четенето и др. Различните събития, срещи с писатели, представяния на книги и други инициативи са посетили 824 възрастни и 778 деца. Библиотеката е съорганизатор на конкурса „Потомък славен“, организиран от Съюза на ветераните от войните – Габрово, Областна администрация, Община Габрово, Държавен архив и Дружество на писателите – Габрово. В Дигиталните седмици (All Digital Weeks) са обучени 52 деца и ученици с интерактивни играчки „Beс-Bot“ и роботи „Finch“. В инициативата на Община Габрово за летни занимания с габровските деца в библиотеката са проведени 6 обучения за начални стъпки в програмирането с робота „Finch“ и занимателни игри с интерактивната играчка „BeBot“ с общо 155 деца. В Европейската седмица на програмирането се включиха 51 деца и ученици. Обучени са 18 човека по проект „УТРЕ – успешна трудова реализация“ на Търговско - промишлената палата в България – клон Габрово. Успешно реализиран е проектът „В началото бе

словото... от глаголицата до съвременното изкуство“, съфинансиран по програма „Култура“ на обща стойност 5007 лв., 2502 лв. собствено участие. В хода на проекта са реализирани четири творчески арт-ателиета с участието на деца, ученици, специалисти и доброволци под общ надслов „Светът на глаголицата“ – оцветяване на глаголически букви, рисуване върху коприна, забавни образователни игри, ателие за папие-маше и арт-колажи, наречено „Втори живот за вестници, списания и книги“, създаване на приказки, театрална миниатюра „Буквите – Грамотното мишле“. В заключителната част на проекта е организирана специална изложба „Изкуство в книга – „Ars in Libro“. Проектът „Регионална библиотека „Априлов – Палаузов“ – съвременен културно – информационен и обучителен център за обществените библиотеки от Габровска област“, финансиран от Министерството на културата е на обща стойност 9730 лв. Чрез провеждане на обучителни семинари (в Габрово и Севлиево), практикум за новоназначени служители и посещения на място за оказване на методическа помощ се повишава професионалната компетентност на служителите, занимаващи се с библиотечни дейности и предоставяне на библиотечно-информационни услуги в Габровска област. Подготвено и отпечатано е допълнено издание на помагалото „В помощ на читалищния библиотекар“. Работи се по фототипно издание на ръкописа „Габровски сборник“ от 1824 г. по повод 200 г. от написването му. Отпечатано е и второ преработено и допълнено издание на библиографския указател за Ран Босилек (Генчо Станчев Негенцов), поради големия интерес към първото издание, което е напълно изчерпано. Реализирана е обмяна на опит и добри практики с РБ „Христо Смирненски“ – Хасково. Дейностите по проекта продължават и през настоящата 2025 г. В края на 2024 г. е спечелен проект „РБ „Априлов – Палаузов“ – Габрово – съвременен център за достъп до информация, медийна грамотност и учене през целия живот“, предвиждащ технологично обновяване на компютърните системи и периферни устройства; провеждане на национален ученически литературен конкурс за стихотворение, приказка/есе и художествена илюстрация, свързани с любими литературни герои, отпечатване на сборник с наградените творби; популяризиране и ангажиране на подрастващите с детската книга и въздействие върху различни възрастови групи чрез приказкотерапия; „В обувките на другия“ – работата с „различните“ потребители – хората с увреждания, представители на различни етноси, хора в неравностойно положение чрез камишибай театър; организиране на креативни формати за насърчаване на четенето, разработване и създаване на специална рубрика на сайта на библиотеката за медийна и информационна грамотност и отпечатване на информационни флаери, брошури, дилпани и помагало. Общата стойност на проекта е 74 873 лв. Библиотеката е търсен и желан партньор – през 2024 г. е партньор в проекта „Инфундибулум микрофест“ на Невена Екимова, на Дневния център за пълнолетни лица с увреждания – Габрово в Европейските дни на художествените занаяти, на Историческия музей – Дряново по проект „Художественото наследство на Иван Койчев“; в Международния куклен фестивал „Рачо и Дешка“ на фондация „От БГ“, в инициативата „Горски срещи на Градище“.

През октомври 2026 г. предстои отбелязването на 165-годишнината на габровската библиотека. Започнала с един сандък книги, събрани от будни габровци

през далечната 1861 година, запазила възрожденския стремеж към знание и просвета, днес библиотеката е модерен информационен център, предлагащ на своите потребители свободен и неограничен достъп до достиженията на световната наука, литература и култура, електронна информация, обучения, възможности за самообразование. Библиотеката съхранява значителна част от националното книжовно наследство, поддържа архив на краеведския печат и литература, осигурява онлайн достъп до електронните си каталози чрез интернет страницата си и предоставя дистанционни услуги на своите потребители. Библиотечният екип работи активно за постигане на европейски стандарти, създава успешни партньорства; реализира различни програми и проекти. Въпреки превратностите на времето, библиотеката винаги е работила в полза на своите потребители и днес е любимо място на габровци за срещи с книгата, търсене на информация и духовно общуване.

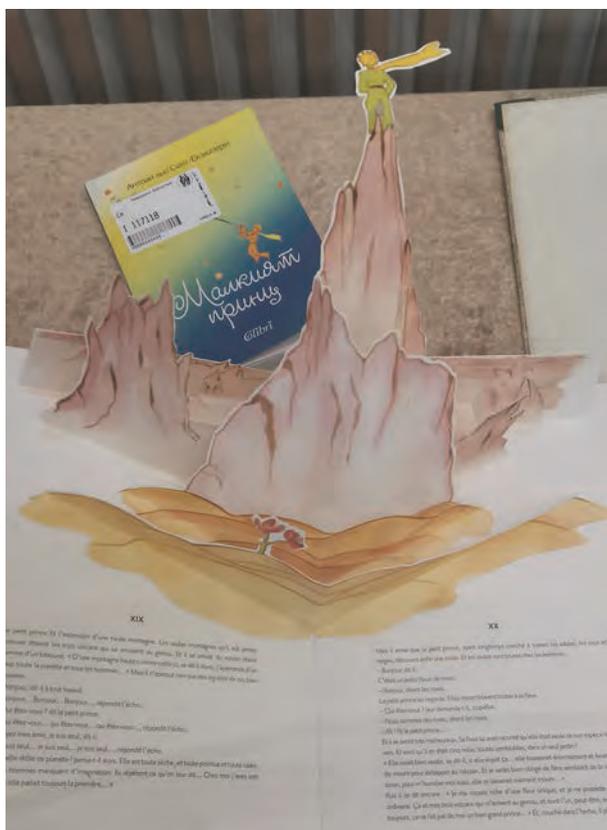
Снимки: Савина Цонева

Да (пре) откриеш Екзюпери

АДРИАНА ГАЙДАРОВА
НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА „Св. св. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“

От 6 юни до 5 юли 2025 г., във витрините на „Книжовен калейдоскоп“ в зала „История на книгата“ в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, можете да видите ценни издания на произведенията на Антоан дьо Сент-Екзюпери, притежание на фондовете на Библиотеката.

Поводът е отбелязването на 125-та годишнина от рождението на известния френски писател. Неговите книги „Малкият принц“, „Нощен полет“, „Земя на хората“, „Боен пилот“, „Южна поща“, „Писмо до един заложник“ и др. са познати по целия свят и преведени на много езици.

Снимка: Ивета Рашева

Роден в далечната 1900 г. в Лион, Франция, Екзюпери произхожда от благородническо семейство. След загубата на баща си прекарва много време с леля си в Лион, което начертава по-нататъшния му житейски път. Силното му влечение към авиацията го подтиква да взема частни уроци по летене по време на военната си служба. По-късно става един от първите пилоти на международната въздушна поща. През 1935 г. самолетът му катастрофира в либийската пустиня, в опит да подобри рекорда за най-бързо прелетяно разстояние от Париж до Сайгон. Преживяването дълбоко го разтърсва и го вдъхновява за написването на „Малкият принц“.

По време на четирите дни, прекарани в пустинята, „среща“ пустинна лисица, която се превръща в един от основните персонажи в книгата. А книгата всъщност е една лична творба, отразяваща живота и взаимоотношенията на автора с личности от живота му. Връзката между Малкия принц и розата са отражение на бурната му връзка със съпругата му Консуело. Томът е издаден първо на английски и после на френски език – две седмици по-късно. През 2017г. творбата е обявена за най-превежданата след Библията, преведена на 300 езика. Освен писател, Сент-Екзюпери е и талантлив художник, чиито акварели красят страниците на повечето издания на „Малкият принц“.

Но Екзюпери не е само автор на „Малкият принц“, неговото литературно творчество включва още „Южна поща“, „Нощен полет“, „Земя на хората“, „Боеен пилот“, „Писмо до един заложник“, „Цитадела“ и „Военни записки“. Неговите романи, без да са напълно автобиографични, са вдъхновени от жизнения му път на пилот.

Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, като храм на знанието, съхранява богата колекция от литературното наследство на Екзюпери. Тук могат да бъдат открити всичките му романи, издавани през годините, различни издания на „Малкият принц“ на книжен носител, както и грамофонна плоча, партитура с нотирана музика и една телевизионна пиеса.

Паметта за просветното дело на йеромонах Неофит Рилски в края на първата четвърт на ХХІ в.

*АННА ФУТЛЕВА¹, ДАЯНА ДИМИТРОВА², ДИАНА СТАМЕНОВА³,
МАРИЯ КЪЧЕВА⁴, МАРИЯ НИКОЛОВА⁵, НИКОЛЕТА ТОПЧИЙСКА⁶*

Резюме: *Текстът представлява разговор, проведен под формата на кратка анкета, посветен на личността и делото на йеромонах Неофит Рилски и неговата памет в българското общество днес. Интересът към подобна тема е предизвикан от Националните чествания по случай 24 май 2025 г. – Ден на светите братя Кирил и Методий, на българската азбука, просвета и култура и на славянската книжовност. Целта на статията е да проследи доколко и как паметта за Неофит Рилски, за началото на българското просветно дело и за неговите основоположници се предава в обществото и днес.*

Ключови думи: *24 май, Неофит Рилски, Българско просвещение, образование*

Настоящият текст е подготвен по случай честванията на 24 май 2025 г., една от най-българските и най-светли дати в историческата памет на българския народ, по покана на редактора на сп. „Библиотека“: гл. ас. д-р Ивета Рашева. Той се реализира в рамките на университетския курс „Неофит Рилски за българското просвещенско дело“, проведен като свободноизбираема дисциплина на обучение във Факултета по славянски филологии на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ с преподаватели гл. ас. д-р Камелия Христова-Йорданова и доц. д-р Ива Трифонова. В предвидената учебна програма бяха обсъждани редица въпроси, свързани с личността на йеромонах Неофит Рилски и нейното значение за развитието на българското просветно и образователно дело в епохата на Българското възраждане. Удоволствие бе за нас възможността да работим с документи от архивите на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ (НБКМ) и Научния архив на Българската академия на науките (НА БАН), запазили в хранилищата си оригинални автографи на йеромонаха. Благодарим сърдечно и за цялото внимание, което ни оказаха Владимир Калъчева и Михаела Ковачева от Читалня № 1 „Марин Дринов“ на НБКМ, на Дарина Илиева и Елена Дяконова от НА БАН.

На подобни тържествени дати като 24 май всеки българин неминуемо, разбира се, си задава въпроса дали знае, дали помни, дали предава на идващите след себе си достатъчно за българската памет във времето – за българското историческо минало, за възникването на славянската писменост, за формирането на българската културна идентичност, за българските просветни и революционни дейци, за всички тези отминали дати и събития, белязали нашия живот – тук и сега. В тази връзка ние решихме да проверим сами себе си, като съставихме, с помощта на преподавателите ни в свободноизбираемата дисциплина, кратка анкета, с която всъщност да

обговорим нашата собствена памет за книжовното наследство на Неофит Рилски – рилския монах, посветил целия си съзнателен живот на развитието на българското светско образователно дело и на кодифицирането на българския книжовен език, на манастирските книги и песнопения, на преводаческото изкуство.

Защо избрахте в днешното така забързано ежедневие да научите нещо повече за личност като Неофит Рилски?

АФ: Защото вярвам, че всеки човек, който уважава доброто образование, трябва да знае за Неофит Рилски.

ДД: Защото вярвам, че опознаването на основополагащи личности от нашето минало ни помага да разберем по-добре историята ни и кои сме. Неофит Рилски е символ както за Просвещението, така и за духовното израстване на българския народ.

ДС: Фигурата на Неофит Рилски като деец, поставящ много начала, ми се стори впечатляваща и исках да науча повече за езиковедската му дейност.

МК: Исках да науча нещо повече за Неофит Рилски, тъй като преподаватели са го споменавали няколко пъти по време на лекции по различни дисциплини, което предизвика интереса ми.

МН: В днешното забързано ежедневие често сме склонни да приемаме нещата около себе си за даденост, без да се замислим защо разполагаме с всичко, което имаме, и какви усилия е коствало, за да стигнем дотук. Това се отнася включително и до образованието, с което разполагаме в днешно време. Интересът ми да разбере как са се зародили първите учебници и как е протичал образователният процес в България от самото начало по времето на Българското възраждане, когато всички усилия са били насочени към това образователната ни система да придобие светски статут. Исках да разбере повече за взаимоучителния метод на преподаване, взаимоучителните таблици, граматиката и глобуса на отец Неофит. Всъщност това, което най-много ме заинтригува и събуди в мен желанието да разбере повече за Неофит Рилски, е ролята му не само като учител, но и като един от хората, които поставят началото на българското образование, върху което до голяма степен е изградено и днешното.

НТ: Смятам, че е важно да познаваме живота и делото на предците си, особено на личности като Неофит Рилски. Той е пример за нас в много отношения. Той не просто е бил духовник, той е отдал живота си на дейност, която не се ограничава само на територията на църквата или в манастира.

Бяхте ли чували преди това за него?

АФ: Да, но не в дълбочина.

ДД: Да, чувала съм за него в училище, но не бях чела повече информация за живота и делото му.

ДС: Да, за Неофит Рилски и делото му сме говорили по време на лекции и упражнения по Възрожденска литература и История на българския книжовен език.

МК: Да, ставало е въпрос в лекции по други дисциплини.

МН: Да, бях запозната с личността му преди това.

НТ: Срегнах се с личността му по време на лекциите и семинарите ни по Възрожденска литература и още тогава ми направи силно впечатление.

Как си представяте живота и образованието в дадена манастирска общност в годините на Българското просвещение?

АФ: Представям си го като строго, изпълнено с дисциплина и духовна отдаденост.

ДД: Представям си го като свят, изпълнен с желание за нови знания, въпреки че за учението са липсвали ресурси, а книгите са били редки и скъпоценни. Предполагам, че животът е бил труден без удобствата на днешния материален свят.

ДС: Представям си едни смели и решителни хора, борещи се за развитието на образованието, които са затруднени, но проспериращи, въпреки многобройните трудности, с които се срещат ежедневно. Когато си помисля за годините на Българското просвещение, виждам едни герои, които не знаят какво е да се откажеш пред проблемите, и които не пестят енергия и време пред благого на културата и българското обществено развитие.

МК: През периода на Просвещението дори не може да става дума за каквато и да било образователна система. Трудно е човек да си представи какво е било да живееш през този етап на българската история. Въпреки това обаче – да имаш възможността да учиш и живееш в манастир, звучи интригуващо, отделен от останалия свят и заобиколен от спокойствие.

МН: По време на Българското просвещение манастирите имат голямо влияние относно съхраняването на българската вяра и култура и са заемали важна част в напредъка и изграждането на национална идентичност на българския народ. Хората в тези общности обикновено са били отдадени изцяло на идеала, на който служат, и дори бих казала, че са се саможертвали в името на този идеал и в името на своя народ. Затова си представям живота и образованието в манастирските общности по това време в една задушерна и до някаква степен изолирана обстановка, но със строги правила, свързани предимно с религията. Неслучайно първите форми на образование у нас се зараждат в такива общности, а за учебници са се използвали църковните книги и уроците са се провеждали в малки помещения. В същото време обаче постепенно е започнала да се усеща нуждата от светско образование и промени са навлизали и в манастирските общности, като аз мисля, че те също са допринесли за новото просветно движение с идеи и действия.

НТ: По време на Българското възраждане манастирите са били едни от малкото културни средища, благодарение на които българите са запазили вярата, езика и историята си. Представям си, че там са се полагали всички основи, които са били нужни за изграждането на младите хора по онова време.

Как си представяте процесите около началото на българското светско образование?

АФ: В началото е било трудно да има реформи – поради османското робство.

ДД: Представям си ги като постоянна борба срещу невежеството, но и като въдъхновение за нови знания.

ДС: Представям си процесите около началото на българското образование като

бавни, сложни и експериментални, затруднени заради ограничените сили и средства, но без съмнение много ползотворни.

МК: Това е бил един съвсем нов етап за българското образование, идващ със своите предизвикателства. Тази промяна е била изключително важна, за да може българският народ да започне масово да се образова, което да допринесе за развитието му.

МН: Според мен, процесите около началото на българското светско образование са били сложни и дълги и са се изисквали значителни усилия от страна на българските интелектуалци.

НТ: Смятам, че начинът, по който ние, от днешна гледна точка, възприемаме тези процеси („интелектуалци“ срещу „духовенство“), е изключително грешен. Много хора не си дават сметка, че най-големите дейци от първата половина на Възраждането са били именно духовници или дълбоко вярващи хора, които, стъпвайки на основата на вярата, са търсили как да обогатят децата и научно. Неофит Рилски е безспорен пример за подобен човек.

Вече знаете какво е излязло изпод ръката на отец Неофит, какво ви направи най-голямо впечатление?

АФ: Мисля, че съставената от него Българска граматика е най-значителният му труд.

ДД: Най-силно ме впечатли неговата граматика, защото показва колко важно е било да се създаде основа, върху която да се гради разбираем български език.

ДС: Най-голямо впечатление ми направи Речникът на Неофит Рилски, който за мен е един безценен и будещ възхищение труд. Интерес у мен възникна и когато се запознах със стихотворението в акростих на възрожденеца, тъй като ми беше любопитно да видя как се е отнесъл към средновековния жанр и дали го е осъвременил към своето време.

МК: Интересен ми беше фактът, че Неофит Рилски е направил първия български глобус, но несъмнено най-значителният му труд е *Първата българска граматика*, от чието съдържание ясно личи колко много старание е влягал в творчеството си.

МН: Първото нещо, което изниква в съзнанието ми, когато се сетя за Неофит Рилски, е почеркът му. Похватите, които е използвал, и начинът, по който е структурирал всеки един свой труд, също са забележителни. По време на заниманията ни за първи път се срещнах с „Описание на българския свещен Рилски манастир“ и то сякаш ме впечатли най-много. Досега не знаех, че съществува такъв текст, бях приятно изненадана от това, което видях.

НТ: Най-много ме впечатли фактът, че Неофит Рилски е човекът, който е направил първия превод на Новия Завет на новобългарски език и в същото време е съставителят на *Първата българска граматика*. Това е нагледно доказателство на твърдението ми от предишния въпрос.

Задавали ли сте си някога въпроса кой е превел Езоповите басни на български език и защо?

АФ: Честно казано, не, но сега разбирам колко важен е този труд, възможността

за българите да имат достъп до тази световна мъдрост.

ДД: Не се бях замисляла, но сега разбирам, че това е било доста значимо дело, за да се даде на народа достъп до световната мъдрост на роден език.

ДС: Не, срещала съм преводи на Езопови басни при ученика на Неофит Рилски – Найден Геров, но никога не съм се запитвала дали Геров първи ги е превеждал или това е дело на някого преди него.

МК: Не бях се замисляла никога и бях изненадана, че точно Неофит Рилски ги е превел.

МН: Да, задавала съм си въпроса кой е превел Езоповите басни на български език и знаех, че Неофит Рилски е един от българските интелектуалци, които правят техен превод. Основната цел е била не само да се обогати жанровото разнообразие в българската литература, но и да се появят нравствени и лесно разбираеми послания в образователния процес. Това, което знам, е, че преводът на Езоповите басни, който прави отец Неофит, също е свързан с педагогическата му мисия.

НТ: Честно казано, не си бях задавала този въпрос досега, но предполагам, че басните са били подходящ инструмент, чрез който децата по-лесно са възприемали моралните поуки.

Прочетохте ли Завета на отец Неофит? Нещо направи ли ви впечатление?

АФ: Не.

ДД: Честно казано, все още не съм имала възможността да прочета Завета на Неофит Рилски, но след като научих повече за него и неговата дейност, бих го прочела.

ДС: В завета на Неофит Рилски ми направи впечатление колко отчетливо прозира обичта на деца към любителите на знанието. Хареса ми грижата, с която той завещава трудовете си на народа, приемайки мисията на обикновен радетел на българското образование, а не на великата вдъхновяваща личност, която всъщност е. Според мен скромността му краси още повече представата за него като народен будител.

МК: Имах възможността да прочета само откъси, но не мисля, че нещо конкретно ми е направило впечатление.

МН: Да, запозната съм със Завета на отец Неофит. Направи ми впечатление, че в превода са използвани по-опростени изрази на новобългарски говорим език, а не на църковнославянски. По този начин Неофит Рилски прави текста достъпен до по-широка аудитория, като успява да приобщи не само своя труд към голямата си мисия, но и читателите към просветното дело.

НТ: Освен че това е първият превод на Новия Завет на новобългарски език, прави впечатление и това, че е написан на достъпен за българина от онова време език. Това улеснява четенето и разбирането на Светото Писание.

Мислите ли, че Неофит Рилски има принос в изграждането на българската народност днес?

АФ: Определено, той е основна фигура в българското образование.

ДД: Разбира се, защото делото на Неофит Рилски е основата на българската

култура и език. Без общ език няма как да има народ с единна идентичност.

ДС: Да, според мен Неофит Рилски има голям принос за изграждането на днешната народност, тъй като той е сред първите просветни дейци, които показват значимостта на езика ни.

МК: Несъмнено Неофит Рилски е положил едни от първите основи на съвременното българско образование.

МН: Да, със сигурност мисля, че Неофит Рилски има съществен принос в изграждането на българската народност днес, защото той работи изцяло в полза на народа и посвещава живота си на това, като се превръща не само в учител и книжовник, но и в истински просветител, чийто принос се усеща дори днес. Той е един от основателите на модерния ни мироглед както в духовен, така и в културен и езиков план.

НТ: Безспорно Неофит Рилски има голям принос за изграждането на българската народност както в духовен, така и в светски аспект.

Какво бихте попитали отец Неофит, ако имахте тази възможност днес?

АФ: Бих го питала кой е по-грешният – Адам или Ева?

ДД: Бих го попитала дали някога е чувствал, че положените усилия са напразни.

ДС: Бих го попитала кое го вдъхновява да бъде толкова отдаден на делото си.

МК: Кой му е любимият апостол?? (едва ли е Юда)

МН: Бих го попитала защо в „Описание на българския свещен Рилски манастир“ някои думи, които днес изписваме с малка буква, са изписани с главна буква в началото, а други, които дори са имена на местности и личности, са с малка буква – имало ли е нещо, по което се е водил, или е било просто по усет? Това ме заинтригува много още с първия поглед върху описанието.

НТ: Бих го помолила да ни разкаже как е успял да съчетае духовното и светското начало в живота си. Какво е чувството от отец да станеш главен учител в Първата българска светска гимназия? Защо в днешно време ни е толкова трудно да сложим вярата и науката на една равнина и как го е постигнал той?

Какво бихте разказали за Неофит Рилски на своите близки?

АФ: Той е един от бащите на българската просвета.

ДД: Бих им разказала, че той е личност, отдала живота си на каузата на българския народ. Че е оставил голямо наследство. Бих им казала, че благодарение на него имаме своя граматика.

ДС: На своите близки съм разказвала за това колко значима личност е бил Неофит Рилски и за многото начала, които е поставил в историята на езиковото ни развитие.

МК: Бих им споделила интересните факти, които аз самата научих по време на занятията ни, защото смятам, че информацията за Неофит Рилски, която получаваме в училище, е недостатъчна, при положение че е допринесъл толкова много за българското образование и култура.

МН: Бих казала на своите близки, че Неофит Рилски е фигура, която трябва да помнят. Трябва да се сещат за него, когато видят глобус например, защото е важно да знаем кои са били първоизточниците на всичко, с което разполагаме днес. Не само за

да ценим това, което имаме, но и за да познаваме миналото и културата си. Смятам, че това е едно от най-важните неща, което ни осмисля не само като личности, но и като народ. Неофит Рилски е поставил основите на новобългарския ни книжовен език и е сред първите, които са използвали народния говор за книжовни цели. Със сигурност ще им разкажа колко интересно е писал, какви похвати е използвал и какъв е бил като характер, защото отец Неофит категорично е бил доста строг и особен човек и това се усеща и в текстовете му. Той успява да промени както образованието на българите, така и националната им идентичност. Няма как да не им разкажа и за интересните му писма, които се пазят в архивите днес, и за цялото му просветно дело. Не друг, а именно той бива изпратен от Васил Априлов в Букурещ, за да се запознае с Бел-Ланкастърската методика на обучение и създава взаимоучителните таблици за новото училище в Габрово. За финал ще споделя с близките си един интересен факт, който научих, а именно, че Неофит Рилски е бил наричан от своите ученици и съмишленици „първий просветител болгарский“ и, според мен, това е напълно заслужено.

НТ: Бих им разказала както за живота му, така и за делото му, тъй като те са много тясно свързани помежду си. Смятам, че всеки българин трябва да знае поне малко за този знаменит човек. Да, той не е обикалял с чети по планините, не е организиран въстания, но неговата битка и била за друг вид свобода – свободата и достъпността на вярата и развитието и усъвършенстването на образованието. Той е бил ревностен застъпник на християнската вяра и с любов е разказвал за „българския свещен Рилски манастир“, като в същото време е търсил как да усъвършенства себе си, за да бъде от най-голяма полза за процъфтяващото ни светско образование. Смело твърдя, че отец Неофит може да бъде пример както за духовниците ни, така и за учителите ни.

Бележки:

¹ Анна Василева Футлева, студент в специалност „Славянска филология“, II курс, Факултет по славянски филологии, Софийски университет „Св. Климент Охридски“, имейл: annafutleva4444@gmail.com(АФ).

² Даяна Мирославова Димитрова, студент в специалност „Славянска филология“, II курс, Факултет по славянски филологии, Софийски университет „Св. Климент Охридски“, имейл: dimitrova386@gmail.com (ДД).³ Диана Красиминова Стаменова, студент в специалност „Българска филология“, IV курс, Факултет по славянски филологии, Софийски университет „Св. Климент Охридски“, имейл: dstamenova41@gmail.com (ДС).

⁴ Мария Николаева Къчева, студент в специалност „Славянска филология“, II курс, Факултет по славянски филологии, Софийски университет „Св. Климент Охридски“, имейл: mariq703kacheva@gmail.com (МК).

⁵ Мария Йорданова Николова, студент в специалност „Българска филология“, II курс, Факултет по славянски филологии, Софийски университет „Св. Климент Охридски“, имейл: marianikolova2004@abv.bg (МН).

⁶ Николета Красенова Топчийска, студент в специалност „Българска филология“, II курс, Факултет по славянски филологии, Софийски университет „Св. Климент Охридски“, имейл: nikoleta.hristova.003@gmail.com (НТ).

The Memory of the Educational Work of Hieromonk Neophyte of Rila at the End of the First Quarter of the 21st Century

Abstract: *This text presents a discussion in the form of a short survey, focusing on the personality and contributions of hieromonk Neophyte of Rila and his legacy in contemporary Bulgarian society. The interest in this subject was sparked by the National Celebrations on May 24, 2025 – a day dedicated to the holy brothers Cyril and Methodius, the Bulgarian alphabet, education and culture and Slavonic literary heritage. The article aims to examine the extent and manner in which the memory of Neophyte of Rila, the origins of Bulgarian educational efforts, and their founders continue to be preserved in modern society.*

Key words: *May 24, 2025, Neophyte of Rila, Bulgarian enlightenment, education*

Снимка: Ивета Рашева

Ателиетата „Аз пиша на глаголица“ – 2025: в Националната библиотека „Св.св. Кирил и Методий“

ИВЕТА РАШЕВА
НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА „Св.св. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“

Всяка нация се гордее с езика си. И го пази като светиня. Но малко са „старите“ езици, а един от тях е нашият – българският. Ние пишем на кирилица, въпреки че графемите, създадени от св. св. Кирил и Методий, са глаголически. Приемаме (все още хипотетично), че автор на кирилицата е св. Климент Охридски, а съдържачото се в нейното название име на един от първоучителите оценяваме като сакрално.

Глаголицата е първата славянска азбука. Тя е съставена по поръчка от поданиците на Византийската империя Константин Кирил Философ и Методий, в периода между 855 и 863 година. Защото княз Ростислав (управляващ Великоморавия от 846 до 870 г.) се обръща с молба към византийския император Михаил III да намери учени мъже, които да направят Божието слово понятно на славянски език. Т.е., веднъж санкционирана за превод на богослужбена литература за християнската църква във Великоморавия, именно глаголицата става и първата графична система за писане на славянски. Названието глаголица идва от *глаголати* / говоря – глагол в инфинитив/.

През септември 885 г. папа Стефан VI забранява богослужението на славянски език и вероятно в началото на 886 г. учениците на Константин-Кирил Философ и Методий бягат в България. Някои от тях са били в Хърватия и Далмация, където възниква ъглестият вариант на глаголицата. В България се налага облият вариант. Глаголицата е съставена само от един вид букви (в зависимост от варианта са около 44) – няма главни и малки. Всички букви са комбинация от трите свещени знака: кръст, триъгълник и кръг. Имат и числена стойност. Но са трудни за изписване, а кирилските могат да се употребяват и в скоропис. През годините, както всеки език, така и българският език се променя. Тенденцията за промяна в граматическата система винаги е в посока „олекотяване“: отпадане на затруднения. Отпадат графемите, които например предават начин на произнасяне или са приети за краесловен знак, отпадат падежни форми, отпадат окончания на основи, на двойствено число и т.н.

В съчението си „За буквите“ Черноризец Храбър посочва точната година на създаването на глаголицата – лето 6363 от сътворението на света. Ако тогава България е ползвала византийския календар (според мнозинството учени, логично е да е ползвала точно него!), то това е 855 г., т.е. през 2025 г. глаголицата става на 1170 години.

Време е букварите на децата да започват с нея. Време е поне всички българи да знаят, че са ѝ дали родина. Време е българският принос за славяните да бъде оценен подобаващо. Време е...

Затова и започнахме инициативата „Аз пиша на глаголица“ именно през 2025 г. в Националната библиотека. Каним ученици от различни възрастови групи, те слушат историята на първата славянска азбука и след това се опитват да нарисуват по няколко глаголически графемии – било то в собствените си имена или разпространени думи. Огромният интерес не бе очакван. За съжаление, ателиетата ще бъдат само четири. Първото се състоя на 20 януари, второто – на 8 май. Предстоят тези на 30 септември и 12 декември 2024 г.

Да бъдеш „писмен“, винаги е било не само необходимост, а и авторитет. През Възраждането ни се сваля шапка пред мъж, носещ в пояса си дивит – знак, че е писмен, грамотен. Писането с ръка едва ли някога ще бъде забравено, въпреки навлизането на всички високи технологии и изкуствения интелект. То е като рефлекс, то е интелектуално натоварено движение на ръката, връзка с „аз-а“ и душата. Обидно и неестествено е да бъдеш „безписмен“, да не можеш да изпишеш онова, което искаш, да се самоизразиш.

Българският език е обявен за официален през 893 г., на Преславския събор, в присъствието на княз Борис-Михаил Покръстител и княз Симеон. За повече от хилядолетие на него са изписани неизброими страници от жития, похвални слова, романи, разкази, поеми, стихотворения, драми, песни, приказки, легенди и т.н.: във всички европейски течения, във всички литературни родове и жанрове. Той е възвисявал и ще възвисява българина. Трябва да го запазим жив! Това не е завет, това е задължение!

Снимка: Стефан Рангелов

Децата рисуват глаголически графемни с художничката д-р М. Дончева
Снимки: Стефан Рангелов

Изложба „Светите братя Кирил и Методий – памет и прослава през вековете“

Бояна Минчева
НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА „Св.св. Кирил и Методий“

По повод отбелязването на празника на свети Кирил и свети Методий – създатели на българската азбука – и 1140 години от успението на св. Методий, Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, на 13 май 2025 г., представи изложбата „Светите братя Кирил и Методий – памет и прослава през вековете“. На откриването присъстваха: доц.д-р Калина Иванова – директор на Националната библиотека, г-жа Илиана Йотова – вицепрезидент на Република България, проф. Стоян Денчев – председател на Общото събрание на УниБИТ, проф. д.ик.н. Соня Милева - Божанова – зам.ректор на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ и др.

В 15 тематични табла композиционният разказ припомня за мисията на книжовниците сред славянския свят, изграждането на култа към тях и обявяването им за светци, както и прославата им чрез различните жанрови форми през Средновековието и епохата на Българското възраждане. Изложбата е разработена от отдел „Ръкописи и старопечатни книги“ на НБ „Св. св. Кирил и Методий“, а неин дизайнер е Ю. Дойчинов.

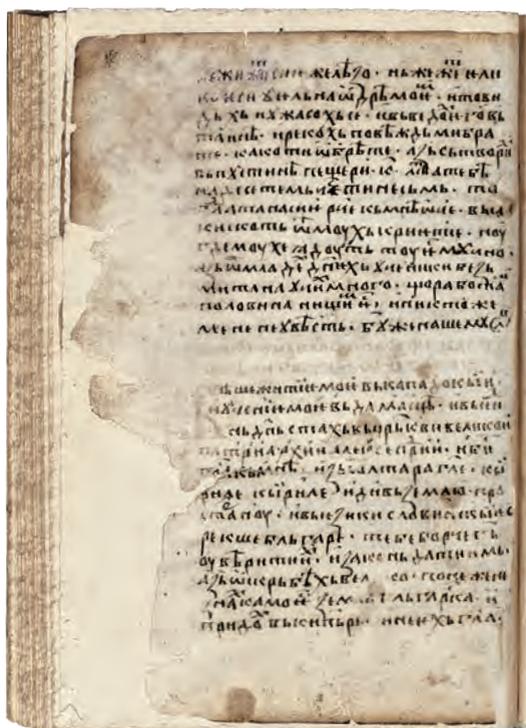
В изложбата са включени разнообразни книжовни паметници, съхранявани в Библиотеката, които съдържат текстовете на жития и химнографски творби, изобразителен материал, документи, периодични издания и старопечатни книги. Отредено е място и на историческите извори, носещи информация за живота и дейността на светите братя сред славянските народи. За първи път са показани първите стихотворни творби, посветени на светите братя и създадени от български възрожденски дейци преди установяването на официалния химн. Разказана е и любопитната история на първите монументални фигурни паметници на светците в България и техните копия по света.

В отделни витрини са представени Тиквешки сборник от XV в., който включва един от четирите запазени преписа на Солунската легенда, Изборен апостол от XIII в. с най-ранния тропар на св. Методий в ръкописната сбирка на Националната библиотека, документи, запазили спомена за първите чествания на празника на светите братя, първото издание на текста на официалния химн, както и нотите на композитора Панайот Пипков.

Тиквешкият сборник (НБКМ 677) е част от колекцията „Славянски и чуждозични ръкописи“ на НБКМ. Ръкописът, датиран към втората половина на XV век, съдържа различни текстове, наречени в книгата „слова“, в чиято фабула участват библейски персонажи. Чрез тях средновековният читател изгражда представата си за света, естетическите си вкусове и моралните си ценности.

В ръкописа (на л. 55 б – л. 56 б) присъства и „Слово от Кирил Философ как покръсти българите“, известно като „Солунска легенда“. Тя е създадена на основата на апокрифен текст, възникнал вероятно през XII в. по българските земи, в периода на византийското владичество. В него се преплитат нишки от историческа истина и народни предания, които по увлекателен начин разказват за създаването на българската азбука. Текстът има повече литературно и обществено значение, отколкото стойността на исторически извор. До днес на науката са известни 4 преписа на Солунската легенда, съхранявани в различни книгохранилища. Ръкописът е бил собственост на Солунската българска гимназия, на която е бил подарен от Христо Андов, родом от с. Мързен, Тиквешко. Доставен е в Народната библиотека от наследниците на акад. Начо А. Начев – негов първи изследовател, който пише студия върху съдържанието му. (снимки 1, 2, 3 на с. 64, 65)

Изложбата е под патронажа на вицепрезидента на Република България госпожа Илияна Йотова и е част от културните събития, посветени на Годината на глаголицата. Може да бъде видяна до 20 юни, 2025 г., в Централното фоайе на Библиотеката.

◀ Снимка 1: НБКМ
Тиквешки сборник (НБКМ 677)

НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“

СВЕТИТЕ БРАТЯ КИРИЛ И МЕТОДИЙ – ПАМЕТ И ПРОСЛАВА ПРЕЗ ВЕКОВЕТЕ

*Изложба, посветена
на Годината на глаголицата и 1140 години
от успението на св. Методий*

Под патронажа на вицепрезидента
на Република България госпожа Илияна Йотова

Изложбата е подготвена от експертите на отдел „Ръкописи и старопечатни книги“ към НБКМ.
Дизайн и предпечат – Юлиян Дойчинов

СЛУЖБИТЕ ЗА СВ. КИРИЛ И СВ. МЕТОДИЙ В РЪКОПИСНАТА ТРАДИЦИЯ

С падането на българските земи под византийска власт са унищожени средищата на самостоятелен църковен живот. Същевременно в условията на чуждо владичество в литературата се засилват патриотичните и месианистичните тенденции. Представата за Кирил и Методий в нея също търпи изменение – от „славянски просветители“ те постепенно са се превърнали в „учители на българския народ“. Така в периода XI–XII в. се извършва процесът на „българизация“ на култа към Кирил и Методий.

Ана Стойкова

Успение на св. Методий, 6 април, тропар в Апостол, XIII в.:

„Чрез Твоя светител Методий, Христе, погати милост на нас, избършващите светлото тържество на неговото успение, отвори ни вратите на Царството, освободи ни от оковите на множеството наши грехове и по неговото застъпничество, Владико, ни помилвай.“

Тропар на св. Кирил в Дробошничия апостол, XIII в.

След създаването на Второто българско царство със столица Търново българските владетели полагат огромни усилия за укрепването на новата държавност. Наред с издигането на новите търновски култове Асеневци продължават да тачат Кирил и Методий, но идеята основа на тяхната църковната прослава е вече преосмислена с оглед на новите приоритети на стра-

ната в една коренно различна обществено-политическа обстановка. През следващите няколко столетия, в условията на османска власт и липса на централизирано направляван книжовен живот, не се създават нови произведения за тях [св. Кирил и св. Методий], а преписи им се намират по-рядко в бозослужбните книги. В календарите към книгите обаче, редовно продължава да се среща паметта на Константиновци Кирил, наред с някои от търновските светци – свидетелство, че споменът за свети Кирил все пак никога не изчезва напълно.

Тропар на св. Кирил в Апостол, XIII в.: тук е наречен „друг/втори Пабел“, докато обичайно е наричан втори Кирил [Александрийски]:

„От племете оцъ, ти с увърдие прие за сестра премъдростта, богогласни, защото я видя пресветла като чиста девица. Прие я, добеде я и украси с нея душата и ума си, като със златен нанц, и се разкри, блажен, като втори Пабел по име и по разум, о премъдри!“

Памет на преп. Кирил учител славянски, с тропар и кондак в Шолов-Караидомвия псалтир от началото на XIV в.

Служба за св. Кирил в сръбски Празничен минаей от XV-XVI в.

УСТАНОВЯВАНЕ НА ПРАЗНИКА НА СВЕТИТЕ БРАТЯ КИРИЛ И МЕТОДИЙ

За първи път светски празник в чест на светците братя Кирил и Методий е организиран в Пловдив на 11 май 1851 г. по инициативата на Найден Геров. В периода 1851 – 1856 г. не е имало големи чествания. Празникът в Пловдив е бил отбелязван съвсем скромно, само със слово на главния учител в Епархийското училище. През 1857 г. денят е почетен в българската църква „Св. Стефан“ в Цариград заедно със служба за св. Иван Рилски. От 1863 г. 11 май се установява като църковен празник на светите равноапостоли Кирил и Методий. След Освобождението 11 май става общоучилищен празник в прослава на славянските първоучители.

Найден Геров
(1823-1900)

Специално място в конструирането на митичния канон за Кирил и Методий има честването на юбилея от 1885 г. (1000-годишнината от смъртта на Методий). Това е важна дата, която показва институционализирането на празника в България и новата му обединяваща функция. Българската държава се стреми да отпоява мястото си на център на тържествата. Дружество „Славянска беседа“, заедно с представители на сполучливите учители и на Столичното училищно настоятелство първи излизат с предложение,

в което настояват България като център, в който се заражда и се разпространява Кирило-Методиевото дело, да бъде домакин на Общославянския събор по случай юбилея.

Десислава Найденцова.

Цариградски вестник,
год. VII, 1857, бр. 329

Честване
1000-годишнината
от смъртта на
св. Методий (1885 г.)

Иоанин Груев
(1828-1912)

Празнуване паметта на светците Кирил и Методий.

Сполуката с българската църква в града спомогна на инициативата, вземана от епархийското училище за тържествено празнуване паметта на българските просветители. Посветено на покровителството на Св. Кирила и Методия и украсено с иконата им на 1856 год., това училище за пръв път почето паметта им на 11 май 1857 г. Като нямаше още в града българска църква, учениците се задоблиха да изпят няколко църковни песно-

пения пред иконата им и посветиха деня на благобейно възпоминание за началото на българската книжнина и на народното просвещение. Така скромно отпразнувахме този празник в училището и на следната година. На 16 април 1858 г. аз написах и обнародвах в Цариградския вестник една покана, с която напомних за този забравен народен празник и подсетих, че народен дълг ни е да почитаме и славим паметта на нашите първоучители."

Из „Моите спомени“, Иоанин Груев

ПЪРВИ СКУЛПТУРНИ ПАМЕТНИЦИ НА СВЕТИТЕ БРАТЯ КИРИЛ И МЕТОДИЙ В БЪЛГАРИЯ

Изграждането на паметник на Кирил и Методий от българската държава има дълга история. Тя започва с отбелязването на 1000-годишнината от смъртта на Кирил през 1869 г., когато българската община в Солун издига идеята за изграждане на храм-паметник на светите братя в града. В инициативата през годините се включва активно и Българската екзархия. По-късно инициативата за създаване на скулптурен паметник на Кирил и Методий е подета официално през 1884 г. във връзка с честването на 1000-годишнината от смъртта на Методий.“

Десислава Найденова

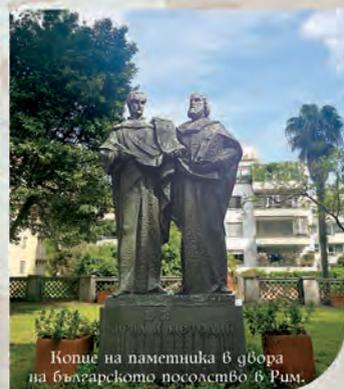

Първият паметник, който представя фигурите на светите братя равноапостоли Кирил и Методий в България, е дело на казанлъшкия учител Иван Топалов. Скулптурата, представляваща двамата първоучители в цял ръст с книга в ръце, се намира в двора на бившето Казанлъшко педагогическо училище, днес Профилнирана хуманитарна гимназия „Св. св. Кирил и Методий“, отворило врати през 1883 година. Скулптурата е изваяна от Иван Топалов през 1934 г. Изпълнението ѝ в метал е направено изцяло в Казанлък - отлята е от бронз в държавната военна фабрика, днешният „Арсенал“, и в Механо-техническото училище, сега Професионална гимназия „Иван Хаджиенов“. В изграждането на паметника се включили ентузиастични ученици и много граждани.

<https://phgsvsvkiriimethodij.com/about.php?id=184>

Когато през 1963 г. Народната библиотека „Васил Коларов“ е преименувана на „Кирил и Методий“, е обявен конкурс за нов паметник, който да бъде поставен на мястото на предишния на Васил Коларов. Конкурсът е спечелен от Владимир Гиновски, архитект и Иван Енчев. Монументът е открит през 1972 г. И до днес

той е смятан за едно от най-добрите постижения на българското монументално изкуство. Фигурите на Солунските братя са високи 4,2 м и излъчват достоинство и мъдрост. Негово копие е поставено в двора на българското посолство в Рим през 1975 г., както и в Мурманск, Русия, през 1990 г.

Копие на паметника в двора на българското посолство в Рим.

24 май - Ден на светите братя Кирил и Методий, на българската азбука, просвета и култура и на славянската книжовност в Националната библиотека

Зорница Желева
НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА „Св. св. Кирил и Методий“

Дългогодишната традиция на „Ден на отворените врати“ в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ на най-светлия празник – 24 май – през 2025 г. събра над 1 500 човека, които, след официалната церемония пред сградата на Библиотеката, се потопиха в атмосферата на голямата културна институция в страната.

Посетителите имаха възможността да чуят лично от създателя на изложбата „Светите братя Кирил и Методий – памет и прослава през вековете“ д-р Бояна Минчева и експерти от ръководеното от нея направление „Опазване на ръкописно-документално наследство“, че при създаването на експозицията е избран независимият подход на библиотекаря, който чрез страниците – лицата на документите, съхранявани в Националната библиотека, да покаже паметта и прославата на делото на светите братя, техния живот и възприемането им от обществото, продължавало неизменно през вековете.

Гостите в празничния ден разгледаха и изложбата „За буквите“ на Костантина Филипова. Тя включва 12 живописни творби, посветени на първата славянска азбука – глаголицата, и на светите братя Кирил и Методий.

В източното фоайе на Библиотеката посетителите видяха и изложбата, посветена на 120 годишнината от издаването на първия брой на вестник „Дунав“.

В навечерието на празника на буквите в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ се проведе и второто издание на Голямата диктовка: „Пазител на българския език“ (22 май 2025 г.). Събитието тази година събра близо 100 участници, сред които ученици, студенти, журналисти, музиканти, преподаватели и общественици, както и много други. Прочетеният текст бе откъс от Слово от Кирил Философ как покръсти българите („Солунска легенда“). Темата на диктовката е свързана с отбелязването на 1170 години от създаването на първата славянска азбука.

Благодарение на подкрепата на Министерството на образованието и науката за инициативата на Националната библиотека, диктовката беше проведена от утвърден преподавател с голям педагогически опит и с високо признание сред колегите и учениците – господин Мирослав Христов, заместник-директор на 38 Основно училище „Васил Априлов“, гр. София.

Всички участници получиха своите грамоти и копия от проверените от учители по български език и литература диктовки на церемония в Централното фоайе на Националната библиотека на 10 юни 2025 г. На всяко училище бе подарено фототипно издание от 1979 г. на „АБАГАР“ на Филип Станиславов.

Голямата диктовка – „Пазител на българския език“ – се провежда за втори път и тази година успя да привлече повече участници от първото издание през 2024 г. Инициативата няма състезателен характер, а е събитие, чрез което се цели да покажем уважение към българския език и към делото на светите равноапостоли. С развитието и надграждането на концепцията за диктовката, екипът на Библиотеката ще работи за превръщането на това събитие в многогодишна традиция.

Опазване на културната памет: виртуалният музей на Борис Христов

МАРИЯ БРАНКОВА
НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА „Св. св. Кирил и Методий“

Борис Христов е сред най-значимите фигури в историята на световното оперно изкуство и емблематична личност в българската културна традиция. Отвъд сценичната му кариера, неговото културно наследство продължава да оказва влияние върху българското музикално образование, идентичност и културна памет. Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ изпълнява ключова роля в опазването на това наследство чрез събиране, съхранение и дигитализация на свързаните с него материали.

1. Биографичен контекст

Борис Христов (1914–1993) е български оперен бас, признат за един от най-великите певци на XX в. Роден на 18 май 1914 г. в Пловдив, той прекарва детството и юношеството си в София, където още от ранна възраст проявява изключителен музикален талант. Пее в хорвете на катедралата „Св. Александър Невски“ и в мъжкия хор „Гусла“, където официално започва участие през 1933 г.

Международният му дебют е през 1949 г. в Реджо ди Калабрия, в ролята на Колин от „*Бохеми*“. През същата година Христов изнася успешно представление в лондонския театър „Ковънт Гардън“, с което започва неговата международна кариера. Изпълнява главни роли на сцените на „Ла Скала“, парижката „Гранд опера“ и Виенската държавна опера.

През 1950 г. той вече е звезда на световната сцена, въпреки че интересът на българските власти към неговия успех остава скромнен. През 1961 г. му е отказано влизане в България, което не му позволява да присъства на погребението на своя баща. След 20-годишна раздяла с родината, през 1963 г. Христов се завръща в България и записва албума „Български и руски църковни песнопения“ в катедралата „Св. Александър Невски“.

Въпреки че живее предимно в чужбина, Борис Христов не прекъсва връзката със своята родина. През 60-те години на XX в. дарява дома си в София, който впоследствие е превърнат в Дом на културата „Борис Христов“ – място за музикално и културно обучение с национално значение. Домът му в Рим се превръща в Академия за млади оперни дарования, където той обучава млади певци до последните си дни.

Борис Христов умира в Рим, на 28 юни 1993 г. Неговото духовно и културно наследство обаче продължава да вдъхновява поколения артисти, музиколози и почитатели на класическата музика.

Значими роли:

- Борис Годунов в „*Борис Годунов*“ (М. Мусоргски)
- Крал Филип II в „*Дон Карлос*“ (Дж. Верди)

- Мефистофел във „Фауст“ (Ш. Гуно)
- Кончак в „Княз Игор“ (А. Бородин)
- Галицки в „Руслан и Людмила“ (М. Глинка)
- Досифей в „Семьон Котко“ (С. Прокофиев)

2. Дарения към Националната българска библиотека

Един от най-ценните артефакти, съхранявани в Националната българска библиотека, е оригиналният сценичен костюм на Борис Христов от изпълнението му в ролята на Борис Годунов в „Ковънт Гардън“ (1958 г.). Дарението е направено през 1996 г. от съпругата му, Франка де Рензис-Христова. Това представление остава в историята като първото изпълнение на операта на руски език във Великобритания.

През 2024 г., по повод 110-годишнината от рождението му, Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ организира изложбата „Молитвата на Борис Христов: Мир на земята и благоволение на човечеството“. Експозицията включва 14 пана, които представят както артистичния, така и човешкия облик на маестрото, заедно с документалния филм на д-р Магдалена Манолова, който допълва визуалната част с лични свидетелства и архивни кадри. Същата година Невянка Троянова-Валева дарява т.нар. „Виртуален музей – Борис Христов“, създаден от съпруга ѝ – инж. Владимир Велев. Архивът обединява звукозаписи, снимки, документи и други материали, като представлява първия дигитален проект от този мащаб, посветен на български оперен изпълнител.

3. Виртуален музей „Борис Христов“

На 19 май 2025 г., по повод 111 години от рождението на Борис Христов, Националната българска библиотека официално представи „Виртуален музей – Борис Христов“. Събитието беше открито от д-р Ваня Аврамова, заместник-директор на Библиотеката, която подчерта значението на дарението за институционалната памет и културната идентичност.

Д-р Мария Бранкова, ръководител на отдел „Специални колекции“, представи съмишлениците, допринесли за реализацията на проекта. Сред тях се открояват проф. Велислав Заимов, Томислав Вичев, Андрей Найденов, както и близки приятели на инж. Владимир Велев, оказали съдействие в изследователския и техническия процес по създаването на дигиталния архив.

Специалистите от сектор „Специални колекции – Музикални издания и звукозаписи“ Емилия Боянова и Светлана Петрова представиха пред гостите подробно съдържанието на виртуалния музей и демонстрираха как да бъде ползван.

„Виртуален музей – Борис Христов“ представлява дигитална мултимедийна колекция, в която на близо 3500 виртуални витрини (екрани) са представени творческият и житейският път на великия певец Борис Христов. Музеят има четири виртуални зали: „Артистична кариера“, „Артистично изкуство“, „Житейски път“, „Творчески контакти“.

Структура на дигиталния архив:

- Над **1250** аудиозаписа и **50** видеозаписа на Борис Христов
- Интервюта, рецензии и биографии (на български, италиански и английски)
- Над **4000** снимки от сценичния и личния му живот

- Над **2000 рецензии** от личния му архив в Рим
- Документи, писма от и до Христов – от диригенти, артисти, официални лица и приятели
- Филми и документални материали, посветени на певеца

Виртуалният музей е достъпен за читатели и изследователи в Музикалния отдел и читалня № 9 на НБКМ. По-голямата част от съдържанието е налично на български, италиански и английски език, което увеличава международната му стойност.

4. Дигитализация и достъпност

Дейностите по съхраняване и предоставяне на дигитализираните материали, свързани с Борис Христов, се вписват в по-широката стратегия на Националната библиотека за съхранение на културната памет чрез съвременни технологии. „Виртуалният музей“ не само архивира, но и демократизира достъпа до културното наследство, позволявайки изследователи, студенти и широката публика да се докоснат до ценни материали.

5. Заключение

Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ изпълнява важна роля в опазването на културното наследство на Борис Христов. Чрез съхраняване на архиви, реализиране на дигитални проекти и популяризиране на живота и творчеството му, Библиотеката утвърждава себе си като активен участник в трансформацията на културната памет в дигиталната ера. Тя не само пази паметта за Борис Христов, но я прави жива, достъпна и вдъхновяваща за бъдещите поколения.

Снимка: Мария Бранкова

Хор „Морфова - Проконова“ – гласът на традицията в сърцето на Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“

Емилия Боянова
НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА „СВ.СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“

Знанието, изкуството и стремежът на човека към разбиране на света съставят единството на културата, която изпълнява ролята на свързващо звено и носител на духовната памет на човечеството. В този аспект музиката и библиотеката се възприемат като взаимно свързани с духовната памет. Музиката предава емоции чрез звука, докато библиотеката съхранява мислите чрез словото, но и двете предават традиции и знания, които продължават да живеят във времето. Тази връзка става особено видима чрез хоровото изкуство, когато то е част от библиотечната дейност. По този начин библиотеката не само съхранява културното наследство, но и го оживява. Библиотеката не е само място за четене, а сцена за живо изкуство, изграждаща пряка връзка между словото и звука, между текста и музикалната му интерпретация.

Хоровото пеене е една от най-чистите и силни форми на музикално изразяване. Чрез съчетанието на гласове, емоции и текст, хоровата музика представя едновременно личното и колективното усещане за света. Когато в културното пространство на библиотеката се развива **хоров колектив**, тази мисия получава допълнително измерение.

През ХХ в. хоровото изкуство в България преживява *златен век*. Появяват се множество професионални и аматьорски хорове, които допринасят не само за вътрешно-културното обогатяване, но и за световния престиж на българската хорово-певческа школа. Сред съставите с дългогодишен принос към хоровото изкуство изпъква **Дамски хор „Морфова–Проконова“**.

Годината 1936 остава паметна в историята на българската музикална култура с две коренно противоположни събития: кончината на Христина Морфова и основаването в нейна памет на женски хор „Христина Морфова“ от нейната дългогодишна приятелка Людмила Проконова.

Христина Морфова е родена в Стара Загора на 24 април 1887 г., най-малкото дете на едно многобройно семейство. Сестра на композитора Александър Морфов, който, откривайки невероятния ѝ талант, я насочва към музиката. Морфова учи в една от столичните девически гимназии, а по късно в Чехия. В Прага се запознава с Людмила Проконова, която е родена на 16 февруари 1888 г. в Храдец Карлови (тогава в Австро-Унгарската империя). Завършва консерваторията в Прага като ученичка по пиано на Карел Хофмайстер и веднага е назначена като преподавател в органната школа „Яначек“ в Бърно. Людмила Проконова е личност от света на музиката, но прекарала по-голямата част от живота си в България. Нейните музикални способности са толкова различни, колкото пъстър и пълен с интересни подробности е и целият ѝ живот.

Звездният път на Морфова е съпроводен от Прокопова. Тя я придружава като пианистка и съветник. От запознанството си, Людмила Прокопова и Христина Морфова са неразделни – взаимно се допълват като музиканти. През 1911 г. идват в България, където Прокопова преподава в Музикалното училище, а от 1916 г. цели 14 години пътуват в Европа заедно. В същото време Прокопова участва в спектакли като певица в Пражкия народен театър, операта в Пардубце, операта в Бърно, операта в Оломуц, операта в Пилзен, Словашкия народен театър. Освен това Людмила Прокопова е с многогодишна педагогическа работа в областта на хоровото изкуство.

На 1 юни 1936 г. Христина Морфова загива в автомобилна катастрофа. Тогава, в чест на своята вярна приятелка, Людмила Прокопова създава женски хор, който нарича „Христина Морфова“. Хор „Христина Морфова“ съчетава висок художествен вкус с отдаденост към класически, съвременен и български фолклорен репертоар. Възторжените ученички и почитателки на Христина Морфова, под диригентството на нейната неразделна другарка Людмила Прокопова, слагат основата на едно безкористно дело.

В продължение на 32 г. диригент на хора е Людмила Прокопова, която отдава своите творчески сили и всеотдаен труд за неговото изграждане и утвърждаване. През 1954 г. част от хористките, заедно с Людмила Прокопова, се отделят и образуват към Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ нов женски хор, първоначално със същото име. Оттогава хорът привлича хористки, предимно от средата на библиотечните служители, и се превръща в представителен хор на софийските библиотекарки.

Когато на 6 юни 1959 г. Людмила Прокопова умира, хорът се преименува на „Морфова-Прокопова“. По този начин имената на двете деятелки на оперното и хорово изкуство остават завинаги свързани в едно. Хорът не само увековечава имената на две големи музикални фигури, но и символизира духовното сестринство между жените в българската култура – съюз, основан на изкуство, професионализъм и дълбока лична отдаденост.

През годините хорът на софийските библиотекарки „Морфова-Прокопова“ развива богата концертна дейност не само в страната, но и в чужбина. Завоюва редица награди от републикански фестивал на художествената самодейност до първи награди от национални и международни конкурси. Несъмнен е приносът на неговите ръководители в израстването на дамския хор, както и широките измерения на женското присъствие в културната история на страната.

Хорът към библиотеката става живо доказателство, че културната институция не е само архив, а активен участник в създаването на съвременна културна среда. В своята симбиоза, музиката и библиотеката придобиват още по-силна роля – съхраняват и предават културната памет не само чрез книги или ноти, а чрез живото изкуство на хора. Хоровият състав към библиотеката е едновременно пазител на традицията и носител на ново културно послание. Той свързва словото с гласа, миналото с настоящето, знанието – с емоцията, а по този начин утвърждава ролята на библиотеката като средище на цялостен духовен живот.

Хоровото дело в България е жива и значима част от националната културна

идентичност. То се опира на традиции, поддържани от институции като Националната библиотека. Диригент на хора в настоящия момент е проф. Граматиков. Вяра Митева (ВМ) и Светлана Петрова (СП) споделят какво означава да бъдеш част от тази традиция, където се преплитат любовта към книгите и музиката:

1. Как научихте за хор „Морфова–Проконова“ и какво Ви мотивира да се присъедините към него?

ВМ: *За хора на българските библиотекари научих от колеги, когато постъпих на работа в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. Имах желание отдавна да пея в хор, но това, че е предимно от колежки, ме мотивира и събуди допълнително интереса ми (по-късно се разбра, че в действителност са малко работещите в библиотека).*

СП: *При постъпване на новата си месторабота, останах приятно изненадана от съществуването на хор „Морфова-Проконова“, който репетира в същата сграда. След като постъпи неочаквано предложение да се присъединя към него, поради любовта ми към музиката и дългогодишният ми опит с нея, без колебание реших да се присъединя.*

2. Какво е усещането да сте част от хор с такава история и име, и да репетира/пеете в пространство като Националната библиотека?

ВМ: *Респектира ме фактът, че много от хористките пеят от повече от 40 - 50 дори години в хор „Морфова-Проконова“. Това е рядко срещана последователност и говори за непреходен интерес, както и за любов към изкуството, което, както знаем, е вечно.*

За радост, от началото на 2025 г., когато се включих в групата, репетициите се провеждат в най-хубавата зала с името на „Проф. Тодор Боров“, т. нар. Заседателна зала на Библиотеката. Приятно е да си сред толкова положителни хора, да изпълняваш интересни произведения на различни езици точно в такава вдъхновяваща среда.

СП: *Да си част от колектив с повече от 50-годишна история, е истинско удоволствие, а репетициите в сградата на Националната библиотека още повече допринасят за това.*

3. Чувствате ли приемственост между поколенията в хора?

ВМ: *Мисля, че ми е рано да усетя това, но с времето, надявам се, ще науча повече за историята на хора и ще се приобича към нея.*

СП: *Да, разбира се. Безусловно оказват влияние ценните препоръки и насоки, които хористките с такъв голям жизнен опит дават. Позитивното отношение от колежките се усети още от първата ни среща. Все едно винаги съм била част от колектива.*

4. Ако можехте да отправите послание към бъдещите участнички в хора – какво бихте им казали?

ВМ: *Бих им препоръчала, ако усещат вътрешна необходимост, нека се включат*

в нашия хор, а пък времето ще покаже дали това ще им донесе радост и наслада, за да продължат напред.

СП: *Ако обичате музиката и искате да бъдете част от нея, пеенето в хора безусловно ще ви даде възможност да се докоснете до това красиво изкуство и да усъвършенствате това, което вече знаете.*

135 години от рождението на Чудомир Чудомирови празници в Казанлък

*ДОБРИНА МАТОВА
МУЗЕЙ „ЧУДОМИР“ - КАЗАНЛЪК*

Той е сред най-известните присмехулници на България. Героите му станаха нарицателни. За няколко поколения понятията „Нашенци“ и „Клюкарки“ възбуждат емоционални асоциации за конкретни разкази или образи от акварели. Името му е Димитър Чорбаджийски. Подписва се Чик-Чирик, Фан-фан, Максим Гладний и с много други, общо 66 псевдонима, но най-вече е известен като Чудомир.

Всяка година, на 25 март, гр. Казанлък се разбужда за пролетта, за да почете един от обичаните си творци. Вече 31 години Чудомировите празници се провеждат в този формат: от 25 март до 1 април. Организаторите им – Община Казанлък, Фондация „Чудомир“ и Литературно-художествен музей „Чудомир“, в духа на добрата, стойностна традиция, запълват тези осем дни с театър, музика, литература, изобразително изкуство и сатира. Ежегодно се провежда и научна конференция, която е венец на тези празници. Целта е да се очертае идентичността на Чудомир като уникално явление в историята на българската култура.

2025-та г. е по-различна, защото има двоен повод за празник – отбелязва се 135-та годишнина от рождението на Димитър Христов Чорбаджийски - Чудомир и 131 години от рождението на Мара Нонова - Чорбаджийска.

Снимка: Добринa Матова

За пореден път учениците от НУПИД „Акад. Дечко Узунов“ напомниха за Чудомир чрез свои рисунки. Но за първи път тази година те рисуваха на стената на Музей „Чудомир“. Творческото ателие „Стенопис“ е ръководено от преподавателите Радостина Павлова и Никола Вълчев, а младите художници са ученици от 8,11 и 12 клас на училището. По традиция официалното откриване беше в едноименния Литературно-художествен музей. Гостите се поклониха и поднесоха цветя в памет на патрона на празниците. Открита бе и изложбата „Жена“, включваща женските образи в творчеството на Чудомир през годините, с куратор Наташа Ноева от Института за изследване на изкуствата при БАН. Празникът продължи с представяне на книгата „Мистър Сенко: Един живот на фокус“ с автор Михаил Вешим.

В зала „Любомир Кабакчиев“ бе връчена и 56-та награда за къс хумористичен разказ на името на Чудомир, присъдена от едноименната фондация и вестник „Стършел“. През 1969 г. наградата „Чудомир“ е връчена за първи път на писателя Петър Незнакомов. Той я печели повторно и през 1975 г. Символът на наградата е плакет с образа на Чудомир, изработен от друг бележит казанлъчанин – Теню Пиндарев. Още интересни факти от историята на конкурса са, че сред лауреатите има само една жена – Здравка Евтимова (1981г.); че само веднъж, през 1972 г., наградата е връчена посмъртно на Димитър Чавдаров – Челкаш; че досега единствен трикратен лауреат е Йордан Попов (1971, 1983 и 2002). Други известни носители на наградата са: Дамян Бегунов, Станислав Стратиев, Михаил Вешим, Любен Дилев – баща, Владо Даверов, Алек Попов, Деян Енев, Петър Софрониев. Тазгодишният носител е писателят Иван Сариев с разказа „Лунна пътека“.

Изложбата „Автопортрети“, посветена на художничката и съпруга на Чудомир – Мара Нонова Чорбаджийска, бе официално открита на 26 март. Тогава за първи път беше представена монографията с творби на художничката от проф. д-р Марин Добрев. Той е един от малкото, ако не и единственият изследовател на нейното творчество. С негова помощ казанлъшката публика имаше възможност да се докосне до творчеството на Мара Нонова, останала някак в сянката на именития си съпруг.

Нови факти за живота и творчеството на писателя и художника Димитър Чорбаджийски - Чудомир бяха представени в научни доклади на специалисти от цялата страна в рамките на Националната научна конференция, посветена на твореца. Тази година темата бе „Дните може да изглеждат дълги, но годините са кратки“, с научен ръководител д-р Момчил Маринов – Директор на Историческия музей в Казанлък. От предходни издания на конференцията са издадени осем сборника с доклади, изнесени от видни литературоведи, историци и изкуствоведи, а всяка следваща година към конференцията има все по-голям интерес.

Чудомировите празници включиха още два национални конкурса, изложба, четири литературни премиери; XXVIII - ти Национален конкурс за весела детска рисунка с международно участие „Малките нашенци“ и XVIII - ти Национален конкурс за хумористична литературна творба „Присмехулници“; изложба „Шарен свят“ – рисунки на детска АРТ школа „Живопис“ с ръководител Галя Иванова

при Военен клуб - Казанлък. Тази година бяха промотирани книгите: „Весели врабчета“ от Георги Гечев, „Многообразният Чудомир и неговото време“ от проф. Н. Аретов и А.Бенбасат, „Ако Адам Смит беше жив“ с автор проф. Пенчо Пенчев и „Въобщественик: книга за Чудомир“ от проф. дин Вера Бонева.

Последната творба беше направила вече своя дебют в НБ „Св.св.Кирил и Методий“, при голям читателски интерес. Тя е разделена композиционно на шест части. Първата разглежда тринадесетгодишния опит на Чудомир като педагог, втората – четиридесетгодишния му опит като краевед, със седем приложени оригинални текстове, третата го представя като наставник. Не е пропусната кореспонденцията на *Въобщественика* с Марко Хаджиев, съпругата му, описанията и изводите от командировката му в Париж, където той посещава музеи и училища, присъства в часове и лекции в университетите, за да направи разлика с преподаването на предмета *рисуване* с Турция, Сърбия, Италия и др. В същата част проф. Бонева включва завещанието на Чудомир и го коментира. Четвъртата част съдържа огромен набор от 90 архивни единици, а петата е посветена на Музея на Чудомир в Казанлък и този в родното му село Турия. Завършващата шеста част е озагла-

Снимка: Добринa Матова

вена „Хуморът е изкуство да живееш“. Изданието е на издателство „Фабер“, с твърда корица, 250 страници, от които и непредубеденият, и предубеденият читател трябва да се съгласят, че действително определението „въобщественик“, което Чудомир сам си дава, е най-доброто за него. Богатият илюстративен материал, графиките, портретите, вестниците, визитките, пощенските картички, които придружават текстовете, са още едно доказателство за задълбочените търсения на автора, прецизността му и обичта му към българското в неговата най-обща визия.

Чудомировите празници бяха придружени от концерти и театрални постановки.

За 31-ви пореден път Казанлък изпълни осемте дни на Чудомировите празници със съдържание, смисъл, култура и смях. Тук си дадоха среща различните видове изкуства. Сигурни сме, че всеки наш гост е намерил своето събитие в пъстрата палитра, която Община Казанлък, Фондация „Чудомир“, Литературно-художествен музей „Чудомир“ и съорганизаторите с обич сътвориха.

Снимка: Ивета Рашева

Документи за самоличност в Османската империя – тезкирета от края на XIX и началото на XX в.

ДИМИТЪР ЛИЛОВ
НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА „Св. св. Кирил и Методий“

Резюме: Статията разглежда един специфичен въпрос от историята на късната Османска империя, а именно какво са представлявали документите за самоличност, които са ползвали в онази епоха османските поданици. В началото е направен кратък исторически обзор, даващ яснота кога и как са въведени в употреба въпросните документи. Следва разяснение за това каква информация е съдържал един такъв документ за самоличност и как е била структурирана тя. С цел читателят да добие визуална представа са подбрани два документа, които са приложени като фотокопия. На всяко от тях е направена транскрипция от арабската азбука на латинска такава и превод от османотурски език на български.

Ключови думи: османски документи за самоличност, тезкире, миллет, мезхеб

В българския език, дори до наше време, може да се срещне една дума, останала от епохата на Османската империя – „тескере“. Повечето наши съвременници биха разбрали в най-общ смисъл за какво се касае: става дума за турски документ за самоличност от времето преди Освобождението, за нещо аналогично на сегашните наши паспорти или лични карти. Това възприятие на термина е напълно основателно и е задоволително, що се отнася за човек, който не е професионално запознат с османската история и в частност с административно-документалната практика в Османската държава. Целта на моята публикация е да дам по-подробно описание на същността, функциите и използването на въпросните османски документи за самоличност.

Първо искам да направя едно уточнение относно точното изписване на термина. Както вече споменах по-горе, в съвременния български език, на разговорно ниво и в ненаучни текстове, за изписване и изговаряне се е наложил вариантът „тескере“. Но при точна транслитерация от тогавашния османотурски език по-коректно е да се изписва „тезкире“. В моята настояща статия ще се придържа към този вариант.

В административната практика на Османската империя документите за самоличност – „тезкирета“ се появяват през XIX в. Тяхното въвеждане е пряко свързано с извършените по модерна методика тогавашни преброявания на населението. Първото такова е проведено през 1831 г.¹, а последното през 1907 г. Но докато първото преброяване обхваща само годните за военна служба мъже, то

последното обхваща всички жители с някои техни индивидуални характеристики – възраст, пол, месторождение, семейно положение, професия, постоянен адрес, религиозна или етническа принадлежност, външни физически белези.

С оглед темата на настоящото изследване, много голямо значение имат преброяванията на населението, извършени през 1885 и 1907 г.² Именно при тяхното осъществяване на всички преброени лица са раздадени удостоверения за самоличност – *Тезкире на Височайшата Османска държава*³.

През 1878 г. влиза в сила Правилник за регистриране на населението, с който се въвежда издаването на въпросните тезкирета, които служат едновременно като лична карта и удостоверение за раждане, а също доказват, че притежателят им е бил преброен. През 1903 г. вече е постановено, че всеки поданик е задължен да притежава въпросния документ, който ще се изисква при официални дела като покупко-продажба на имот, постъпване на държавна служба, получаване на разрешително за пътуване, записване в училище, постъпване в армията и др.⁴

Османските документи за самоличност от края на XIX и началото на XX в. са много различни като концепция от това, което сме свикнали да ползваме в наше време. С оглед на спецификите на епохата, напълно липсва снимка на лицето.

Под специфики на епохата имам предвид следното – едното са, разбира се, техническите възможности – със сигурност заснемането на всеки гражданин и размножаването на снимки е било далеч по-сложна задача тогава, отколкото в нашата технологична епоха. Но в случая с Османската империя има и друг фактор. Според нормите и ценностите на исляма, по принцип рисуването на изображение на хора (а и изобщо на живи същества) е нежелателно. Смята се, че сътворяването на живи същества и вдъхването в тях на живот е достояние само на самия Бог. Рисуването на човешки изображения се е възприемало като посегателство към тази присъща само на Бога способност. Затова никога в джамиите не е имало изображения, които да са аналогични на християнските стенописи и икони. Тази враждебност към сътворяването на образи се е пренесла и към фотографиите, когато научно-техническият прогрес през XIX в. ги прави възможни.

Освен липсата на снимки, в тогавашните османски документи за самоличност изобщо не са предвидени реквизити като подпис или пръстов отпечатък и въобще типичните за наше време маркери за идентификация. За личностната идентификация се разчита на графите, в които са описани някои външни белези. Разбира се, възрастта също става ясна – винаги е предвидено място за посочване годината на раждане.

Друга отлика от днешните документи е наличието на информация за родителите, както и такава за професията и занятието, упражнявано от лицето. Предвидено е място и за семейно положение. Адрес и описание на жилището също са налични. В някои тезкирета виждаме и данни за военен чин, ако има такъв. Но местоживеенето е подробно описано, както в наше време – не само областта и населеното място, но и улицата, и кой е номерът на жилището. Отделено е място и за имената и месторождението на майката и бащата.

Виждаме, че цялостната концепция не се свежда само до адрес, възраст, външни белези, но и представянето на по-широка информация за мястото на дадения човек в обществото.

Важно е да се отбележи още една разлика спрямо съвременната практика на издаване на документи за самоличност. Османските тезкирета са издавани и на съвсем малки деца. Налични са запазени документи на деца на една, две, тригодишна възраст. При тях е специфичното това, че в графите за отличителните външни белези и характеристики на лицето не се вписва никаква информация. Презумпцията е, че детето е прекалено малко, бързо се развива, а тези данни много скоро няма да са актуални.

Удостоверенията за самоличност от късната османска епоха представляват печатни бланки на Министерството на вътрешните работи. Състоят се от две хоризонтални таблици, последвани от текст под тях. На гърба на тезкирето също има текст, чийто превод давам по-долу в настоящата публикация. Най-отгоре, на лицевата страница, е поставена султанската тугра – монограмен подпис на управляващия в момента султан.

Първата от споменатите таблици съдържа името на притежателя на документа, имената на неговите родители и рождениите им дати. Следват графи за мястото и датата на раждане, за семейното положение, а също и графа за религиозната или национална принадлежност. В документите, с които си служим понастоящем (поне що се отнася до България) не се упоменава от каква религия или етнос са техните притежатели. Но при тезкиретата такава информация винаги е била отбелязвана. Втората таблица съдържа външните отличителни белези и адрес на местоживеене⁵.

За да илюстрирам всичко това по-долу, представям превод на две тезкирета. Удостоверенията за самоличност, които съм изследвал, са в два варианта. В тези два варианта се съдържат някои разлики в графите и данните, въпреки че в по-голямата си част са еднакви. Съществена разлика между тях се свежда до понятието, което е използвано за обозначаване на религиозната или национална принадлежност. Докато в повечето от документите то е „миллет“, в някои от тях вместо това графата е обозначена с „мезхеб“. Затова е необходимо да дам разяснение на значението на въпросните понятия.

Понятието „миллет“⁶ е от арабски произход и означава вяра, религия; религиозна община, секта; народ, нация⁷. В съвременния турския език понятието обозначава народ, народност, нация.⁸

В Корана се определя като вяра на езичниците, на юдеите и християните и придобива съдържание на „общност от хора, изповядващи дадена вяра“⁹. От XV в. насетне в Османската империя терминът се използва за религиозните общности, официално признати от държавата, и ползващи се с известна автономност в организацията на вътрешнообщностния живот. Като такива общности са признати православно християнство, арменогрегорианския вариант на християнството, юдаизмът. Но със същия термин се назовава и общността на хората от господстващата религия – мюсюлманите.

„Мезхеб“¹⁰ е понятие също от арабски произход и означава път, начин на

действие, поведение; религиозно учение, секта; доктрина, теория, правна школа, направление. Коренът на думата е глаголят „захаба“, който се превежда като вървя, отправям се¹¹. В съвременния турски език терминът се превежда като секта, религиозно направление¹². „Мезхеб“ е учение, доктрина, школа, в рамките на исляма, богословско правна школа. Всички мезхеби се основават на Корана, но между тях съществуват разногласия по второстепенни въпроси. Основно тези разногласия произтичат от втория по важност източник на ислямското право – хадисите. Хадисите представляват записани предания за словата и действията на пророка Мохамед, които са извън текста на самия Коран. Те имат различна достоверност и съответно различна тежест, в зависимост от това дали са разказани от човек, лично присъствал на описаната случка, или са разказани от човек, който не е присъствал, но му е било разказано от друг, който претендира, че е очевидец или е чул от очевидец.

Хадисите се явяват втори след Корана източник на ислямското право. Затова в мюсюлманското богословие има специално направление, което се занимава с изследване на достоверността им. В случая с мезхебите понякога причините за възникването на различията идва от това, че един „мезхеб“ се явява тълкувание на отделен или на група от учени-богослови, които може да не са имали на разположение дадени хадиси (или са ги считали за недостоверни), но същите да са били ползвани от представители на друг „мезхеб“.

Вече в края на XIX и началото на XX в. реалността в Османската империя е различна от епохата, когато понятията „миллет“ и „мезхеб“ са използвани в първоначалното си значение. В късната Османска империя вече срещаме в документите тяхното използване както и преди за религиозна общност, но вече и за обозначаване на народност, нация.

По-долу представям факсимилни копия, транскрипции и преводи на две тезкирета, съответно по едно от двете разновидности, за които споменах по-горе.

ذول علیہ عتباتیہ ذکریہ

اسم و شہر	ذری اسمیہ عمل الاشی	الذمی اسمیہ عمل الاشی	تاریخ و محل ولادت	مقام	سمت و صلت و خدمت و اختصارات صلاحیتی	سائل و زوجہ سی متعدد اولاد اولاد بی	درجات و ستوف مکرمہ سی	
بیانا	مخبر اولاد	نظریہ	۱۹۰۸ء ۱۹۰۹ء ۱۹۱۰ء ۱۹۱۱ء ۱۹۱۲ء ۱۹۱۳ء ۱۹۱۴ء ۱۹۱۵ء ۱۹۱۶ء ۱۹۱۷ء ۱۹۱۸ء ۱۹۱۹ء ۱۹۲۰ء ۱۹۲۱ء ۱۹۲۲ء ۱۹۲۳ء ۱۹۲۴ء ۱۹۲۵ء ۱۹۲۶ء ۱۹۲۷ء ۱۹۲۸ء ۱۹۲۹ء ۱۹۳۰ء ۱۹۳۱ء ۱۹۳۲ء ۱۹۳۳ء ۱۹۳۴ء ۱۹۳۵ء ۱۹۳۶ء ۱۹۳۷ء ۱۹۳۸ء ۱۹۳۹ء ۱۹۴۰ء ۱۹۴۱ء ۱۹۴۲ء ۱۹۴۳ء ۱۹۴۴ء ۱۹۴۵ء ۱۹۴۶ء ۱۹۴۷ء ۱۹۴۸ء ۱۹۴۹ء ۱۹۵۰ء ۱۹۵۱ء ۱۹۵۲ء ۱۹۵۳ء ۱۹۵۴ء ۱۹۵۵ء ۱۹۵۶ء ۱۹۵۷ء ۱۹۵۸ء ۱۹۵۹ء ۱۹۶۰ء ۱۹۶۱ء ۱۹۶۲ء ۱۹۶۳ء ۱۹۶۴ء ۱۹۶۵ء ۱۹۶۶ء ۱۹۶۷ء ۱۹۶۸ء ۱۹۶۹ء ۱۹۷۰ء ۱۹۷۱ء ۱۹۷۲ء ۱۹۷۳ء ۱۹۷۴ء ۱۹۷۵ء ۱۹۷۶ء ۱۹۷۷ء ۱۹۷۸ء ۱۹۷۹ء ۱۹۸۰ء ۱۹۸۱ء ۱۹۸۲ء ۱۹۸۳ء ۱۹۸۴ء ۱۹۸۵ء ۱۹۸۶ء ۱۹۸۷ء ۱۹۸۸ء ۱۹۸۹ء ۱۹۹۰ء ۱۹۹۱ء ۱۹۹۲ء ۱۹۹۳ء ۱۹۹۴ء ۱۹۹۵ء ۱۹۹۶ء ۱۹۹۷ء ۱۹۹۸ء ۱۹۹۹ء ۲۰۰۰ء ۲۰۰۱ء ۲۰۰۲ء ۲۰۰۳ء ۲۰۰۴ء ۲۰۰۵ء ۲۰۰۶ء ۲۰۰۷ء ۲۰۰۸ء ۲۰۰۹ء ۲۰۱۰ء ۲۰۱۱ء ۲۰۱۲ء ۲۰۱۳ء ۲۰۱۴ء ۲۰۱۵ء ۲۰۱۶ء ۲۰۱۷ء ۲۰۱۸ء ۲۰۱۹ء ۲۰۲۰ء	بیانا				

اشکالی				سجل نفوسہ قید اولئان محلی			
بوی	کوز	سیا	میلان طاووف تایت	ولایت	قناسی	عہ و فرسی	زقانی نوسیدی
				سینہ	بازیر	بازیر	بازیر

بالادہ اسم و شہرت و حال و صفی محرز اولان بیانا
 دولت علیہ مک تاپہنی حائر اولوب
 اول صورتہ جریده نفوسده مقید اولدینتی مشر اشبو تذکرہ اعطا قلدی (۱۹ صیاع)

Абрам

НБКМ, фонд 128, арх. ед. 64, лист 2

Tugra-i Sultan Abdul Hamid

Devlet-i Aliyye-i Osmâniye Tezkiresidir									
Isim ve şöhreti	Pederi ismi ile mahall ikameti	Validesi ismi ile mahall ikameti	Tarih ve mahall velâdeti	Milleti	San'at ve sıfat ve İhdimet ve intihâb salâhiyeti	Müteehhil ve zevcesi mu'tadid olub olmadığı	Derecât ve sunûf askeriyesi		
Yana	Avram merhum	Katerina	Yakorid 1289 İki yüz seksen dokuzdur	Bulgar					
Eşkâli				Sicil-i nufusa kayid olunan mahalli					
Boy	Göz	Simâ	Alâmet-i farika-i sâniye	Vilâyeti	Kazâsı	Mahalle ve kariyesi	Zokagi	Mesken numrûsu	Nev'-i mesken
				Selanik	Razlog	Yakorid		hane 101/1	
Balâda isim ve şöhreti ve hal ve sıfatı muharrer olan Yana Devlet-i Aliyyenin tabiiyyetini haiz olub ol suretle ceride-i nufusda mukayyed olduğunu müş'ir işbu tezkire itâ kılındı. Fi 19 Hazirân [1321									

Кръгъл печат към бланката : Nezaret-i umuri-i dahiliye

Нечетлив печат на селището, в което е издаден документът

Гербова марка върху документа, с дата 19 haziran 1321 Nüfus memuru

НБКМ, фонд 128, арх. ед. 64, лист 2

Тугра на султан Абдул Хамид II

Тезкире на Височайшата Османска държава										
Име и презиме	Име на бащата, място на живеене	Име на майката, място на живеене	Дата и място на раждане	Миллет	Занаят, качество, длъжност, избирателно право	Семейно положение, има или не съпруга, има ли повече от една съпруга	Степени и военни класове			
Яна	Аврам покойник	Катерина	Якоруда 1873 Хиляда осемстотин седемдесет и трета	Българка						
(Отличителни) белези										
Вписване в регистъра на населението										
Ръст	Очи	Тен	Постоянни отличителни белези	Вилает	Каза	Махала и село	Улица	Номер на жилището	Вид на жилището	
				Солун	Разлог	Якоруда	дом 101/1			
<p>На описания по-горе с име, отличителни белези, положение и качества Яна, която е поданик на Височайшата държава, се издаде настоящото тезкире, което показва, че по този начин е записана в регистъра на населението. 2 юли 1905 г.</p>										

Кръгъл печат към бланката : Министерство на вътрешните работи
 Нечетлив печат на селището, в което е издаден документът

Гербова марка върху документа, с дата 02 юли 1905 г. Чиновник по населението

НБКМ, фонд 90, арх. ед. 33, лист 3

Tugra-i Sultan Abdul Hamid

Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye Tezkiresidir									
Isim ve şöreti	Pederinin ismile mahal ikamet	Sinn	San'at ve sıfat ve meişeti	Tarih ve mahall velâdeti	Mezheb	Intihab selâhiyeti			
Kavarmakoglu Mehmed	Ahmed Uzundere	38		Uzundere [1]263	islam				
Eskyalı					Mahal ikyameti				
Boy	Göz	Bıyık sakal	Alâmet-i farıka-i sabta	Memleket	Daire	Mahalle	Zokak	Mesken numrusu	Nev-i mesken
Uzunca	elâ			Daridere				Hane 42/ 1	
Balâda isim ve şöret ve hal ve sıfatı muharrer olan Mehmed bin Ahmed Devlet-i aliyyenin tabiyetini haiz olub ol suretle ceride-i nufusda mukayyed bulunduğunu muşir işbu tezkire ita kılındı. Fi 1 Kanun-i sani [1]301									

Печат : Meclis-i Idare-i kaza-i Uzundere

Кръгъл печат към бланката: Nezaret-i umuri-i dahiliyye

НБКМ, фонд 90, арх. ед. 33, лист 3

Тугра на султан Абдул Хамид II

Тезкире на Височайщата Османска държава									
Име и презиме	Име на бащата	Година	Занаят качество препитание	Дата и място на раждане	Мезхѐб	Избирателно право			
Мехмед Кавърмакоглу	Ахмед Узундере	38		Узундере 1848 (Неделино)	Ислям				
[Огличителни]белези									
Местоживеене									
Ръст	Очи	Мустаци брада	Постоянни огличителни белези	Територия	Учреждение	Махала	Улица	Номер на жилището	Вид на жилището
Висок	Пъстри			Златоград				Дом 42/1	
На описания по-горе с име, огличителни белези, положение и качества Мехмед, син на Ахмед, който е поданик на Височайщата държава, се издаде настоящото тезкире, което показва, че по този начин е записан в регистъра на населението.									
13 януари 1886									

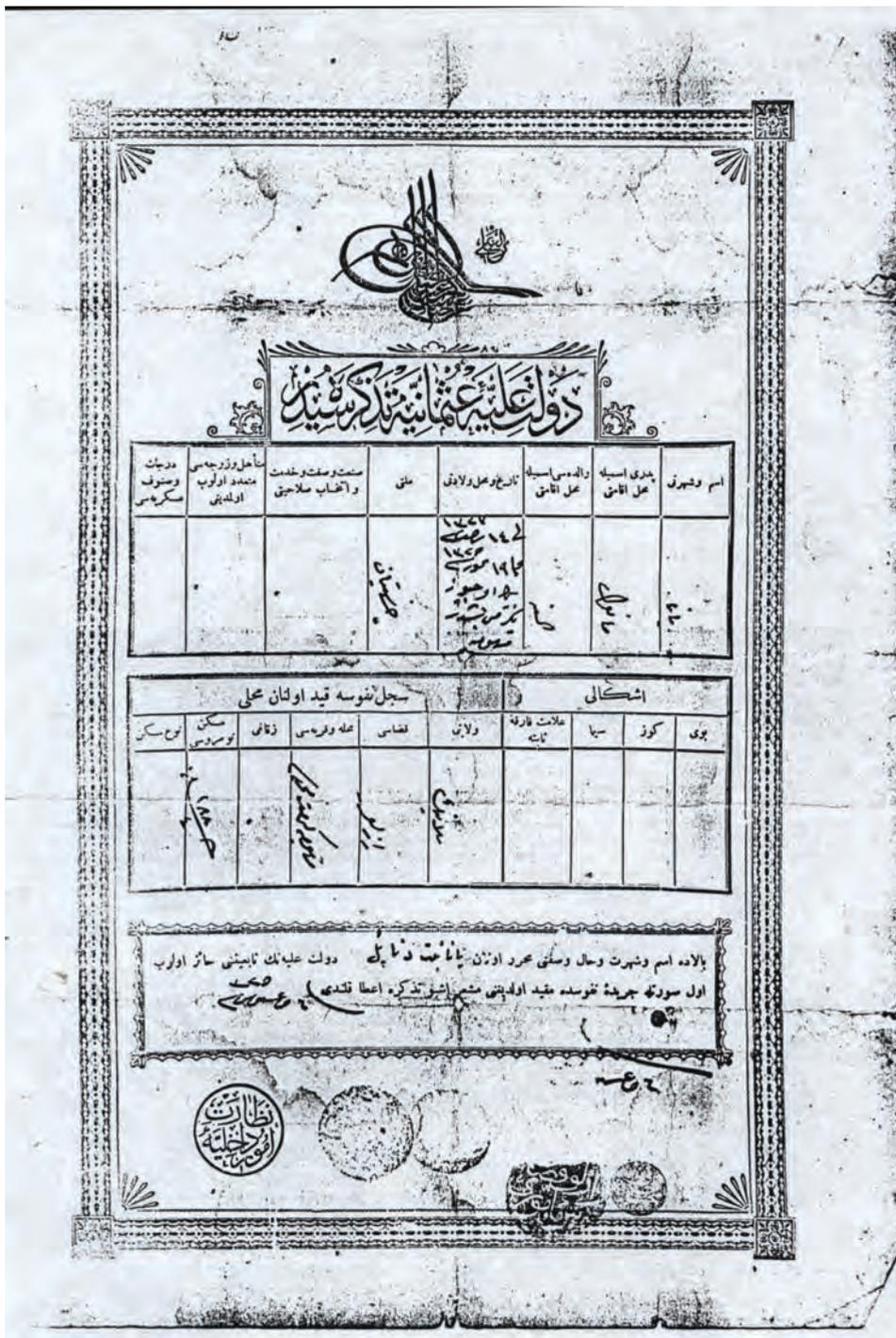
Кръгъл печат към бланката: Министерство на вътрешните работи
Печат : Управителен съвет на каза Узундере (Неделино)

На обратната страница на тезкиретата е поместена законова разпоредба, отнасяща се до случаите, в които е задължително тяхното използване, както и предупреждение против фалшификация. Преводът на български език е извършен от проф. Стоянка Кендерова, в списание „Македонски преглед“¹³.

На български език въпросният текст е следният: „Всяко лице, при продажба, отказ или прехвърляне на недвижимо имущество, при избиране на длъжност и служба, при постъпване на работа в бюро (друг възможен превод – „при постъпване в учебно заведение“), при пенсиониране, при право на компенсация при уволнение, при получаване на тезкире и паспорт, при полицейски дела и в съда, и при сключване на брак, е задължително да показва удостоверението си за самоличност. При положение, че не го покаже, изпълнението на посочените случаи се забавя, докато се вземе тезкире, което удостоверява, че лицето е отбелязано в регистъра на населението. Този, който фалшифицира османското тезкире, промени го или направи изменение в почерка и знаейки по този начин, че тезкирето е фалшиво, го използва, бива осъждан на затвор от една до три години, съгласно 157-ми член на наказателния закон.“

Тази законова разпоредба ни дава важна представа за значението на тезкиретата в организацията на тогавашните административни дела на всяко едно ниво. Прави впечатление широкият спектър от различни въпроси от ежедневен и не само ежедневен порядък, които са били невъзможни за уреждане без искателят да притежава надлежно издадено тезкире. Това е доказателство за голямата важност, която са имали този вид документи в късната османска епоха.

След като разгледах какво представляват документите за самоличност от късната османска епоха като индивидуален документ на отделно физическо лице, искам да обърна внимание и на друга тяхна характеристика. Важна особеност на османските тезкирета е това, че данните от всеки такъв документ се припокриват с тези в специален местен регистър на населението, така наречения „нюфус дефтер-и“. Въпросният регистър съдържа списък с имената и данните на османските поданици от определен район. Изготвяни са в два екземпляра, като единият е предназначен за столичните, а другият – за местните власти. Важно е да се уточни, че тези регистри не са напълно стандартизирани и могат да бъдат в различни варианти по стил и съдържание. Но в какъвто и вариант да е, един такъв регистър винаги съдържа името и възрастта на лицето, както и основна информация за домакинството, към което принадлежи¹⁴. По-долу ще приложа нагледен пример за тезкире (фиг. 1.) и неговото съответствие в опис на населението. Касае се за регистър на населението на Разлог от началото на XX в. Страница от превода на въпросния регистър представям по-долу. В дясната колона виждаме бележка за жилище 188. Същия номер намираме в приложеното по-долу тезкире, в предпоследната графа от долната таблица, където е записано „хане 188“, т.е. дом 188¹⁵. Като първи от жителите на въпросния дом е записан Манол Конде, по-долу са изброени и децата му. Едно от тях е Яна. Именно на тази Яна е издадено по-долу приложеното тезкире. Виждаме записано нейното име в първата графа на горната таблица на тезкирето, а в следващата графа – името на баща ѝ Манол.

(Фигура 1.)

От гледна точка на сегашната епоха османските документи за самоличност имат някои недостатъци – например неясен критерий при попълването на графите „миллет“ или „мезхеб“. Друг недостатък е липсата на идентификатори като снимка или личен подпис. Но това е неизбежно, защото и епохата е била различна, а и чисто техническите възможности. Но за времето си са се оказали задоволително решение на проблема с идентификацията пред официалните власти на отделните физически лица. Поради това били устойчиви като употреба във времето и са изпълнявали своята функция десетилетия наред, чак до времето след края на Османската империя, в ранната Република.

Бележки

- ¹ KARAL, Enver Ziya. *İlk Nüfus sayımı 1831*. Ankara, 1943.
- ² КЕНДЕРОВА, Стоянка. Преброяване и регистрация на населението в Османската империя. Прилепско, Преспанско и Охридско през 1884 г. В: *Balkan istik forum*, vol.1, 2018, с. 105.
- ³ Пак там., с. 106.
- ⁴ КОЛЕВА - ЗВЪНЧАРОВА, Милена. Късчета семейна история в огледалото на османотурските документи. В: *Библиотека*, 2015, бр.6, с. 248.
- ⁵ КЕНДЕРОВА, Стоянка. Пак там., с. 106.
- ⁶ РЕЗВАН, Е. А. Миллет. В: *Энциклопедический словарь*. Москва, 1991, с. 165.
- ⁷ БАРАНОВ, Х. К. *Арабско-русский словарь*. Москва, 1958, с. 973.
- ⁸ ДОБРЕВ, Иван. *Академичен турско-български речник*. Рива, 2009, с.916.
- ⁹ ПЕЕВ, Йордан. *Дом на исляма. Вяра, общество, събития*. София, 2022, с. 778.
- ¹⁰ ПРОЗОРОВ, С. М. *Энциклопедический словарь*. Москва, 1991, с. 152.
- ¹¹ Баранов, Х. К. Пак там., с. 350.
- ¹² ДОБРЕВ, Иван. Пак там., с.912.
- ¹³ МИТЕВ, Трендафил. Истината за българите в Македония, отразени в официални турски документи. В: *Македонски преглед*, 2013, бр.2, с. 111–116.
- ¹⁴ Пак там, с. 88.
- ¹⁵ Сведенията от предпоследната графа от долната таблица в тезкиретата отговарят на същия номер в Регистъра на населението в съответния град. Това е установено за пръв път от проф. Стоянка Кендерова при превода на регистъра за град Разлог.

Литература

- БАРАНОВ, Х. К. *Арабско-русский словарь*. Москва, 1958, с. 973. ДОБРЕВ, Иван. *Академичен турско-български речник*. Рива, 2009, с. 916. ПЕЕВ, Йордан. В: *Дом на исляма. Вяра, общество, събития*. София, 2022.
- КОЛЕВА - ЗВЪНЧАРОВА, Милена. Късчета семейна история в огледалото на османотурските документи. В: *Библиотека*, 2015, бр.6.
- МИТЕВ, Трендафил. Истината за българите в Македония, отразени в официални турски документи. В: *Македонски преглед*, 2013, бр.2.
- ПРОЗОРОВ, С. М. *Энциклопедический словарь*. Москва, 1991.

РЕЗВАН, Е., А. Миллет. В: *Энциклопедический словарь*. Москва, 1991.

KARAL, Enver Ziya. *İlk Nüfus sayımı 1831*. Ankara, 1943.

¹⁵ КЕНДЕРОВА, Стоянка. Преброяване и регистрация на населението в Османската империя. Прилепско, Преспанско и Охридско през 1884 г. В: *Balkan istik forum*, vol.1, 2018.

References

BARANOV, H. K. *Arabsko-russkiy slovary*. Moskva, 1958, s. 973. DOBREV, Ivan. *Akademichen tursko-balgarski rechnik*. Riva, 2009, s.916. PEEV, Yordan. *Dom na islyama*. Vyara, obshtestvo, sabitia. Sofia, 2022.

KARAL, Enver Ziya. *İlk Nüfus sayımı 1831*. Ankara, 1943. KENDEROVA, Stoyanka. *Prebroyavane i registratsia na naselenieto v Osmanskata imperia*. Prilepsko, Prespansko i Ohridsko prez 1884 g. V: *Balkan istik forum*, vol.1, 2018.

KOLEVA - ZVANCHAROVA, Milena. *Kascheta semeyna istoria v ogleдалoto na osmanoturските документи*. V: *Biblioteka*, 2015, br.6.

MITEV, Trendafil. *Istinata za balgarite v Makedonia, otrazeni v ofitsialni turski документи*. V: *Makedonski pregled*, 2013, br.2.

PROZOROV, S. M. *Энциклопедический словарь*. Москва, 1991.

REZVAN, E., A. Millet. V: *Энциклопедический словарь*. Moskva, 1991.

IDENTITY DOCUMENTS IN THE OTTOMAN EMPIRE – TEZKIRETS FROM THE LATE 19TH AND EARLY 20TH CENTURIES

Abstract: *The article examines a specific issue from the history of the late Ottoman Empire, namely what the identity documents used by Ottoman subjects in that era were. At the beginning, a brief historical overview is made, clarifying when and how the documents in question were introduced into use. This is followed by an explanation of what information such an identity document contained and how it was structured. In order for the reader to gain a visual idea, two documents have been selected and attached as photocopies. Each of them has been transcribed from the Arabic alphabet into the Latin alphabet and translated from the Ottoman Turkish language into Bulgarian.*

Keywords: *Ottoman identity documents, tezkire, millet, madhhab*

DIMITAR LILOV
SAINTS CYRIL AND METHODIUS NATIONAL LIBRARY
BLVD. "VASIL LEVSKI", 88
SOFIA, BULGARIA
E-MAIL: DIMITARBL@MAIL.BG

Гайдарят (разказ)

КРИСТИНА ТОТЕВА

Пейо засвири и се смали от вълнение. Гайдата му заскрибуца по високите върхове да село Медовина. Понесе се като шарена сянка по белоснежните върхари и нискостеблените етажи на природата. Разбуди замрелите твари и ги приглади с нежната си, бяла ръка.

Пейо беше най – прочутият гайдар по тези земи и всички го признаваха. Майсторство и класа се преплитаха в неговите трели и го правеха истински, незаменим другар по седенки, сборове и събирания. Момите и момците се радваха искрено на звуците на гайдата. Играеха кръшни хора и се любуваха на мелодията и на себе си. Пейо беше майстор, така роден. „Засукал си музиката, вместо мляко“ – така му казваха всички. Музиката трептеше в него и му даваше силите и куража, които бяха толкова нужни за неговата нежна, напевна музикантска душа. Неговата сила идваше от любовта към музиката, към мелодията. Тази любов или я имаш, или не. Раждаш се с нея, иначе не става.

Пейо знаеше много добре какво влияние оказваше върху хората, които го слушаха. Той засукваше мустак, хвърляше остър поглед на всичко около себе си и засвирваше. Тропотът на звуците се понасяше и се лееше бавно и продължително като вълна, от която не можеш да избягаш, а и не искаш. Свиреше с пръсти, душата му пееше. Такъв бе Пейо – гайдарят на село Медовина.

Имаше той една мъка, несподелена с никой, никъде. Преди двадесетина години, когато беше двадесетгодишен момък, се залюби с Нанка, лична и първа по хубост девойко от съседното село Предел. Той ходеше заради нея чак до другото село, но пътят не му тежеше, напротив. Краката му летяха по прашния път и бързаха ли, бързаха. Сякаш имаше криле на гърба си. Не вървеше, а летеше. И именно заради обичта, заради Нанка.

Нанка беше като изваяна от иконите. Дългата ѝ медена коса се виеше в дебела плитка и се спускаше чак до под гърба ѝ. Като вървеше, тя се местеше наляво – надясно и омайваше погледите. Под извитите ѝ вежди пиявици пърхаха гъсти ресни мигли, черни и бликащи в своя разкош. Сините ѝ очи се сливаха с небето над нея и приласкаваха всеки, дръзнал да спре взор на тях. Снагата ѝ се извиваше като извивките на китния Балкан насреща, див и същевременно толкова желан. Всяка нейна крачка носеше наслада за околните. Всяка нейна дума беше като мънисто от медена, сладостна огърлица, нанизана и дишаща с трепета на младата душа. Пейо нямаше друга възможност, освен да обикне тази балканска прелест, росна и лееща се като пролетните треви. И той я заобича. Много. Дотолкова, че почти всеки ден си намираще някакво ходене в Предел, я по свирене, я по търговия, все за нещо. И все заради нея, Нанка. А и тя го заобича по своemu. Нежно и тихо, тя се вкопчи в мисълта за него и в неговите две огнени очи. Двамата се виждаха при всяка възможност. Тихо, отдалеч се гледаха и се любуваха на обичта си. Заразяваха се взаимно с приласкаване и привличане. Млада, нежна, тръпнеща любов. Вечна и непозната като деня и нощта. Дива и ароматна като пролетната, прясно окосена, трева.

Случи се, че в селото на Нанка, Предел, дойде един търговец на тъкани килими. Губери, китеници, платна, всичко, което човек можеше да си представи, че е възможно да бъде създадено от ръцете на човек. Всичко, което двете сръчни ръце на работните и усърдни домакини можеха да създадат, търговецът го караше с каруцата си и го продаваше. Той разположи стоката си на центъра на селото до хлебарницата. Разпрегна кончето си и извади един самун полуизсъхнал хляб. Загриза го и заглади черния си мустак. Огледа обстановката около себе си, помири се въздуха, хареса му. Имаше нещо успокояващо и невинно в това малко, сгушено в пазвите на Балкана, селце. Кристалният въздух, мирисът на смола и роса...

- Хей, тези килими от къде са? – към търговеца идваше една жена, забрадена почти до очите със сребриста и лъскава забрадка. Един непокорен кичур коса беше излязъл изпод забрадката на челото ѝ и се вееше от вятъра.

- Добра среща, жено! Купувам ги от различни махали. – каза търговецът.

- Добра да е, момко! Как ти викат? – попита жената.

- Люцкан ме зоват. – каза той и продължи. – Търговец съм, виждаш. От далек съм, чак като превалиш Балкана е селото ми, Вратица. Там е хубаво, но тук е чудно. Балканът ви е близо и въздухът ви е бистър. При нас е равно, голо. Зимата като започне да навява, цял чилиак покрива.

- Е, момко, нашата България е и майка, и баща, чудна, различна. Позната е и непозната, но винаги прекрасна и те боде право в сърцето. Не можеш го обясни. Като твоите черги е – шарена и като майка те приласкава.

Люцкан ахна от думите на жената. Толкова истина имаше в тях, толкова плам, в сърцето се загнездат.

- Купи си някоя. Ако пък нямаш пари, ще ти подаря. Избери си, която ти харесва. Няма богатство от пустата търговия, но обичам да пътувам и така. Купувам, продавам, срещам много хора. Виждам различни съдби. И всяка една черга е част от живота на някой селянин, от мъката, от радостта му. Това е! Живот!

- Не, ще си купя. Ти труд полагаш, аз без пари. Няма така. Ето, тази ми харесва. – каза жената и повдигна крайчето на една шарена, игрива черга. Тъмносино се редуваше с червено и златно. По края беше вплетена и сребриста нишка. Някой би казал, че е много шарена, но: „Нали е черга, нека е шарена“. – казваше Люцкан и пригладваше черния си мустак. Засукваше го на една страна и приличаше на настръхнал край на опашка на котка.

- И този китеник ще взема. – продължи жената. Сега беше спряла погледа си на един прекрасен, с дълги конци, китеник. Цветът му превземаше очите още с виждането. Златен, с преливащо злато от кехлибарено към светло. Беше чуден.

- Искам и него, за дъщерята. Отдавна иска такъв, но все не мога да тъка. Станът се счупи и чакам моя мъж да се натъкми да го поправи.

Люцкан се подсмехна:

- Да дойда да ги докарам и чергата, и китеника. С каруцата ще стане бързо.

- Ела, защо да не дойдеш. – му отговори жената и го поведе към къщата си.

Не след дълго пристигнаха и Люцкан започна да сваля чергата и китеника от каруцата.

- Нанке, ела мари! Ела да помогнеш. Едното ще е за теб. – провикна се майка ѝ и продължи:

- Карам я да работи, а тя все се оплаква. Виело ѝ се свят, не ѝ било добре. Как ще ѝ е добре? Нищо не яде. Като чироз е станала. Тънка, ще се счупи още малко. Вятър като завее, ще я отвее. И аз бях същата на младини, а виж ме сега. – като каза това тя поглади закръглената си снага и допълни:

- Аз поналях кокалите, но нищо. Пет деца родих, две Господ си ги прибра навреме. Три ми останаха. Каквото Господ е рекъл, това ще стане. – тя замлъкна и се обърна към тихите стъпки, които се чуваха. Нанка идваше. Люцкан също се обърна и ахна. Такава красота той не беше виждал. Тънката ѝ снага беше като издялана от мрамор. Черните, копринени вежди се извиваха като пиявици и трептяха при всеки поглед. Шарена руменина обагреше страните ѝ и ѝ придаваше интересен вид. Люцкан попиваше с поглед тази невинност, примесена с изяществото на рисуванa икона. Нанка беше очарователна в своята свенливост и невинност. Тиха, искрена и истинска, такава беше тя. Люцкан потъна в тази красота и остана без дъх.

- Хайде, Нанке! Ела! Китеникът е за теб, чергата също. Хубави са, нали? – горореше ѝ майка ѝ и я гледаше с обич.

- Хубави са, мале! Много са хубави! – каза Нанка.

- Момко, ето ти малко пари за стоката. Толкова имам. – каза жената на Люцкан и му подаде парите.

- Няма нужда, но благодаря! – отговори той.

- Тръгвай си по живо, по здраво! Хайде, Нанке! – каза майка ѝ и я поведе навътре към къщата.

- Да сте здрави! – каза ѝм Люцкан и се качи на каруцата. Подвикна на кончето и то тръгна с бавен ход по прашния път. Главата му беше като огън. Всичко в него кипеше и вреше. Образът на Нанка се загнезди в съзнанието му. Като свредел, като гвоздей се заби и размъти мозъка му.

След няколко дни, Люцкан вече трябваше да си събира стоката и да заминава за друго село, когато майката на Нанка мина по улицата, където беше той.

- Добра среща! – поздрави я Люцкан.

- Добра да е, Люцкане! Още ли си по нашето село?

- Още, но утре тръгвам. Да те питам нещо... Само ще питам, но каквото ти речеш последно, това ще е.

- Питай де! Стига си увъртал. – каза му Нанкината майка.

Люцкан събра смелостта си, колкото можа и каза:

- Аз съм сам, самотен и дума няма с кого да си продумам, нищо, че пътувам по селата и махалите. Твоята Нанка, добро и скромно момиче ми се чини. Дали ще я дадете за моя жена? Ще я гледам, ще я храня. На топло все ще спи. Работа няма да я карам да ми работи. Като писано яйце ще си я гледам, дадете ли ми я.

Люцкан изговори всичко това на един дъх и замлъкна, за да си поеме въздух. Майката на Нанка го изгледа от горе до долу и каза:

- Че защо да не ти я дадем? Тя е вече мома за женене. Но ще я гледаш, както обеща, иначе с мен ще се разправяш. – последните ѝ думи прозвучаха леко заплашително.

Люцкан се зарадва, чак подскочи от вълнение. Поклони се на жената и ѝ каза:
- Казана дума, хвърлен камък! Каквото съм казал, това ще направя. Ще се грижа за дъщеря ти и лоша дума няма да чуе от мен.

Нанкината майка се усмихна, врътна се и се запъти към дома си със свито сърце. Такава беше съдбата на момичетата. Трябваше да се отделят от бащиното гнездо и да свият свое някъде другаде. А и едно гърло по – малко за хранене, при този недоимък. Жената знаеше, че Нанка няма да е съгласна, знаеше, че ще я виждат много рядко, но... „Този търговец поне печели по нещо. Няма да тънат в нищета“. – така си мислеше наум майката на Нанка и търсеше някаква утеха в цялата ситуация. Тя пристигна пред къщата си със свито сърце. Намери мъжа си да цепи дърва, разказа му. Той поклати глава в своето неискрено съгласие. Люцкан беше най – подходящ, нямаше какво повече да му мислят. Двамата родители отидоха при чедото си. Намериха я седнала на дървеното, трикрако столче да подклажда огъня.

- Нанке... - започна майка ѝ. - Слушай какво ще ти думаме. Ти си вече мома за женене. Тук в село няма заможни ергени. На теб ти трябва някой с повече имот и пари. Ние, знаеш, нямаме. Трудно ни е.

Сърцето на Нанка заби лудо. Тя разбра какво щяха да ѝ кажат. Прималя ѝ.

Майка ѝ продължи:

- Люцкан, търговецът, ще те вземе. Ще те гледа, ще те храни. Той не е лош. Добър чилиак е, личи си.

- Нанке... – намеси се баща ѝ. – Прощавай, чедо, но знаеш, така трябва.

Нанка стоеше на трикракото столче, права като ствола на дърво, пребледняла като восъка в църквата, тиха и смирена.

- Мале, татко, щом това е волята ви, аз ще я приема. Но... знайте, че аз друг си любя. – при тези думи тя вдигна главата си и ги погледа право в очите. – Гайдарят ми е на сърцето, мале.

Майка ѝ подскочи от негодувание:

- Дума да не става! Музикантът къща не храни, Нанке, знаеш го. Не ти трябва той. Само да разнася своя мях и да се ежи като петел. Ще заглежда момите по седенките, а ти ще стоиш сама и ще чакаш да се върне. Не, не е за теб! – майка ѝ беше категорична в мнението си.

- Щом тъй думате, мале, добре. Както е писано. – каза тихо Нанка и се загледа със сините си очи към небето. Прималя ѝ леко и светът около нея се завъртя, но тя издържа. Изправи се и тръгна след майка си.

Нещата се случиха набързо. Люцкан дойде. Остави като дар най – хубавите си китеници и черги. Остави и биволско сирене, няколко самуна хляб и шарена славинка. Нанкината майка натовари чеиза на дъщеря си на каруцата. Той не беше много. Нямаха възможност за повече, но всичко беше направено от Нанкината майка с помощта на дъщеря ѝ. Нанка прегърна двете си по – малки сестрички, целуна ръка на баща си и на майка си и без дума да продума се качи в каруцата.

- Да ми гледаш момичето, Люцкане. Не я измъчвай с нищо. Майка ѝ ти е казала, че понякога ѝ се завива свят. Не я карай да работи. Да си стои, да ти готви и чисти. Това ти стига. – така нареждаше баща ѝ и няколко немирни сълзи се заиграха в очите му.

- Ще я пазя и гледам. Дал съм дума на майка ѝ. – отвърна Люцкан, качи се в каруцата и кончето я задърпа. Тя закрета бавно по прахоляка. Нанкинците баща и майка стояха и ги гледаха, докато се скриха зад завоя.

- Ще я гледа. Ще я пази. Даде ми дума. – продума с тих глас майка ѝ, по – скоро на себе си, отколкото на мъжа си. А той стоеше вгълбен и изгубен в мислите си. Някакво предчувствие го гложеше. Нещо му размътваше главата, че вижда чедото си за последно...

- Тихо! Млъкни! Наду ми главата! – скара се той на кучето, което не спираше да лае по посоката, където се изгубиха Нанка и Люцкан.

После всичко утихна и сякаш нищо не се беше случило, като изключим две самотни, тъжни очи, които скришом поглеждаха назад към синевата на Балкана. Там някъде се гушеше Предел и нейната родна къща. Две млади, притихнали очи преглъщаха болката си. Две очи, Нанкинците...

Мина се време. В един жарък ден над селото се заизвива тънкото тяло на звука на гайдата. Пейо известяваше селяните, че е дошъл при тях. Той вървеше с кожения мях и го надуваше до пръсване. Влагаше всичките си сили и настроение заради тази, пуста музика, че тя му бе на сърцето. Живеше с нея, лягаше, ставаше и пак така. „Докато умра, така ще е.“ – това казваше Пейо на хората, които го питаха докога ще свири и ще мори дробовете си. „Музиката е в кръвта. – продължаваше да нарежда той. – Смесена с кръвта, кипи и ври в нея. Колкото и да остарява човек, докато излезе душата му ще си тананика. Колкото и немошни да са ръцете и краката, колкото и изветряла да е вече главата, мелодията се крие там, в главата и никой, никой не може да я вземе от там. Само онази черната, като дойде, само тя ще вземе всичко.“ – така нареждаше мъдрите си думи Пейо и хората го уважаваха още повече.

И сега така. Събраха се Пределчани на селския мегдан, да чуят, да видят гайдара. Да се полюбуват на ловките му пръсти и дъх, и нежния звук, който те произвеждаха. Събраха се около него хората, заиграха, разиграха сърцата си, отпуснаха умовете си. Музиката лекува, така твърдяха хората. Имаше нещо вярно в това. Колкото и да болеше снагата, колкото и да не можеха ръцете и краката, духът си живееше в своя рай. Духът не можеше да остарее или да онемее. „Тук вътре, момче. Тук е истината. Имаш ли добрина точно тук, имаш ли силен, смел дух, друго не ти трябва. Тук е истината, момче. Помни думите ми!“ – това бяха думите на стария гайдар, при когото Пейо се научи да свири. „Тук момче, тук е силата.“ – казваше старият и притискаше гърдите си. Тези думи Пейо никога нямаше да забрави. Никога!

И сега, наред множеството от хора, той свиреше с духа си, с добротата си, с волята си. Пейо свиреше и попиваше лицата около себе си. Виждаше техните усмивки, липсващи зъби, обгорели от слънцето лица, бръчки. Той свиреше и извеждаше на свобода техния дух. Свиреше и поглъщаше с очи хорските около него, защото търсеше нещо. Докато свиреше, очите му шареха по хорските лица. Той търсеше да зърне медния водопад на една копринена коса. Търсеше да зърне две избистрено сини очи, в които небето беше дало цялата си пъстрота. Търсеше Нанка. Само нея. Не я откри. Не видя медения разкош. Не потъна в синевата. Тя-

гостно и смъртно чувство се загнезди в него. „Къде е тя? Досега винаги идваше, когато той пристигаше в селото ѝ. Да не е болна?“ – потънал в размисли Пейо не се сдържа и попита един селянин за Нанка.

- А, няма да я видиш вече, момче. Пристана на търговеца на килими. Отведе я оттук. Не знам къде. – отговори му човекът.

След тези думи Пейо беше като попарен. Не можеше да повярва на казаното. „Как? Защо? Нали се харесвахме с нея. Нали тя ме обича, каза ми го? Нанке, какво си сторила? Нанке...“ – дори мислите му бяха толкова болящи, че той се сепна. Преметна гайдата си през рамо и си тръгна без дума да каже. Просто изчезна. Остави хората в разгара на веселието и шумотевицата. Никой не разбра какво е станало и защо гайдарят си е тръгнал. Никой не разбра каква голяма дупка зейна точно там, където беше духът му. Черна, огромна, миришеща и пълна с червеи, рана. Не зарастваща и вечно кървяща.

Мина се време. Старата круша в Нанкинния двор смени дрехата си от зелена на жълта, после се съблече и се показа в своята гола прелест. Когато отново снагата ѝ се обагри със зелени пъпки, дойде новината от един пътуващ обушар, че Нанка е родила. Майка ѝ и баща ѝ не я бяха виждали от когато тръгна с търговеца, нито имаха никакви вести от нея. Радостта на Нанкинната майка беше кратка, защото мъжът ѝ каза, че била болна. Подробности не знаеше. Сърцето на майка ѝ и на баща ѝ се сви. Без много да умуват се стегнаха за път. Натовариха каруцата. Поръчаха на съседката да храни животните и да наглежда децата и тръгнаха. Пътят беше дълъг, изморителен и плашещ, но не с камъните и дупките по него, а с неизвестното, с това какво щяха да заварят там.

След много друсане, тревоги и сълзи, те пристигнаха в селото на търговеца. Питаха за къщата му. Упътиха ги и веднага потеглиха натам. Скоро я намериха. Бащата спря каруцата, разпрегна кончето да си почине и да пасе трева. Завикаха пред портата. Скоро Люцкан отвори. Изненадата му премина в широка усмивка.

- Добре сте дошли! Отдавна не сме се виждали.

- Разбрахме, че Нанка е родила, но е нещо болна. Дойдохме веднага. Да ви е честита рожбата. И да е здрава. – занарежда бързо майката в нетърпението си да види дъщеря си.

- Да. Миналия ден роди, момиче. Залежа се, не става и не яде. – каза Люцкан и продължи: - Елате!

Въведе ги в обширната градина пред къщата. Там беше пълно с малки и големи котета, които се прескачаха едно друго и играеха с опашките си. Влязоха в къщата и Люцкан ѝ посочи една врата:

- Там е Нанка. Вървете. Аз ще отида да видя козата дали е спуснала, че да я издоя.

Родителите на Нанка тихо влязоха в стаята. Чедото ѝм, по – точно, сянката от него лежеше на леглото със затворени очи. До нея, вързана в цедилка, между два стола беше внучката ѝм.

- Чедо! – прошепна майка ѝ и се втурна да прегърне дъщеря си.

Нанка отвори сините си очи и в първия момент не разбра кой е при нея. После разпозна майка си и баща си и се опита да се усмихне.

- Нанке, дъще! Какво ти има? Стани да видиш чедото си. – гласът на баща ѝ се задави от мъката.

- Не мога, не мога! Нямам сили. Люцкан ми я слага на гърдите, колкото да почувства сърцето на майка си, докато още бие. Мляко нямам, козичката ще я отгледа.

- Не говори така, дъще! Не говори! Ще се оправяш. Ще се излекуваш. – майка ѝ се надвеси над нея. Вгледа се в сините ѝ очи. Те сега бяха хлътнали и неми. – Дъще... - гласът на майката секна и се ороси от сълзите на бузите ѝ.

Нанкиният баща тихо излезе от стаята и отиде при Люцкан, който тъкмо идваше с издоеното мляко.

- Какво е станало с дъщеря ми? Тя е като скелет. Какво си ѝ сторил? – бащата понечи да го удари, но се спря.

Люцкан не се пазеше. Виждаше се, че и той страда.

- Нищо лошо не съм ѝ сторил. Тя беше добре. До преди половин година. Тогава започна да се оплаква, че усеща някакво стягане под едната си ръка. Не можеше с нея дори празна чаша да държи. Извиках Цонка, тя ни лекува тук. Прегледа я. Гледа ѝ ръката, пипа я. После ми каза, че е напипала някакво топче под мишницата. Аз не казах на Нанка, нали беше бременна... Цонка ѝ даде едни билки за мазане, дано помогне. Надявахме се, когато роди това топче да изчезне. Но...от ден на ден Нанка ставаше все по – слаба и тънка. Силата ѝ се изпари. Преди да роди дори не можеше да стане от леглото. Тежко ми е, детето, майка му... - Люцкан заплака със силните си, мъжки сълзи, които сега бяха просто като ручей.

Нанкиният баща се замисли. Спомни си своята баба Неделя. Имаше някаква бучка под ръката си. Все се смееше и казваше, че било бучка захар. Тази баба залиня, пожълтя, стопи се. Остана само сянката от нея. Умря, тихо, кротко, в леглото си, което не беше напускала през последните месеци. Мъжът си спомни това и му се зави свят. Знаеше, вече знаеше какво се случва с дъщеря му. Надеждата се опита да си прокара път в сърцето му, но безуспешно. Нанкиният баща прегърна мъката си.

Родителите останаха при дъщеря си.

Една вечер Нанкината майка свари Люцкан да държи главата си, а мъката му се изливаше свободно като сълзи, по страните му, по ръкава, по масата.

- Люцкане, ти плачеш сега, но питаш ли мен? Майчиното сърце е най – голямо. Дори и двадесет деца да има, майката ще ги обича всичките по равно. Аз погребях две. Пустото ми сърце не се пукна. Защо? За да гледам как и третото гасне? Как не мога да помогна на тялото, откъснало се от моето? Тялото, разкъсало моето, за да излезе, сега се стопява като свещ и аз не мога да направя нищо. Плачи, Люцкане, трябва да плачеш. Мъката сега е с нас. Тук е и не се маха. Проклет живот! Най – голямата мъка е да погребеш детето си. Най – неправда е да се обърка редът. Трябва първо старите, децата са най – накрая, но... - майчиното сърце на Нанкината майка зарони сълзите си. Бавно, тихо, безутешно...

Свещичката на Нанка гаснеше с всеки изминал ден. Майка ѝ слагаше бебето на гърдите ѝ. Така постояваха майка и дете, докато силата на първата се свършеше и детето биваше вземано. От ден на ден Нанка все по – трудно отваряше

небесните си очи, докато една вечер ги затвори завинаги. В този момент бебето запищя. Дали беше усетило загубата, дали майчиният дух го е прегърнал за последно? Никой не знаеше. Люцкан взе детето си на ръце и завика в отчаянието си. Родителите прегърнаха скръбта си до своето дете. Третото, заминало завинаги. Те прибраха чедото си в родното му село и къща. Положиха изпитото му тяло в родната земя. Земята, която хиляди пъти беше трептяла под нозете му. Висините, които се вглеждаха в очите му и те ставаха още по – сини. Нанка завинаги се сля с родната си земя.

Люцкан, заедно с дъщеря си, остана в Нанкиния дом. Той не можеше да се грижи сам за бебето. Ходеше да продава по селата, отсъстваше често, а бебето искаше грижи. Родителите на Нанка поеха внучето си с обичта като към Нанка. Пеленачето още нямаше име. Никой не помисли, че детето не е кръстено. Нанкината майка закачи Люцкан, а той ѝ отвърна, че не знае какво име да измисли. Каза, че се е надявал Нанка да го избере. Майка ѝ се замисли и му каза:

- Люцкане, нея я няма вече. А то е тук. Има меден мъх п главата, както майка си, когато беше бебе. Има и нейните очи, ясни, дълбоки, сини... Синева! Нека да я кръстим Синева! – Нанкината майка се развълнува много. Името подходеше на бебето с кристалните му сини очи, а и майка му все гледеше нагоре. „Какво все нагоре гледаш, Нанке?“ – питаше я майка ѝ. А тя отвърщаше: „Синевата, мале, синевата.“

Името на бебето му прилегна толкова добре, че друго име, в никакъв случай, нямаше да подхожда на това малко, невинно създание, с кристално сини очи, като на майка си.

Така се заизнизваха дните и нощите. Мъката по изгубения млад живот не утихваше. Тя се сливаше със синевата на небето и се стелеше над далечния Балкан. Мъката по изгубеното дете е вечна.

Люцкан пътуваше от село в село. Нямаше го с дни. Когато се върнеше прегръщаше силно малкото същество и без да иска ли или не, но го наричаше Нанка. „Сигурно така се утешава.“ – се мислеше Нанкината майка. Тя му слагаше да вечеря, питаше го как е, но Люцкан почти не говореше. Беше затворил душата си. Ден след ден, докато веднъж не се върна от поредното пътуване да съседна махала. Никой нищо не знаеше. Люцкан сякаш се стопи. Родителите на Нанка приеха с мълчание това. Отговорността ѝм натежа още повече, защото вече бяха и баща, и майка за Синева. „Каквото е писано, това ще стане. Нищо не можеш да направиш. Дори да си издереш гърдите и да си извадиш очите, няма да се промени нищо.“ – това каза една вечер Нанкината майка на мъжа си, като го видя да седи със захлупена надолу глава. Той нищо не ѝ отговори, но рамената му започнаха да се тресат. Той плачеше, но скрито.

През един слънчев пролетен ден, когато Синева беше на почти годинка, в селото ненадейно се появи гайдарят. Беше минало много време, откакто той посети Предел. Дойде, но не както друг път със звучните трели на богинята гайда, а тихо, притаено, шепнешком. Случайно го видя един съсед на Нанкини. Закачи го:

- Добра среща, гайдарю! Къде се запиля толкова време? И защо не свириш?

Този мях да не е хванал паяжина? – съседът беше шегаджия. И сега се показва такъв.пейо само се подсмихна тънко и каза:

- Хванал, хванал, колко да е хванал? - отговори в тон със съседа. – Бях в далечни села. За вас нямах време. Какво става по вашето село? Нещо ново има ли?

- Че има, как да няма! – отговори селянинът. – Сума ти народ измря, нов се роди. Нанка, най – личната мома, и тя се спомина, милата. От лоша болест. Момиченце роди, но малко му се радва. Мъжът ѝ, търговецът, изчезна някъде. Няма го вече сума ти време. Малкото го гледат баба му и дядо му. А, има и още. Ваньо, дето месеше най – хубавият хляб.... – пейо вече не чуваше какво му се говори. Само името Нанка къртеше в ума му. Нанка и нейната смърт. Неговата Нанка. Гайдарят се натъжи, клопна веждите си надолу, затрепера. Първата смърт за неговата душа беше, когато разбра, че Нанка е пристанала на друг. Сега умираше за втори път с вестта за нейната смърт. пейо беше тъжен и мрачен, отчаян от съдбата си, от изгубената си любов, от всичко. Когато, преди време, научи, че изгората му е заминала с друг, той спря да свири. Нито звук не издаде неговата гайда от онзи момент. пейо само я носеше на гърба си, просто така, защото беше свикнал, но нито имаше желание, нито намерение да свири. „Значи моят учител не е бил прав. Свиренето не е до гроб. аз няма да свирия никога, никога!“ – така умуваше той и само придърпваше, вече ненужният, товар на гърба си. Но... мисълта, че Нанка има детенце, момиченце, някак скрито и тайно го окрили. Самият той не знаеше как, но мъката му се сля с любопитството до види Нанкиното отроче. И той тръгна решително към тяхната къща, която помнеше толкова добре. Повървя в размисли и тъгуване, стигна пред познатите порти. Нещо го жегна в сърцето. Задуши го. Струваше му се, че ей сега портите ще се отворят и от там ще се покажат две сини звезди, обагрени с меден ореол. Струваше му се, че чува тихите и нежни Нанкини стъпки, леки, като на сърна. Струваше му се...

- пейо, жив ли си? беше се попилял някъде ти. – на вратата надничаше майката и Нанка. Не, не Нанка. „Боже! Това е детето. Колко е малко и е същото като майка си. Боже! Дай ми сили! Това е нейната коса, нейните очи... Дай ми сили, Боже!“ – пейо беше изпаднал във вцепенение. Само стоеше и гледаше с отворена уста, а гайдата му се беше смъкнала почти до китката.

- Не стой и не гледай като пукал. Ела, почини си. Пийни една вода. Знам защо си тук. Знам! Знам тя колко прилича на майка си. Нарекохме я Синева, заради сините ѝ очи и защото майка ѝ обичаше небето и... - гласът ѝ затрепера като отронен. Тя замлъкна и влезе навътре към двора. пейо я последва. Седнаха тихо на дървените трикраки столчета, а Синева, скоро проходила, се държеше за пресилката на баба си и надничаше срамежливо иззад дългите си клепки.

пейо, вече окопитен, каза тихо:

- Същата е! Все едно е тя, но с детско личице. И името толкова ѝ приляга.

Нанкината майка кимна с глава:

- Знам, пейо, знам! Понякога неволно я наричам Нанка. С дядо ѝ станахме и баща, и майка за нея. Баща ѝ, не беше лош чилияк, изгуби се някъде. Нищо не се разбра. Друга жена ли си намери или го утрепаха някъде, Господ знае. Не вярвам, обаче, че доброволно ще си остави детето. Както и да е! На, яж и пий. Кажи,

къде ходи, още ли надуваш мяха? – докато говореше тя му подаде манерка с вода и комат хляб с малко козе сирене.

Пейо загриза лакомо. Не беше ял от вчерашния ден. Преглътна големия си залък и каза:

- Запилах се по различни места. Тук – там, все ходех. Но гайдата ми, лелю, е вече няма. От онзи момент, когато Нанка замина оттук. Няма е и такава ще остане. Нося я с мен, ей така, за другар. Но нито ми се свири, нито нищо. Вече не мога.

- Какви ги дрънкаш, бре! Как ще не можеш! Това не се забравя, ти знаеш. Все едно да забравиш да дишаш. Не говори така, момче! Я вземи посвири, че и нашата Синева да чуе. Тя слуша само мен с дядо си, другите ми две деца и животните. Посвири, Пейо! Налей малко радост в сърцето ми!

Гайдарият изтръпна. Той се беше зарекъл повече да не свири.

- Зарекъл съм се, лелю, да не свирия повече.

- Стига си дрънкал глупости! Посвири на внучето ми, да чуе и види музиката. Да трепне и нейната малка душица.

Пейо не знаеше какво до прави. Беше се зарекъл заради Нанка, но детето ѝ сега го гледаше и чакаше. Усещаше, че ще се случи нещо интересно и беше ококорило големите си Нанкини очи и... Пейо неволно вдигна гайдата, напълни дробовите си с планинския въздух, изду бузите си и засвири. От толкова много време той не беше правил това. Въздухът му се заниза от дробовите в тънкия мях и изстреля божествени звуци. Звуци дошли от небесата, извиращи от най – дълбокия кладенец. Звуци, истински, галъовни, напевни. Човешките уши ги попиваха и се сливаха с тях. Душата се стелеше безмълвна пред тази благодат. Пейо се сля с гайдата си и както преди заигра с нея. Той мислеше, че е забравил, че вече няма да може да извика дори звук, но не. „ Не се забравя, учителю! Ти беше прав! Не се забравя! Музиката е в кръвта, в червената и там ще си остане, докато червеите раздробят и най – малкото парче месо. Ти беше прав, учителю!“ – това си мислеше Пейо и издуваше бузите си, изцеждаше и пращинката въздух от дробовите си. Той рисуваше със звуците си картини и светове. Разказваше легенди и приказки за самодиви, за диви зверове, за обичта. Свирише и разказваше за пусти махали, дълбоки гори и кръшни хора. Този звук беше лек за тялото, за душата, за всичко. Този звук лекуваше. Чак сега Пейо осъзна колко леко му стана на сърцето, на мислите, на краката. Топката в гърдите и стомаха му се заблъска сънена в стените на тялото му. Мъката не искаше да си тръгне, но тънките стрели на звуците се забиха в нея и я изкараха от там. А двете сини очи на детето бяха най – големият лек. Синева стоеше с ококорени очи. Долната ѝ устничка потрепваше. Вятърът си играеше с медените букли и картината беше толкова невинна, че на човек му идваше да завика. Детето слушаше с захлас и протягаше ръчички. Пейо спря да свири. Клекна пред Синева и ѝ подаде гайдата. Детето я заопипва с ръчичките си и се засмя. Нейната усмивка доразбуди живота в Пейо. Той прегърне детето, погали го по косата и каза на баба му:

- Синева е истинско злато, но синьо злато. Тя е преродената Нанка. Тя е Божие дете. Децата са Божии чедра.

- Така е, Пейо, така е. За всичко си прав. Не беше само за музиката, че не била вечна, но сега се убеди. Хубаво свириш, момче! Зарадва ми стегнатата душа. Къде ще ходиш сега? Що ще дириш? Остави се някъде, радвай хората.

- Тук ми е хубаво, лельо. В Медовина всички измряха. Речеш ли тук, във вашето село, ще остана. Скитник съм, лельо. Бездомен. Без роднини. Без нищо.

Нанкината майка поклати глава, погали медта на главата на Синева и каза:

- Бездомен е само този, който е лош, зъл, завистлив. Лошотията е като кучка, от дом на дом ходи и води и завистта със себе си. Тези хора са бездомни, колкото и имане и имоти да имат. Ти имаш дом, сърцата на хората. Твоето е добро, знам аз. Остани в нашето село. Оттук Балканът е най – син и най – зелени са горите. Свири ни, размътвай мътилката на душата, пречиствай я. Само така може тя да се лекува. Остани, момче.

Пейо чак щеше да подскочи от радост. Да остане в селото на Нанка, да диша нейният въздух, да чопли нейната земя.

- Ще остана! Ще остана! Радост наля в душата ми, лельо. Пълна радост.

И той засвири песента на волята, на истината, на слънцето. Той засвири и селя с музиката и със село Предел.

И сега, след двадесет години, Пейо размишляваше над миналото си и спомените, останали в сянката зад него. Спомени скъпи, мъчителни, теговни, но негови.

Той остана в Предел. Помагаше на родителите на Нанка. Пасеше животните ѝм, копаеше заедно с тях на нивата, редеше спомените си с тях. И най – важното и милото, гледаше как расте детето на Нанка. Синева израсна стройна и тънка като майка си. Сините ѝ очи по хубост можеха да се мерят само с небето. Дългата ѝ медена плитка беше богатство, наследено от покойната ѝ майчица. Ето я сега, почти двадесетгодишна, мила, срамежлива, добродетелна. Тя знаеше, че майка ѝ е починала и че баща ѝ е изчезнал. Пейо за нея беше най – добрият човек, винаги насреща и винаги с бащинска закрила. Тя израсна под мъдрите думи на баба си и дядо си, и на Пейо. Сега, когато възрастните хора бяха починали, Синева не се чувстваше сама. До нея беше нейният закрилник. Гайдарят я поучаваше, напътстваше, помагаше. Тя израсна закърмена, освен с козето мляко и с музиката на Пейо, с нейния лековит дар.

- Посвири ми, тейко! - Пейо се сепна. Не беше чул тихите стъпки на Синева.

- Коя искаш, дете? Някоя да ти разиграе крачката, нали? – Пейо я погали бащински по главата.

Синева се сгуши в него и му каза тихо:

- Не, тейко. Нощес сънувах моята невидяна майчица. Посвири ми нейната песен.

Гайдарят леко се сепна. Беше споменал на Синева, когато тя беше още много малка, че е родила душата му песен за нейната майка. Той не беше певец, но мъката и обичта по Нанка роди тези думи. Пейо мислеше, че Синева не помни казаното от него, само на нея беше споменал. Но тя знаеше. Беше чула и запомнила.

- Добре, дете... Ще пея за теб песента на майка ти...

Звукът на Пейовия глас се разля по полето, над къщите, над Балкана. Той пеше и плачеше за Нанка...

„Нанке ле, моя изгоро, моя хубост неземна.
Къде се скри сърцето ти Нанке ле, къде то избега?
Къде се пръсна твоята хубост и гласът ти къде замря?

Нанке ле, моя изгоро, либе ненагледно.
В тебе ще пея, Нанке ле, в тебе и в твоя глас.
В твоя глас, либе ле мило, в твоя глас, в твоя взор.

Че очите ти, Нанке ле, ясни са и са все пред мен.
Че снагата ти, Нанке ле е като тополата.
Като тополата, Нанке ле, витата и превитата.

Нанке ле, моя изгоро, моя китчица свидна.
Че те помним, Нанке ле, че те тачим, моя изгоро.
Че те помним, Нанке ле, дорде земята се стопи.“

Автопортрет (Ерудиция и нравственост)

Рецензия

РУМЯНА ТОНЕВА
НАЦИД

Корица на изданието „Персонална биобиблиография“. В оформлението на изданието е възпроизведена фреската от град Помпей на неизвестен автор „Жена с восьъчни плочки и стилус“ (наречена „Сафо“)
(Неизвестен майстор, 50-79 г. – Национален археологически музей на Неапол)

Любов към познанието и упорит, вдъхновен труд са в основата на най-новата полифонична творба на проф. Александра Куманова – „Персонална биобиблиография :учебник – модел на енциклопедичен вторично-документален хипертекст: практикум по общо библиографознание / авт., състав., автобиблиогр., биобиблиогр. Александра Куманова; автобиблиогр. Александър Теодоров-Балан; обща ред. Стоян Денчев; отг. Ред. Диана Стоянова; науч. ред. Николай Василев; библиогр. ред. Красимира Александрова ... [и др.]. – Факлоносци XXXVII. – София : Акад. изд. „За буквите – О писменехъ“, 2024. –1846 с. – ISBN 978-619-185-683 ; ISBN 978-619-185-684-8“.

Проф. А. Куманова неимоверно разширява и променя представата за „учебник“, насища го с нови смисли, оформя го спрямо собствения си енциклопедичен стил, разчупва традиционни композиционни рамки, пределно обогатява учебното помагало с мащабни вторично-документални библиографски форми, следвайки разбирането, че най-добре учи примерът на го-

товия информационен продукт, личното дело, резултатът на многогодишен усърден труд.

Сложно конструирана, хармонично моделирана е композицията на „Персонална библиография“. Ползвайки свободата, която ни дава семиотиката – да се изразяваме с различни символи и знаци – текстовата структура изглежда по следния начин:

1 + 3 x 3,

където единицата е теоретико-познавателната част (с. 9-97), а останалото са трите тройни микровселени, трите планети, които включват следните основни информационни пластове:

I. „ЯДРО“ – Автобиобиблиография / А. Теодоров-Балан / Дигитализация А. Куманова

(с. 107-227);

- Биобиблиография на М. Куманов / А. Куманова (с. 319-413);

- Автобиобиблиография / А. Куманова (с. 434-1555).

II. „ЛИТОСФЕРА“ – Около всяко „ядро“ има уплътняващ справочен апарат от разнообразни показалци и др. информативни инструменти, които структурират по различен начин и представят от различен ракурс повторемите елементи от решетката на библиографския запис:

Именен показалец, показалец на периодични издания, показалец на рецензии, отзиви и критични бележки, показалец на преводите, географски показалец, показалец по местоиздаване (с. 238-259) – около I ядро;

Именен показалец (с. 414-417) – около II ядро;

Списък на съкращенията, именни показалци, показалец на епиграфите (с. 1556-1615) – около III ядро.

За целите на обучението отделно са представени голямо множество различни видове показалци (изцяло или с фрагменти от тях) в частта „Модел на показалци“ (с. 1680-1803), което е особено полезно, тъй като част от показалците не се съставят често, те са необичайни, особено Показалец на епиграфите и Показалец на посвещенията, които са въобще уникални.

III. „АТМОСФЕРА“ – озонира, персонализира, по човешки оживява всяка от трите „планети“ с биографични енциклопедични статии, разкриващи творческия път и изстраданото научно познание на тримата учени (с. 102-106, 282-318, 422-433).

Персоналната автобиобиблиография на акад. А. Теодоров-Балан е изключително стойностно произведение, едновременно научно и с възрожденски дух, подредено, но емоционално, наситено с информация, но и с родолюбие, с факти, но и с мъдро достойнство. Огромен е приносът на учения в българската библиография, особено в разкриването на възрожденската книжнина от XIX в. И досега неговият книгопис е единствен източник на информация за редица изгубени като материални обекти издания от този период. В библиографските записи на множество книги в каталога на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ и днес стои забележка „Източник: Балан“, най-често по неговия обемист труд „Български книгопис за 100 години, 1806-1905 : материали / състав.

А. Теодоров-Балан. – София: Бълг. книжовно д-во, 1909. – 1670 с.“ (под № [392/] 308 в персоналната му автобиблиография).

„Учих се, за да зная (1866-1878, 1879-1884), та да уча после други, които още не знаят.“ – ето го верујото, смисълът, житејският път на всеки учител – думи, сякаш изсечени в камък...

Прелестта на стари думи и изрази прави този труд четиво занимателно и безценно в езиково отношение: „тежнения“, „градиво“, „словарче“, „козни“, „ратувам“, „тръжница“, „книжевници“, „обнова“, „думоред“, „животоначален“... Разкрива епохата на трудниј, постъпателен градеж на българскиј книжовен език. Това не може да се случи без љубов към езика, към майката, към „всичко българско и родно“, към детските стихчета, които дядо ми, ученик в I-во отделение през 1901 г. е учил и 80 години по-късно ги помнеше и рецитираше; без вълнението, кога то открием в старите буквари различни първообрази на така познатите ни стихове... Академик А. Теодоров-Балан е водил научни битки за българскиј език, става јасно и от поясненията в неговата автобиобиблиография, изковавал е нови и е представјал стари думи-диаманти, тогава, във времената, кога то езикът ни още си е търсел формата, изказа – светски, разбираем... Как се разкрива ковчежето с езикови скъпоценности, ако не се спреш и не изваеш грижливо библиографскиј запис със забележки, пояснения, представјане на съдържанието, авторите и заглавијата – в хоровод, с цитати от литературните първопроходци...

Или пък не.

Всичко зависи от личността на библиографа, от подготовката, отношението и родољубието му, от диплите на душата му. Библиографът – „главното изречение“ в библиографирането (мисъл-израз на проф. Куманова). Естествениј интелект, по аксиома и завинаги превъзхождащ всеки изкуствен интелект, защото изкуствениј е просто творение на човека, а естествениј – на Бога...

Да се обозре цялостно творчеството на проф. А. Куманова, да се фиксира присъствието му в световни информационални източници библиотеки (традиционални и електронни), да се издирјат цитиранијата на нејните публикации, дори само с плъзгане по повърхността на световниј информационален океан – всичко това изисква сериозно усилие, предварителна професионална подготовка и време. А да се представјат цялостно, чрез подробни библиографски записи, всички видове публикации и събития, към които тя има отношение като автор, съавтор, съставител, отговорен редактор на цялостниј текст, научен ръководител, рецензент, преводач, автор на библиографии и интервјуата, редактор на библиографии и преводи, сценарист, режисьор и други видове първична и вторична авторска отговорност, е свръхамбициозна, трудна до невъзможност мисия. Затова сме благодарни, че тя самата – за пореден път – е издигнала успешно този сизифовски камък до върха, оформяјќи својата неспирно растяща във времето *Автобиобиблиография*.

Комуто многу е дадено – от него многу се очаква. Проф. Куманова отговаря на този древен благороден принцип – вискателна, на първо място към себе си, перфекционист във всяка работа, с која то се земе, тя щедро споделя познание,

трупано с десетилетия, и изгражда огромни информационни архитектури от сложно изплетени библиографски записи..

Всичко стойностно, създадено от човека, е неговият подпис във вечността...

Всяка творба е автопортрет на своя създател.

В „Персонална библиография“ проф. А. Куманова представя множество образци на различни видове библиографски описания и като разкрива многообразието – предоставя право на избор. Тя схваща отношението към информационната реалност като към вселена, податлива на научните и творчески пориви, но и на персоналните особености на библиографа, който моделира информационните единици спрямо правилата и крайните цели на изграждания библиографски масив, но и спрямо „себе си“:

– номинални, прецизни библиографски записи, подходящи за цитиране на публикации – в *Автобиблиографията на акад. А. Теодоров-Балан*. Добавените отделно пояснения, поводи, уточнения, които разкриват научния и събитийно-житейския контекст, „оживяват“ записите, правят ги уникални в историко-познавателен, фактологичен и езиковедски план;

– стандартизирани библиографски записи, съобразени с всички стандарти за описание (международен ISBD, множеството БДС-стандарти, свързани с библиографското описание), както и допълнителни информационни атрибути – поясняващи забележки, индекси по УДК, ISBN, сведения за депозиране, ID (индивидуален идентификационен номер на библиографския запис в е-каталога), аналитично разкриване на съдържанието (например, автори и пълни заглавия на доклади в сборници с материали от конференции), сведения за др. издания, рецензии за конкретната публикация и много други – в *Биобиблиографията на проф. М. Куманов*;

– „КУМАНОВСКИ“ библиографски записи (основани на фактографичното разширено описание на документи на Българския библиографски институт) – тържество на максимално разгърната разновидова библиографска и друга информация – в *Автобиблиографията на проф. А. Куманова*, както и в частта „Модели на детайлни библиографски описания“ (с. 1640-1671). Обогаляване на основния запис не само с изчерпателна до крайност информация за вида и съдържанието на конкретната публикация – с посочване на съавторите на текста, всички редактори на глави, студии, библиографии и др. съставни части, на преводачи, на всички лица с различна интелектуална, техническа и визуална отговорност спрямо публикацията, аналитично разкриване на съдържанието и обстоятелствата около публикуването, първични източници (периодични издания, сборници от конференции), различни поредни издания, различни носители (вкл. електронни) на текста, но освен всичко това – и с детайлна информация за публикации по повод конкретната авторска публикация – рецензии, отзиви, анотации. Отделно е огромният масив от различни монографии, статии и др. видове документи, цитиращи публикации на проф. А. Куманова.

Много професионалисти спират дотук, до тази достатъчно сложна конструкция – авторката продължава, тя сякаш разказва интригуваща история и иска да я разкаже докрай. Според нея събитията не просто се отбелязват – те се и

преживяват, научният труд е извор на познание, но и на възторг, създаването на информационни масиви изисква ум, но и сърце.

Ярко проявление на тези схващания е наличието в записите на посвещения на различни лица и особено на поетичните като внушение епиграфи, отделно подредени в уникален Показалец на епиграфите (с. 1610-1615) и Показалец на посвещенията (с. 1769-1770, фрагмент). Сложността на този модел библиографски записи е в пряка корелация със сложната личност на техния автор, те са „изражения, пояснения, доказателства за мисленето на библиографа“ (А. Куманова, с. 97).

Този вид библиографски записи са изобретение на проф. А. Куманова, те са нейна запазена марка. Свърхизчерпателни информационно по оста „от публикацията – за публикацията“ и емоционално оцветени от духовни послания. Тя представя не за първи път този свой уникален модел като метод на синтезиране на знание, но дали някой, освен нея, би могъл да повтори хиперсложната, високоенергийна, до предела информационно наситена материя на „кумановските“ записи? И да я повтори осем хиляди пъти?

Примерът на „Персонална биобиблиография“ приканва, съблазнява учените и творците да съставят своя автобиобиблиография, да се избавят от излишната скромност и така да дадат своя принос в усилията на Националната библиографска агенция да бъдат представени и разпространени в пълнота и с професионализъм научните публикации и другите творби на българските учени, публицисти, писатели, журналисти и всички други автори. Българската библиография е част от световната, планетарната библиография, тя представя богатството от ум, талант и вдъхновение на пишещия българин.

За да се случи това, а също така – за да не останат високите примери на отлично библиографско образование предимно в рамките на кръга от преподаватели и възпитаници на Университета по библиотекознание и информационни технологии, разумно и необходимо би било да се организира поне базисно библиографско оgramотвяване на студентите от всички специалности, във всички български университети. Ако преподаването започне още в I курс, то би могло практически да се упражнява при изготвяне на курсови работи, а в края на следването – и в дипломните работи. И докато за студентите това е пожелателно, то докторантите непременно следва да усвоят и използват в своите статии, доклади за конференции, монографии, дисертационни трудове и други публикации поне един от двата най-разпространени начина за подреждане на библиографски източници – азбучен или хронологичен (по година на издаване на публикациите) и при съставяне на своя библиография да избират и следват единия от тях.

Предложението за всеобщо библиографско обучение на магистри и докторанти е инспирирано от системни наблюдения върху настоящото безобразно състояние на библиографиите след различни научни публикации. В масовия случай – неподредени по никакъв критерий, хаотични, в „насипно“ състояние, което прави нелицеприятно впечатление и доказва несъмнено още един дефицит във висшето образование. Библиографската грамотност е част от набора

грамотности (езикова, общо-културна, функционална, терминологична и пр.), които следва да притежава всеки високообразован човек, още повече – учен. Научното присъствие и принос на библиографски неграмотния не се обезценява, но е недовършено, несъвършено, не докрай убедително.

Още по-неубедително е научното и въобще човешкото присъствие в света извън координатната система на морала.

Днес непрекъснато се говори за „ценности“, когато се има предвид нравствени категории. С усет към езика и внимание към смисъла на думите може да се заяви, че понятието „ценности“ в българския език и семантика е крайно неподходящо, когато се описват позитивни етични категории, нещо повече – в известен смисъл то е тяхна противоположност. Поради морфологичното си родство с „цена“, „ценност“ звучи меркантилно и недостойно, принизено спрямо високите духовни сфери на човешкия морал.

Ценни са държавните ценни книжа, диамантите и платината, редките метали, особено ценни са произведенията на високото изкуство, древните артефакти и архитектурни паметници, старите книги и пр. *материални обекти* в основата си.

Почтените хора притежават, уважават и изповядват привързаност към ДОБРО-ДЕТЕЛИ – прекрасна българска дума, която по-вярно и с повече достойнство изразява истинския смисъл на положителните морални принципи. *Духовни категории*.

Безусловна любов към майката и родината, привързаност към трудолюбието и честността, към мира и свободата да правиш добро, уважение към науката и образованите хора, опазване на обичайното семейство, българските традиции и правилното възпитание на децата, защита на социално и здравословно слабите, неприкосновеност на личното мнение и пространство, на живота, собствеността и човешкото достойнство, осъждане на насилието във всичките му проявления, милосърдие и съпричастност – ето ги част от нашите добродетели, основани главно на християнския морал, почтеността и здравия разум.

Във времена на твърде колебливи и откровено лъжливи морални „ценности“, все по-често се налага да си припомним и пазим автентичната нравственост, да я откриваме и приветстваме.

Ярък пример за нравственост са научният и житейският път, цялостното присъствие и личността на проф. Куманова. Тя е благословена да учи не само с енциклопедичните си знания и с богатия си научен принос, тя учи с цялостното си отношение към света, с абсолютната си убеденост, че нравствеността е иманентно присъща на познанието.

Всеки сериозен изследовател знае, че преди да се случи крайният, публично представен научен труд, стоят хиляди часове работа. Ученият-библиограф не само създава научни произведения, той оформя информационното им представяне във високопрофесионални вторично-документални масиви (библиографии, биобиблиографии, автобиобиблиографии), а това са още много, много часове работа. Мащабните библиографии на проф. Куманова, особено настоящата ѝ, актуализирана автобиобиблиография от близо 1200 с., включена в многогласие-

то на „Персонална библиография“ (1846 с.), са резултат на удивително трудолюбие, на несекваща енергия, на пределна професионална отдаденост.

Представянето на трите модела библиографии не чрез кратки откъси (за целите на обучението), а пълнотекстово, с прилежащите им справочни апарати и биографични текстове, е проява на научна добросъвестност и щедрост. Това хармонично се съчетава с преподавателската мисия – чрез практическата част на учебното помагало, чрез нагледността на готовият продукт – да се осъществи учене с разбиране, с вглеждане в детайла, и така да се попие от майсторството на учителя.

Да се съизмериш с други учени, да представиш собствените си публикации редом с техните, е признак на научно смирение и в същото време – на безусловно уважение към приноса на предходниците, на осъзнаване, че традицията следва свято да се пази и изучава, но и да се обогатява с нови форми и понятия, адекватни на съвременната наука, на модерното библиографознание и на актуалното разбиране за космическите измерения на информацията, в които авторката има световно признат научен принос.

Проф. Куманова умее да оцени реалистично ролята и значението на ученице-библиографи, както във времето, така и в пространството, защото подробно и професионално ги е изследвала, а в същото време с достойнство осъзнава собственото си място сред тях.

В нанизата от нравствени перли особено се отличава една характерна за проф. Куманова черта – тя е одарена с рядкото умение да бъде искрено благодарна на своите учители, съратници, близки, творчески сътрудници, колеги, студенти, което никога не пропуска да изрази, поименно и с топло чувство.

„Персонална библиография“ е поредното стъпало към научните и духовни върхове за „храброто сърце“ и енциклопедичния ум на проф. А. Куманова, винаги готова „да тръгне и пътува“, да рисува портрети – библиографии и да надгражда своя автопортрет – автобиобиография, да играе най-сложни философски игри, да изприда нишките-взаимовръзки между информационните обекти, да изгражда нови модели на космическа информационна хармония...

„Играчът със стъклени перли“, изтънченият, гениалният, вечно търсещият нови духовни небеса Херман Хесе – и в това събрат на проф. Куманова – поетично изразява несекващия човешки стремеж към новото, далечното, възвишеното, за да се възсъединява непрестанно, отново и отново, божествената същност у човека с вечната хармония, с вечния Космос, с вечния Бог...

С т ъ п а л а

Херман Хесе

(Прев. от нем. Федя Филкова)

Тъй както вехне цвят и както всяка младост
клони към старостта, така цъфти живота,

цъфти тъй всяка мъдра добродетел с радост
до някакъв момент и не издържа вечно.
Сърцето трябва да е винаги с охота
готово за раздяла и начало ново,
за да успее с храброст в тръгване далечно
да се отпрати то към порив ненадеен.
И ето ти, начало, чудо си, готово
да ни закриляш и помагаш да живеем.

Би трябвало с усмивка всичките пространства
да прекосим и нищо да не ни обвързва,
духът световен тук с вериги не ни свързва,
той иска в извисяването да се странства.
Започне ли сърцето да не се вълнува
и се почувстваме уютно, може да е късно,
а който е готов да тръгне и пътува,
от навика сковаващ той ще се откъсне.

И смъртният ни час със същата охота
пред нови хоризонти пак ще ни възпрявя,
не ще притихне този повик на живота...
Сърце, вземи си сбогом и хайде, оздравявай!